

พระพุทธรเจ้า

สุกัร ฤมทอง

พระพุทธรเจ้า

โดย สุภัทรี ฤกษ์ทอง
www.ajsupee.com

พิมพ์ครั้งที่ ๑	มีนาคม ๒๕๕๘	๕,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒	มีนาคม ๒๕๖๑	๑๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๔๐๓-๐๕๐-๓

ภาพประกอบ มนต์ชัย ขาวลำอ่างค์

รูปเล่ม พรชนก สุขศานต์

แบบปก กวิน รัตนจันทร์

ดำเนินการผลิต

บริษัท พรีเมียมด์ พับลิชชิง จำกัด
๒๗/๓๓ ซอยศรีบำเพ็ญ ถนนพระราม ๔
แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพฯ
โทรศัพท์ ๐-๒๒๘๖-๒๔๑๔
โทรสาร ๐-๒๒๘๖-๒๔๑๗

พิมพ์ที่

บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด
๔๕/๑๒-๑๔, ๓๓ หมู่ ๔ ต.บางขุน
อ.บางกรวย จ.นนทบุรี ๑๑๑๓๐
โทรศัพท์ ๐-๒๘๗/๙-๙๑๕๔-๖
โทรสาร ๐-๒๘๗/๙-๙๑๕๓

แจกเป็นธรรมทาน ห้ามจำหน่าย

คำนำ

หนังสือ “พระพุทธเจ้า” นี้ รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เริ่มตั้งแต่การตั้งความปรารถนา การบำเพ็ญบารมี จนกระทั่งตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า รวมทั้งรวบรวมธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า คำอธิบายพุทธคุณ มหาปุริสลักษณะ และความเป็นไปของพระธาตุ

เนื้อหาได้แปลและเรียบเรียงขึ้นจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับภาษาบาลี เป็นการสรรเสริญคุณอันหาประมาณไม่ได้ของพระพุทธองค์ ทำให้เข้าใจถึงความยากในการบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า สาธุชนจะได้มีจิตเลื่อมใส เกิดธรรมนันทะ ดำเนินตามทางที่พระองค์ทรงประกาศไว้

ขออนุโมทนาผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำหนังสือเล่มนี้ และขอขอบคุณญาติธรรมทั้งหลายที่มีเมตตาต่อผู้แปลเสมอมา หากมีความผิดพลาดประการใด อันเกิดจากความด้อยสติปัญญาของผู้แปล ก็ขอขมาต่อพระรัตนตรัยและครูบาอาจารย์ทั้งหลาย และขอโศลกกรรมจากท่านผู้อ่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สุกิริ ทุมทอง
ผู้แปลและเรียบเรียง
๘ มกราคม ๒๕๕๘

สารบัญ

๑.	กฐินทาน	(๗)
๒.	อวิกฐินทาน	(๑๐๓)
๓.	ธรรมดาของพระพุทธรเจ้า	(๒๑๕)
๔.	พุทธรคุณ ๙ บท	(๒๓๑)
๕.	พุทธรคุณ ๑๐๐ บท	(๒๖๕)
๖.	มหาปฐีสลักษณะ ๓๒	(๒๙๓)
๗.	พระธาตุและบิณฑ	(๓๖๓)

กุเรนิทาน^๑

คาถานอบน้อม

ข้าพเจ้าขอน้อมกราบไหว้พระพุทธเจ้า ผู้ประเสริฐที่สุด
หาบุคคลผู้เปรียบปานมิได้ ผู้เสด็จขึ้นจากสาคกรแห่งญะยธรรม
ผู้ทรงข้ามสงสารสาคกรเสียได้ ด้วยเคียรเกล้า

ข้าพเจ้าขอน้อมกราบไหว้พระธรรม อันสูงสุด สงบ ลึกซึ้ง
ยากที่จะรู้ได้ ละเอียด ที่ทำลายเสียได้ซึ่งภพน้อยและภพใหญ่
สะอาด ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบูชาแล้ว ด้วยเคียรเกล้า

ข้าพเจ้าขอน้อมกราบไหว้พระสงฆ์ ผู้ไม่มีกิเลสเครื่องข้อง
ผู้เป็นหมู่ที่ยอดเยี่ยม ผู้สูงสุดแห่งทักษิโณยบุคคล ผู้มีอินทริย์
อันสงบแล้ว หาอาสวะมิได้ ด้วยเคียรเกล้า

๑ แปลและเรียบเรียงจาก วิสุทธชนวิลาสินี อรรถกถาพุทธทศนิกาย อปทาน

ด้วยการนอบน้อมที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้วต่อพระรัตนตรัย ด้วยความนับถือเป็นพิเศษอย่างยิ่งนี้ ข้าพเจ้าอันพระเถระทั้งหลาย ผู้เป็นนักปราชญ์ยิ่งกว่านักปราชญ์ ผู้รู้พระปริยัติธรรม เป็นวิญญูชน มียศใหญ่ ได้ขอร้องโดยเอื้อเฟื้อบอຍ ๆ โดยเฉพาะว่า “ท่านขอรับ ท่านควรจะต้องอรรถกถาอปทาน”

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจักแสดงการพรรณนาเนื้อความอัน งดงามของการส่อนัยที่พิเศษ ตามนัยแห่งพระบาลีในพระไตรปิฎก

ธรรมอันดีเยี่ยมนี้ใครกล่าวไว้ กล่าวไว้ที่ไหน กล่าวไว้ เมื่อไร และกล่าวไว้เพื่อประโยชน์อะไร ข้าพเจ้าจักกล่าวเรื่องนั้น ๆ ต่อจากนั้นจะกล่าววิธีการเพื่อที่จะให้ฉลาดในนิทาน (เรื่องราว ความเป็นมา, เหตุเกิดเรื่อง) เพราะจะทำให้เล่าเรียนและทรงจำ ได้ง่ายขึ้น

การจำแนกแยกแยะบทหน้าและบทหลัง ที่ท่านรจนาไว้ในภาษาสิงหลของเก๋ากี้ดี ในอรรถกถาของเก๋ากี้ดี เมื่อมาถึงวิธีการนั้นๆ แล้ว ย่อมไม่ให้สำเร็จประโยชน์ตามที่สาธุชนต้องการ

เหตุนี้ ข้าพเจ้าอาศัยนัยอรรถกถาของเก๋านั้น เว้นเนื้อความที่เย็นเยื่อเสีย แสดงเนื้อความเฉพาะแต่ที่พิเศษ จะกระทำการพรรณนาเนื้อความที่พิเศษออกไป ซึ่งดีที่สุดเท่านั้น ด้วยประการฉะนี้

นิทาน ๓

เพราะเหตุที่ข้าพเจ้าได้ปฎิญาณไว้แล้วว่า ธรรมอันดีเยี่ยมนี้ใครกล่าวไว้
กล่าวไว้ที่ไหน กล่าวไว้เมื่อไร และกล่าวไว้เพื่อประโยชน์อะไร และว่าข้าพเจ้า
จักกระทำการพรรณนาเนื้อความ ดังนี้ การพรรณนาเนื้อความแห่งอุปทาน
(ชีวประวัติ) นี้ เมื่อข้าพเจ้าพรรณนาโดยเริ่มจากการแสดงนิทาน ๓ อย่าง
เหล่านี้ คือ ทูเรนิทาน (เรื่องราวความเป็นมาที่ไกล) อวิทูเรนิทาน (เรื่องราว
ความเป็นมาที่ไม่ไกลนัก) สันติเกนิทาน (เรื่องราวความเป็นมาที่ใกล้) ก่อน
จึงจะบันทึกเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง เพราะผู้ศึกษาได้ฟังได้เข้าใจมาตั้งแต่เริ่มต้น
แล้ว เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจะแสดงนิทานเหล่านั้นก่อน แล้วจึงค่อยพรรณนา
อุปทานนั้นภายหลัง

บรรดานิทานเหล่านั้น ก่อนอื่นควรทราบการกำหนดเป็นตอนๆ เสียก่อน
ดังนี้

๑. ทูลเรณิกาน ถ้อยคำที่เล่าเรื่องตั้งแต่พระมหาสัตว์ได้ตั้งปรารภนาอย่าง
จริงจัง ณ บาทมูลของพระพุทธเจ้าพระนามว่าที่ปึงกรจนถึงจุดจากอัทภาพ
ที่เป็นพระเวสสันดร แล้วไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

๒. อวิทูลเรณิกาน ถ้อยคำที่เล่าเรื่องตั้งแต่จุดจากสวรรค์ชั้นดุสิต จนถึง
บรรลुพระสัพพัญญุตญาณที่ควงไม้สำหรับตรัสรู้

๓. สันติเกณิกาน มีปรากฏอยู่ในที่ต่างๆ ที่พระองค์เสด็จประทับอยู่

ทูลเรณิกาน

ในนิทานเหล่านั้น ทูลเรณิกานมีดังต่อไปนี้

ได้ยินว่า ในที่สุด ๔ อสงไขยกับอีก ๑๐๐,๐๐๐ มหากัปนับจากนี้ ได้มีนครหนึ่งชื่อว่า อมรวดี ในนครนั้นมีพราหมณ์ชื่อสุเมธอาศัยอยู่ เขามีกำเนิดดี ทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งทางฝ่ายมารดาและฝ่ายบิดา มีกรรมอันบริสุทธิ์นับได้ ๗ ขั้วตระกูล ใครจะดูถูกมิได้ หาผู้ตำหนิมิได้เกี่ยวกับเรื่องชาติตระกูล มีรูปร่างดี น่าดู น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณอันงามยิ่ง เขาไม่ทำงานอย่างอื่นเลย ศึกษาแต่ศิลปะของพราหมณ์ บิดาและมารดาของเขาได้ถึงแก่กรรมตั้งแต่เขายังเป็นหนุ่ม ต่อมา อำมาตย์ผู้ดูแลทรัพย์สินนำเอาบัญชีทรัพย์สินมา เปิดห้องคลังที่เต็มไปด้วยทองเงิน แก้วมณี และแก้วมุกดาเป็นต้น บอกให้ทราบถึงทรัพย์ตลอด ๗ ขั้วตระกูลว่า “ข้าแต่ कुमार ทรัพย์สินเหล่านี้เป็นของมารดา เหล่านี้เป็นของบิดา เหล่านี้เป็นของย่าและปู่” แล้วเรียนว่า “ขอท่านจงจัดการทรัพย์นี้เถิด”

สุเมธบัณฑิตคิดว่า “บิดาและปู่เป็นต้นของเราสะสมทรัพย์นี้ไว้แล้ว
เมื่อจะไปสู่ปรโลก ก็ไม่ถือเอาทรัพย์แม้หาบพะหนึ่งติดตัวไปด้วย แต่เรา
ควรกระทำเหตุที่จะให้ถือเอาทรัพย์ไปด้วยได้” แล้วได้กราบทูลแด่พระราชา
ให้ตีกลองป่าวร้องไปในพระนคร ให้ทานแก่มหาชนแล้วออกบวชเป็นดาบส
เพื่อที่จะทำให้เรื่องท่านสุเมธนี้แจ่มแจ้ง ควรจะกล่าวสุเมธกถาไว้ในที่นี้ด้วย
แต่สุเมธกถานี้มีมาแล้วในพุทธวงศ์ติดต่อกัน แต่เพราะเล่าเรื่องเป็นคาถาประพันธ์
จึงไม่ค่อยแจ่มแจ้งสักเท่าใดนัก เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวสุเมธกถานั้น
พร้อมกับแสดงคาถาประพันธ์แทรกไว้ในระหว่าง ดังต่อไปนี้

เรื่องท่านสุเมธบัณฑิต

ในที่สุดแห่ง ๔ อสงไขยกับอีก ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป ได้มีพระนครมีชื่อว่า อมรวดี และอีกชื่อหนึ่งว่าอมร ที่อีกทีกไปด้วยเสียง ๑๐ อย่าง ที่พระผู้มีพระภาค ตรัสหมายเอาในพุทธวงศ์ว่า

ในที่สุด ๔ อสงไขยกับอีก ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป มีพระนคร
หนึ่งชื่อว่าอมร เป็นนครสวยงาม น่าดู น่ารื่นรมย์ อีกทีกไปด้วย
เสียง ๑๐ อย่างสมบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ

บรรดาบทเหล่านั้น คำว่า ทสฺหิ สหฺเทหิ อวิวิตฺตํ แปลว่า อีกทีกไปด้วย
เสียง ๑๐ อย่าง ความว่า อีกทีกไปด้วยเสียงเหล่านี้คือ (๑) เสียงช้าง (๒) เสียง
ม้า (๓) เสียงรถ (๔) เสียงกลอง (๕) เสียงตะโพน (๖) เสียงพิณ (๗) เสียง
ขับริ้ง (๘) เสียงสังข์ (๙) เสียงกังสดาล (๑๐) เสียงว่า “เชฏฺฐิกิน เชฏฺฐขบเคี้ยว
เชฏฺฐติ่ม” ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงถือเอาเพียงบางส่วนในบรรดาเสียงเหล่านั้น
จึงตรัสคาถานี้ไว้ในพุทธวงศ์ว่า

พระนครนั้นกึกก้องด้วยเสียงช้าง เสียงม้า เสียง
กลอง เสียงสังข์ เสียงรถ และเสียงปาวร้องด้วยข้าวและน้ำว่า
“เชิญขบเคี้ยว เชิญดื่ม”

แล้วตรัสว่า

พระนครอันสมบูรณ์ด้วยส่วนประกอบทุกประการ
มีการงานทุกอย่างจัดไว้อย่างดี สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ
เกลื่อนกล่นไปด้วยชนทั้งหลายต่างถิ่นต่างภาษา เจริญด้วยเครื่อง
ใช้สอยทุกอย่างของมนุษย์ เป็นดุจเทพนคร เป็นที่อาศัยอยู่ของ
เหล่าผู้มีบุญ

ในอมรเวดินคร มีพราหมณ์ชื่อสุเมธ มีทรัพย์สะสมไว้หลาย
โกฏิ มีทรัพย์และข้าวเปลือกมากมาย เป็นผู้เฟื่องมนต์ ทรงจำมนต์
ได้มาก ถึงฝั่งแห่งคัมภีร์เวท ๓ (อิรุเวท ยชุเวท และสามเวท) ใน
ลักษณะศาสตร์ (ลักษณะบุรุษสตรีและมหาบุรุษลักษณะ)
ในอติหาสะ (โบราณคดี) และในธรรมของพราหมณ์ทั้งหลาย

ความคิดของท่านสุเมธก่อนออกบวช

ต่อมาวันหนึ่ง สุเมธบัณฑิตนั้นอยู่ในที่เรือน ณ พื้นปราสาทชั้นบน นั่ง
ขัดสมาธิคิดว่า

(๑) นี่แน่ะบัณฑิต การถือปฏิสนธิในภพใหม่เป็นทุกข์ การแตกดับ
แห่งสรีระในสถานที่ที่เกิดแล้วเกิดอีกก็เป็นทุกข์เช่นกัน และเราก็มีความเกิด
เป็นธรรมดา มีความแก่เป็นธรรมดา มีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา มีความตาย
เป็นธรรมดา ควรที่เราผู้เป็นเช่นนี้จะแสวงหาอมตะมหานิพพานที่ไม่เกิด ไม่แก่
ไม่เจ็บ ไม่ตาย ไม่มีทุกข์ เป็นสุข เยือกเย็น ทางสายเดียวที่พ้นจากภพนำไปสู่
พระนิพพานจะต้องมีแน่นอน

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ในครั้งเป็นสุเมธบัณฑิตนั้น เราเข้าไปสู่ที่เรือนั่งแล้ว ได้คิดว่า ขึ้นชื่อว่าการเกิดใหม่เป็นทุกข์ การแตกดับแห่งสรีระก็เป็นทุกข์ เรามีความเกิดเป็นธรรมดา มีความแก่เป็นธรรมดา มีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา เราจักแสวงหาพระนิพพานที่ไม่แก่ ไม่ตาย เป็นแดนเกษม

ทางที่ดี เราควรเป็นผู้ไม่มีความเยื่อใย ไม่มีความต้องการ ละทิ้งร่างกายอันเปื่อยเน่านี้ ซึ่งเต็มไปด้วยซากศพเป็นอันมากเสีย แล้วดำเนินไป ทางนั้นจักมีอยู่แน่นอน ทางนั้นเป็นเหตุ เราจักแสวงหาทางนั้น เพื่อความหลุดพ้นจากเครื่องผูกคือภพ

ต่อจากนั้นก็คิดยิ่งขึ้นไปอีกอย่างนี้ว่า

(๒) เหมือนอย่างว่า ธรรมดาสุขที่เป็นปฏิบัติต่อทุกข์มีอยู่ในโลก จันใด เมื่อความเกิดมีอยู่ แม้ความไม่เกิดอันเป็นปฏิบัติต่อความเกิดนั้น ก็ต้องมี จันนั้น และเหมือนเมื่อความร้อนมีอยู่ แม้ความเย็นที่จะระงับ ความร้อนนั้นก็ต้องมีจันใด แม้พระนิพพานที่ระงับไฟมีราคะเป็นต้นก็ต้องมี จันนั้น ธรรมที่ดังามไม่มีโทษ ที่เป็นปฏิบัติต่อบาปธรรมอันเลวมีอยู่ จันใด เมื่อชาติอันเลวมีอยู่ แม้พระนิพพานคือความไม่เกิด เพราะทำให้ความเกิด ทุกอย่างสิ้นไปก็ต้องมี จันนั้น

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

เมื่อทุกข์มีอยู่ ขึ้นชื่อว่าสุขก็ต้องมี จันใด เมื่อความเกิด มีอยู่ แม้ความไม่เกิดก็ควรปรารภณา จันนั้น เมื่อความร้อนมีอยู่ ความเย็นก็ต้องมี จันใด ไฟ ๓ กอง (ราคะ โทสะ และโมหะ) มีอยู่ พระนิพพานก็ควรปรารภณา จันนั้น เมื่ออกุศลอันไม่ดีมีอยู่ แม้กุศลก็ต้องมี จันใด ความเกิดมีอยู่ แม้พระนิพพานคือความ ไม่เกิด ก็ควรปรารภณา จันนั้น

ท่านยังคิดข้ออื่น ๆ อีกว่า

(๓) เหมือนอย่างว่า คนผู้จมอยู่ในกองอุจจาระ เห็นสระใหญ่ที่ดารดาษไปด้วยดอกบัว ๕ สีแต่ไกล ควรที่จะแสวงหาสระนั้นด้วยคิดว่า “เราจะไปที่สระนั้นได้โดยทางไหนหนอ” การไม่แสวงหาสระนั้น ไม่ได้เป็นความผิดของสระ แต่เป็นความผิดของคนผู้นั้นเท่านั้น ฉนใด เมื่อสระใหญ่คืออมตะมหานิพพาน ซึ่งเป็นที่ชำระล้างมลทินคือกิเลสมีอยู่ การไม่แสวงหาสระนั้น ไม่ได้เป็นความผิดของสระใหญ่คืออมตะมหานิพพาน แต่เป็นความผิดของคนผู้นั้นเท่านั้น ฉนนั้นเหมือนกัน

(๔) คนผู้ถูกพวกโจรล้อมไว้แล้ว เมื่อทางหนีมีอยู่ ถ้าเขาไม่หนีไป นั้นไม่ได้เป็นความผิดของทาง แต่เป็นความผิดของคนผู้นั้นเท่านั้น ฉนใด คนผู้ถูกกิเลสห้อมล้อมจับไว้ได้แล้ว เมื่อทางอันเยือกเย็นเป็นที่ไปสู่พระนิพพานมีอยู่ การไม่แสวงหาทางนั้น ไม่ได้เป็นความผิดของทาง แต่เป็นความผิดของคนผู้นั้นเท่านั้น ฉนนั้นเหมือนกัน

(๕) คนผู้ถูกพยาธิเบียดเบียน เมื่อหมอผู้รักษาความเจ็บป่วยมีอยู่ หากไม่แสวงหาหมอนั้นให้รักษาความเจ็บป่วย นั้นไม่ได้เป็นความผิดของหมอ แต่เป็นความผิดของคนผู้นั้นเท่านั้น ฉะนั้น ผู้ใดถูกพยาธิคือกิเลสเบียดเบียน ไม่แสวงหาอาจารย์ผู้ฉลาดในการระงับกิเลสซึ่งมีอยู่ นั้นเป็นความผิดของผู้นั้น เท่านั้น ไม่ได้เป็นความผิดของอาจารย์ผู้ทำกิเลสให้พินาศ ฉะนั้นเหมือนกัน

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

คนผู้ตกอยู่ในหลุมอุจจาระ เห็นสระมีน้ำเต็มเปี่ยมแล้ว ไม่ไปหาสระนั้น ข้อนั้นไม่ได้เป็นความผิดของสระ ฉะนั้น เมื่อสระ คืออมตะซึ่งชำระล้างมลทินคือกิเลสมีอยู่ เขาไม่ไปหาสระนั้น ข้อนั้น ไม่ได้เป็นความผิดของสระคืออมตะ ฉะนั้นเหมือนกัน

คนผู้ถูกพวกศัตรูล้อมไว้แล้ว เมื่อทางหนีไปมีอยู่ หากเขา ไม่ยอมหนีไป ข้อนั้นไม่ได้เป็นความผิดของทาง ฉะนั้น คนที่ถูก กิเลสกลุ่มรุม เมื่อทางปลอดภัยมีอยู่ ไม่ยอมแสวงหาทางนั้น ข้อนั้น ไม่ได้เป็นความผิดของทางที่ปลอดภัยนั้น ฉะนั้นเหมือนกัน

คนผู้เจ็บป่วย เมื่อหมอรักษาโรคมืออยู่ ไม่ยอมให้รักษา ความเจ็บป่วยนั้น ชื่อนั้นไม่ได้เป็นความผิดของหมอนั้น ฉันใด คนผู้มีทุกข์ ถูกความเจ็บป่วยคือกิเลสเบียดเบียนแล้ว ไม่แสวงหา อาจารย์ผู้บอกทางหลุดพ้น ชื่อนั้นไม่ได้เป็นความผิดของอาจารย์ ฉะนั้นเหมือนกัน

ท่านยังคิดข้ออื่นๆ อีกว่า

(๖) คนผู้ชอบแต่งตัว ควรทิ้งซากศพที่คลั่งไถ้ที่ค่อแล้ว จึงไปอย่างมีความสุขฉันใด แม้ตัวเราก็กควรทิ้งกายอันเปื่อยเน่านี้แล้ว เป็นผู้ไม่มีความอาลัยเข้าไปสู่นิพพานนคร ฉะนั้น

(๗) ชายหญิงทั้งหลาย ถ้ายอจุจาระและปัสสาวะลงบนพื้นที่อันสกปรกแล้ว ย่อมไม่เก็บอุจจาระและปัสสาวะนั้นใส่พกหรือเอาชายผ้าห่อไปต่างรังเกียจ ไม่มีความอาลัยเลย ทั้งแล้ว เดินไปเสีย ฉันใด แม้ตัวเราก็กควรจะเป็นผู้ไม่มีความอาลัย ทั้งร่างกายอันเปื่อยเน่านี้เสีย เข้าไปสู่นิพพานนคร อันเป็นอมตะ ฉะนั้น

(๘) นายเรือทั้งหลายเป็นผู้ไม่มีความอาลัย ทั้งเรือลำเก่าคร่ำคร่าไปจันใด แม้ตัวเราก็จะละร่างกายนี้ ซึ่งเป็นที่ไหลออกของสิ่งไม่สะอาดโดยทางปากแผลทั้ง ๙ (ตา ๒ หู ๒ จมูก ๒ ปาก ๑ ทวารหนัก ๑ ทวารเบา ๑) เป็นผู้ไม่มีความอาลัยเข้าไปสู่นิพพานนคร จันนั้น

(๙) คนผู้ถือรัตนะนหานาชนิดเดินทางไปพร้อมกับพวกโจร ละทิ้งพวกโจรเหล่านั้นเสีย เพราะกลัวจะสูญเสียรัตนะของตน แล้วเลือกเดินทางที่ปลอดภัย จันใด แม้ร่างกายนี้ก็เช่นเดียวกับโจรปล้นรัตนะ ถ้าเราก็ก่อตัณหาขึ้นในร่างกายนี้ รัตนะคืออริยมรรคและกุศลธรรมก็จะสูญเสียไป เพราะฉะนั้นควรที่เราจะละทิ้งร่างกายอันเช่นกับโจรนี้เสีย แล้วเข้าไปสู่นิพพานนคร จันนั้น

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

คนวัยรุ่นทั้งชาคศพ ที่น่าเกลียดซึ่งผูกไว้ที่คอแล้ว ไปอยู่อย่างสุขเสรี ตามลำพังตนได้ จันใด บุคคลก็ควรละทิ้งร่างกายอันเปื่อยเน่านี้ ที่เป็นกองชาคศพนานาชนิด เป็นผู้ไม่มีความอาลัย ไม่มีความต้องการ แล้วดำรงชีวิตไป จันนั้น

ชายหญิงทั้งหลายถ่ายทอดอุจจาระลงในที่ถ่ายอุจจาระแล้ว
เป็นผู้ไม่มีความอาลัย ไม่มีความต้องการ ทั้งแล้วไปเลย ฉันใด เรา
ควรจะละทิ้งร่างกายที่เต็มไปด้วยซากศพนานาชนิดนี้แล้วไป
เหมือนคนถ่ายอุจจาระแล้วละทิ้งส้วมไป ฉันนั้น

เจ้าของทิ้งเรือที่เก่าคร่ำคร่าผุพัง น้ำสามารถรั่วเข้าได้
เป็นผู้ไม่มีความอาลัย ไม่มีความต้องการ แล้วหลีกไป ฉันใด เรา
ก็จักละทิ้งร่างกายนี้ที่มีช่อง ๙ ช่อง ที่มีช่องไม่สะอาดไหลออก
เป็นนิตย์เหมือนเจ้าของทิ้งเรือเก่าไป ฉันนั้น

คนผู้ถือห่อทรัพย์สินไปพร้อมกับพวกโจร เห็นภัยที่จะเกิด
จากการชิงทรัพย์สิน จึงละทิ้งพวกโจรแล้วหลีกไปเสีย ฉันใด
ร่างกายนี้เปรียบเสมือนมหาโจร เราก็จักละทิ้งร่างกายนี้แล้ว
หลีกไปเพราะกลัวการปล้นกุศล ฉันนั้นเหมือนกัน

พระพุทธรเจ้า

ท่านสุเมธบัณฑิตออกบวช

ท่านสุเมธบัณฑิตครั้งคิดเนื้อความประกอบด้วยเนกขัมมะนี้ ด้วยอุปมาต่าง ๆ อย่างนี้แล้ว สละกองแห่งโภคสมบัตินับไม่ถ้วนในเรือนของตน แก่ชนทั้งหลายมีคนกำพร้าและคนเดินทางไกลเป็นต้นตามนัยที่ได้กล่าวมาแล้ว ถวายมหาทาน ละวัตถุกามและกิเลสกามแล้ว ออกจากอมรนครคนเดียวเท่านั้น อาศัยภูเขาชื่อธัมมิกะในป่าหิมพานต์ สร้างอาศรม เหมิตบรรณศาลาและที่จงกรม ขึ้นด้วยกำลังแห่งบุญของตน เพื่อจะเว้นโทษแห่งนิวรณ์ ๕ แล้วนำมาซึ่งกำลังคืออภิญญาที่ประกอบด้วยเหตุอันเป็นคุณ ๘ ประการ ตามที่ท่านกล่าวไว้โดยนัยเป็นต้นว่า “เมื่อจิตมันแล้วอย่างนี้” จึงทิ้งผ้าสาฎกที่มีโทษ ๘ ประการไว้ในอาศรมนั้น นุ่งห่มผ้าเปลือกไม้ที่มีคุณ ๑๒ ประการบวชเป็นฤาษี

ท่านสุเมธเมื่อบวชแล้วอย่างนี้แล้ว ก็ละบรรณศาลานั้นซึ่งมีโทษ ๘ ประการ เข้าไปอยู่โคนต้นไม้ซึ่งมีคุณ ๑๐ ประการ ละธัญญาชาติทั้งปวง หันมาบริโภคผลไม้ที่หล่นจากต้น เริ่มตั้งความเพียรโดยการนั่ง การยืนและการจงกรม ภายใน ๗ วันเท่านั้นก็ได้สมบัติ ๘ อภิญญา ๕ ท่านได้บรรลุกำลังแห่งอภิญญาตามที่ปรารถนาไว้นั้น ด้วยประการฉะนี้

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

เราครั้นคิดตั้งที่กล่าวมานี้แล้ว ได้ให้ทรัพย์นั้นได้หลายร้อยโกฏิ แก่คนยากจนอนาถา แล้วเข้าไปสู่ป่าหิมพานต์ ในที่ไม่ไกลแห่งป่าหิมพานต์มีภูเขาชื่ออัมมิกะ เราสร้างอาศรมอย่างดีไว้ เนรมิตบรรณศาลาไว้อย่างดี เนรมิตที่จงกรมซึ่งเว้นจากโทษ ๕ ประการไว้ใกล้อาศรมนั้น เราได้กำลังอภิญญาประกอบด้วยคุณ ๘ ประการ

เราเลิกใช้ผ้าสาฎกที่มีโทษ ๙ ประการ หันมาหุงผ้าเปลือกไม้ที่มีคุณ ๑๒ ประการ เราละบรรณศาลาที่มีโทษ ๘ ประการ เข้าไปสู่โคนไม้ที่มีคุณ ๑๐ ประการ เราละข้าวที่หว่านและปลูกทั้งหมด หันมาบริโภคน้ำผลไม้ของตนเอง ที่ประกอบด้วยคุณเป็นอเนกประการ

เราเริ่มตั้งความเพียรในที่นี้ ที่เย็นและที่จงกรมใกล้อาศรมนั้น ภายใน ๗ วัน ก็ได้บรรลุกำลังแห่งอภิญญา...

พระกัปังกรพุทธเจ้าอุบัติขึ้น

เมื่อท่านสุเมธดาบสบรรลุกำลังแห่งอภิญญาอย่างนี้แล้ว ได้ทำเวลาให้
ล่วงไปด้วยสุขอันเกิดจากสมาบัติ พระศาสดาทรงพระนามว่าทีปังกรเสด็จอุบัติ
ขึ้นแล้วในโลก ในตอนพระองค์ที่ปฏิสนธิ ประสูติ ตรัสรู้และทรงแสดง
พระธรรมจักร หนึ่งหมื่นโลกธาตุทั้งสิ้นห้วนไหวลั่นสะเทือนร้องลั่นไปหมด
บุพพนิมิต ๓๒ ประการก็ปรากฏขึ้น สุเมธบัณฑิตทำเวลาให้ล่วงไปด้วยสุข
อันเกิดแต่สมาบัติ ไม่ได้ยินเสียงนั้นและไม่ได้เห็นนิมิตเหล่านั้นเลย

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

เมื่อเราบรรลุความสำเร็จอภิญญา ๕ เป็นผู้มีอำนาจ
คล่องแคล่วในศาสนาของดาบสอย่างนี้ พระโลกนายกชินเจ้าทรง
พระนามว่าทีปังกรเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว เราเฝ้าอยู่ด้วยความยินดี
ในฉาน ไม่ได้เห็นนิมิตในฐานะทั้ง ๔ คือเวลาที่พระองค์ (๑) ทรง
ปฏิสนธิ (๒) ประสูติ (๓) ตรัสรู้ และ (๔) แสดงพระธรรมจักร

ในกาลนั้นพระที่บึงกรทศพล ทรงมีพระชีณาสพ ๔๐๐,๐๐๐ รูป แวดล้อมแล้วเสด็จไปรัชมนครตามลำดับ ครั้นถึงแล้วประทับ ณ สุธัสสนมหาวิหาร ชาวรัชมนครพอได้ฟังว่า “ได้ทราบว่ พระที่บึงกรพุทธรเจ้าผู้เป็นใหญ่กว่าสมณะ ทรงบรรลุประสัณโทธิญาณอันยอดเยี่ยมแล้ว ทรงแสดงพระธรรมจักรอันเลิศ เสด็จโดยลำดับถึงรัชมนครของพวกเราแล้วประทับอยู่ที่สุธัสสนมหาวิหาร” ต่างพากันถือเกสัสมิเนยใสและเนยข้นเป็นต้น รวมทั้งผ้าเครื่องนุ่งห่ม ถือของหอมและดอกไม้เป็นต้นในมือ หลังไหลติดตามกันเข้าไปหาพระพุทธรเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เข้าไปสักการะกราบไหว้บูชาด้วยของหอมและดอกไม้เป็นต้น แล้วนั่ง ณ สถานที่สมควรข้างหนึ่ง ฟังพระธรรมเทศนาจบแล้ว ได้ทูลนิมนต์พระผู้มีพระภาคเพื่อรับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น จากนั้นจึงพากันลุกจากที่นั่งกลับไป

ในวันรุ่งขึ้น ชาวรัชมนครต่างช่วยกันเตรียมมหาทาน ประดับประดับนครตกแต่งทางซึ่งเป็นที่เสด็จมาของพระทศพล ในที่ม่น้ำเซาะก็เอาดินถมทำพื้นที่ดินให้ราบเรียบ โรยทรายที่มีสีดังแผ่นเงิน โปรยข้าวดอกและดอกไม้ทั้งหลาย ปักธงและธงแผ่นผ้าพร้อมกับผ้าที่ย้อมด้วยสีต่าง ๆ ตั้งต้นกล้วยและหม่อนน้ำที่เต็มเรียงรายเป็นแถว

ท่านสุเมธดาบสตกแต่งทางถวาย

ในตอนนั้น ท่านสุเมธดาบสเหาะจากอาศรมของตน มาทางอากาศ เบื้องบนของพวกมนุษย์เหล่านั้น เห็นพวกเขาต่างรำเรงยินดีกันคิดว่า “มีเหตุอะไรกันหนอ” จึงลงจากอากาศ ยืน ณ สถานที่ที่สมควรข้างหนึ่ง ถามพวกเขาว่า “ท่านผู้เจริญ พวกท่านประดับตกแต่งทางนี้เพื่อใครกัน”

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

พวกมนุษย์ต่างมีใจยินดี นิมนต์พระตถาคตในเขตแดน ปัจจุบันประเทศแล้ว พวกเขารำระสางทางเสด็จดำเนินมาของพระองค์ ในสมัยนั้น เราออกจากอาศรมของตน สะบัดจีวร เปลือกไม้แล้วเหาะไปทางอากาศ

เราเห็นชนซึ่งต่างก็เกิดโสมนัส ยินดีรำเรงเบิกบาน จึงลงจากท้องฟ้าถามพวกมนุษย์ในขณะนั้นนั่นเองว่า “มหาชนต่างยินดีรำเรงเบิกบาน เกิดโสมนัส กำลังแผ้วถางทาง มหาชนแผ้วถางทางเพื่อใครกัน”

พวกมนุษย์เรียนว่า “ข้าแต่ท่านสุเมธผู้เจริญ ท่านไม่ทราบหรือว่า พระที่ปึงกรทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบรรจุพระสัมโพธิญาณแล้ว ทรงแสดง พระธรรมจักรอันประเสริฐ เสด็จโดยลำดับมาถึงนครของพวกเราแล้ว ทรง พำนักที่สุทฺถสสมหาวิหาร พวกเรานิมนต์พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นมา จิตกแต่่งทางนี้ซึ่งจะเป็นทางเสด็จมาของพระองค์”

ท่านสุเมธدابสคิตว่า “แม้เพียงคำประกาศว่า พุทโธ ก็หาได้ยาก ในโลก จะกล่าวไปไยถึงการอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธรเจ้าเล่า แม้เราก็ควรจะร่วม กับมนุษย์เหล่านั้นตกแต่่งทางเพื่อพระทศพลด้วย” ท่านจึงกล่าวกะพวกมนุษย์ เหล่านั้นว่า “ท่านผู้เจริญ ถ้าพวกท่านตกแต่่งทางนี้เพื่อพระพุทธรเจ้า ขอจงให้ สถานที่ส่วนหนึ่งแก่ข้าพเจ้า แม้ข้าพเจ้าก็จะตกแต่่งทางเพื่อพระทศพลพร้อม กับพวกท่าน” พวกชาวเมืองรับว่า “สาธุ” ต่างรู้ว่าท่านสุเมธดาบสมิฤทธิ์ จึง กำหนดแบ่งสถานที่ซึ่งมีน้ำเซาะมอมให้ด้วยคำว่า “ขอท่านจงตกแต่่งสถานที่ ตรงนี้เถิด” ท่านสุเมธดาบสยิตเอาปิตีซึ่งมีพระพุทธรเจ้าเป็นอารมณ์คิดว่า “เราสามารถจะตกแต่่งสถานที่ตรงนี้ด้วยฤทธิ์ได้ แต่เมื่อเราตกแต่่งเช่นนี้ ใจก็จะไม่ยินดีนัก วันนี้เราควรจะกระทำการชวนชวยด้วยกาย” จึงขนดิน มาเทลงในสถานที่นั้น

พระกัปังกรพุทธเจ้าเสด็จมา

เมื่อสถานที่ตรงนั้นยังตกแต่งไม่เสร็จ ตอนที่เหล่าเทวดาบูชาอยู่ด้วยของหอมและดอกไม้ทิพย์ เครื่องดนตรีทิพย์สังคีตทิพย์บรรเลงเป็นไปอยู่ เหล่ามนุษย์บูชาอยู่ด้วยของหอมดอกไม้เป็นต้นและเครื่องดนตรี พระกัปังกรทศพลมีพระขีณาสพผู้ได้อภิญญา ๖ มีอานุภาพมาก ๔๐๐,๐๐๐ รูปแวดล้อมทรงเสด็จเยื้องกรายบนพื้นมโนลีลาด้วยพระพุทธรูปสี่อันไม่สามารถจะหาอุปมาเปรียบเทียบได้ เสด็จดำเนินสู่ทางที่ตกแต่งประดับประดาแล้วนั้นประดุจราชสีห์

ท่านสุเมธดาบสลิ้มตาขึ้นมองดูพระกายของพระทศพล ผู้เสด็จดำเนิน มาตามทางที่ตกแต่งแล้ว ซึ่งถึงความเลิศด้วยพระรูปโฉม ประดับด้วยพระมหา ปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ฉาบด้วยพระอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ ล้อมด้วย แสงสว่าง ๑ วา เปล่งพระพุทธรัศมีหนาทึบ ๖ ลี้ออกมา ดูประหนึ่งสายฟ้า หลายสายบนพื้นท้องฟ้าที่มีสีดุกแก้วมณี ฉายแสงแปลบปลาบอยู่ไปมาและ เป็นคู่ๆ กัน ท่านจึงคิดว่า “วันนี้เราควรกระทำการบริจาคชีวิตแด่พระทศพล ขอพระผู้มีพระภาคอย่าได้ทรงเหยียบที่ตมเลย แต่จงทรงเหยียบหลังของเรา เสด็จไป พร้อมกับพระชีนาสพ ๔๐๐,๐๐๐ รูป เหมือนทรงเหยียบสะพานแก้ว มณีเกิด การที่พระองค์ทรงกระทำเช่นนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่เรา ตลอดกาลนาน” แล้วจึงแก้ผมออก ลาดหนังเสือ ชฎาและจีวรเปลือกไม้วาง ลงบนตมซึ่งมีสีดำนอนลงด้านบนตมเหมือนสะพานแผ่นแก้วมณี

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

พวกมนุษย์เหล่านั้นถูกเราถามแล้วตอบว่า พระที่ปังกรพุทธเจ้า ผู้ยอดเยี่ยม ผู้ทรงชนะมาร ๕ ผู้เป็นโลกนายก เสด็จอุบัติขึ้นแล้วในโลก พวกเราแผ้วถางหนทางเพื่อพระองค์

ปิติเกิดขึ้นแล้วแก่เราทันทีเพราะได้ฟังคำว่า “พุทโธ” เราเมื่อกล่าวอยู่ว่า “พุทโธ พุทโธ” ก็รู้สึกโสมนัส

เรายืนอยู่ในที่นั้น ยินดีมีใจปลาบปลื้มปิติคิดว่า “เราจะปลูกพืชคือกุศลทั้งหลายไว้ ในบุญเขตคือพระที่ปังกรพุทธเจ้า พระองค์นี้ ขอขออย่าได้ล่วงเลยเราไปเลย” จึงกล่าวว่า “ถ้าพวกท่านจะตกแต่งทางเพื่อพระพุทโธเจ้า ก็จงให้สถานที่แห่งหนึ่งแก่ข้าพเจ้า แม้ข้าพเจ้าก็จะตกแต่งทาง”

พวกเขาได้ให้สถานที่แก่เราเพื่อจะแผ้วถางทาง เราคิด
อยู่ว่า “พุทโธ พุทโธ” ไปพลงแผ้วถางทางไปพลง

เมื่อสถานที่ของเรายังทำไม่เสร็จ พระชินเจ้ามหาโมหุณีที่ปังกร
พร้อมด้วยพระชีนาสพ ๔๐๐,๐๐๐ รูป ล้วนได้อภิญญา ๖
ผู้คงที่ปราศจากมลทิน เสด็จดำเนินมาทางนั้น

การรับเสด็จก็ดำเนินไป กลองมากมายบรรเลงขึ้น เหล่า
มนุษย์และเทวดาต่างร่าเริงเบิกบาน พากันแซ่ซ้องสาธุการ

เหล่าเทวดาเห็นพวกมนุษย์ และแม้เหล่ามนุษย์ก็เห็น
เทวดา แม้เทวดาและมนุษย์ทั้งสองพวกนั้น ต่างประณมอัญชลีไว้
เหนือศรีษะเดินตามพระตถาคตเจ้าไป

พวกเทวดาก็บรรเลงดนตรีทิพย์ พวกมนุษย์ก็บรรเลง
ดนตรีมนุษย์ เทวดาและมนุษย์ทั้งสองพวกนั้น ก็บรรเลงตามเสด็จ
พระตถาคตเจ้าไป

เหล่าเทวดาที่เหาะมาทางอากาศ ก็โปรยดอกมณฑารพ ดอกปทุม ดอกปาริฉัตตกะอันเป็นทิพย์ จุณณ์แห่งจันทน์และของหอมที่เลิศอันเป็นทิพย์ไปทั่วทุกทิศ

เหล่ามนุษย์ที่ไปบนแผ่นดินก็ชูดอกจำปา ดอกสน ดอกกระทุ่ม ดอกกาละหิง ดอกบุษราค และดอกเกดไปทั่วทุกทิศ

เราสยายผมที่เกลียวไว้ออก ปล่อยผ้าเปลือกไม้และหนังเสื้อลงบนตม ในสถานที่ที่เขาให้เราตกแตงนั้นแล้วนอนคว่ำหน้า

เราคิดว่า “ขอพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยเหล่าพระชีนาสพ ผู้เป็นศิษย์จงทรงเหยียบเราเสด็จไป อย่าได้เหยียบโคลนตมเลย การที่พระองค์ไม่ทรงเหยียบโคลนตมนั้น จะเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่เรา”

ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า

ท่านสุเมธดาบสนั้นนอนบนหลังตม้นั้นแหละ ลืมตามองดูเห็นพระพุทธสิริของพระที่ปึงกรทศพลคิดว่า “ถ้าเราปรารถนาไซ้ไร ก็จะได้เผาภิเลสทั้งปวงหมดแล้วเป็นพระสังฆนวกะเข้าไปสู่รั่มนครได้ แต่เราไม่มีกิจด้วยการเผาภิเลสแล้วบรรลุนิพพานโดยที่ใครไม่รู้จัก ถ้ากระไร เราพึงเป็นดังพระที่ปึงกรทศพลบรรลุพระสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมแล้ว ขึ้นสู่ธรรมนาวาคืออริยมรรคมีองค์ ๘ ยังมหาชนให้ข้ามสังสารสาครได้แล้วจึงปรินิพพานในภายหลังข้อนี้เป็นการสมควรแก่เรา” ต่อจากนั้น จึงประมวณธรรม ๘ ประการ นอนลงทำความปรารถนาอันยิ่งใหญ่เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

เมื่อเรานอนบนแผ่นดิน ใจก็ได้คิดอย่างนี้ว่า “วันนี้หากเราปรารถนา ก็พึงเผาภิเลสทั้งหลายของเราได้

จะมีประโยชน์อะไรแก่เรา ด้วยการทำให้แจ้งธรรม
ในสำนักพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ โดยที่ไม่มีใครรู้จัก เราจักบรรลु
พระสัพพัญญุตญาณแล้ว เป็นพระพุทธเจ้า ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก

จะมีประโยชน์อะไรแก่เรา ด้วยการที่บุรุษรู้เร็วแรงกำลัง
ของตนอยู่ ข้ามฝั่งไปคนเดียว เราบรรลุพระสัพพัญญุตญาณแล้ว
จักยังหมู่มนุษย์พร้อมทั้งเทวดาให้ข้ามฝั่ง

ด้วยการกระทำอันวิเศษยิ่งของเรา คือการสละชีวิตเพื่อ
พระพุทธเจ้า ที่เรากระทำแล้วในพระพุทธเจ้าผู้เป็นบุรุษที่สูงที่สุด
เราบรรลุพระสัพพัญญุตญาณแล้ว จะยังเหล่าชนจำนวนมาก
ให้ข้ามฝั่ง

เราตัดกระแสน้ำสาร ทำลายภพทั้ง ๓ (กามภพ รูปภพ
และอรุภพ) แล้ว ขึ้นสู่ธรรมนาวาคืออริยมรรคมีองค์ ๘ จักยัง
มนุษย์พร้อมทั้งเทวดาให้ข้ามขึ้นฝั่ง

ธรรมสโมธาน การประมวลธรรม ๘

ก็เมื่อบุคคลปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าอยู่

ความปรารถนาที่ยิ่งใหญ่จะสำเร็จได้ เพราะการประมวล
ธรรม ๘ ประการ คือ (๑) ความเป็นมนุษย์ (๒) ความถึงพร้อมด้วยเพศ
(๓) สมบูรณ์ด้วยเหตุ (๔) การเห็นพระศาสดา (๕) การบรรพชา
(๖) ความสมบูรณ์ด้วยคุณ (๗) การกระทำยิ่งใหญ่ (๘) ความพอใจ

๑. ความเป็นมนุษย์ จริงอยู่ เมื่อบุคคลดำรงอยู่ในภาวะแห่งความเป็น
มนุษย์เท่านั้น ปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า ความปรารถนาย่อมสำเร็จ
ความปรารถนาของนาค ครุฑ เทวดาหรือท้าวสักกะย่อมไม่สำเร็จ

๒. ความถึงพร้อมด้วยเพศ แม้ในภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ เมื่อเขา
ดำรงอยู่ในเพศบุรุษเท่านั้น ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ ความปรารถนาของ
หญิง หรือบัณฑิตะกะ (กะเทย) และอุกโตพยัญชนกะ (คนสองเพศ) ย่อม
ไม่สำเร็จ

๓. สมบูรณ์ด้วยเหตุ แม้สำหรับบุรุษ ความปรารถนาของผู้สมบูรณ์ด้วยเหตุ ที่จะบรรลุพระอรหัตต์แม้ในอัตภาพนั้นเท่านั้นจึงจะสำเร็จได้ นอกจากนี้ย่อมไม่สำเร็จ

๔. การเห็นพระศาสดา แม้สำหรับผู้ที่สมบูรณ์ด้วยเหตุ เมื่อปรารถนาในสำนักของพระพุทธรเจ้าผู้ยังทรงพระชนม์อยู่เท่านั้น ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ หากพระพุทธรเจ้าปรินิพพานแล้ว ความปรารถนาในที่ใกล้เคียงหรือที่โคนต้นโพธิ์ย่อมไม่สำเร็จ

๕. การบรรพชา แม้เมื่อปรารถนาในสำนักของพระพุทธรเจ้า ความปรารถนาของผู้ที่ดำรงอยู่ในเพศบรรพชาเท่านั้นจึงจะสำเร็จ ผู้ที่ดำรงอยู่ในเพศคฤหัสถ์ย่อมไม่สำเร็จ

๖. ความสมบูรณ์ด้วยคุณ แม้ผู้เป็นบรรพชิต ความปรารถนาของผู้ที่ได้อภิญา ๕ และสมบัติ ๘ เท่านั้นจึงจะสำเร็จ ผู้ที่เว้นจากคุณสมบัตินี้ ย่อมไม่สำเร็จ

๗. การกระทำยิ่งใหญ่ แม้ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยคุณแล้วก็ตาม ความปรารถนาของผู้ถึงพร้อมด้วยการกระทำที่วิเศษยิ่ง คือได้บริจาคชีวิตของตน แต่พระพุทธเจ้าทั้งหลายเท่านั้น จึงจะสำเร็จ ความปรารถนาของคนนอกนี้ ย่อมไม่สำเร็จ

๘. ความพอใจ แม้ผู้ที่จะสมบูรณ์ด้วยการกระทำที่วิเศษยิ่งแล้ว ยังจะต้องมีฉันทะอุตสาหะความพยายามและการแสวงหาอันยิ่งใหญ่เพื่อประโยชน์แก่ธรรมที่กระทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ คนอื่นนอกจากนี้ย่อมไม่สำเร็จ

พระพุทธรเจ้า

ในธรรมสโมธานเหล่านั้น ข้อที่ ๘ ความพอใจต้องยิ่งใหญ่
มีอุปมาดังต่อไปนี้

ถ้าหากมีข้อกำหนดสำหรับผู้จะบรรลุถึงความเป็นพระพุทธรเจ้า ดังนี้ว่า

(๑) ผู้ใดสามารถใช้กำลังแขนของตน ว่ายข้ามห้วงจักรวาลทั้งสิ้น ที่มี
น้ำเต็มทั่วทั้งหมดจนถึงฝั่งได้ ผู้นั้นจึงจะบรรลุความเป็นพระพุทธรเจ้า

(๒) ผู้ใดสามารถเดินเท้าเหยียบย่ำห้วงแห่งจักรวาลทั้งสิ้น ที่ปกคลุม
ด้วยกอไผ่จนถึงฝั่งได้ ผู้นั้นจึงจะบรรลุความเป็นพระพุทธรเจ้า

(๓) ผู้ใดปักดาบทั้งหลายลงเต็มห้วงจักรวาล แล้วสามารถเดินเท้า
เหยียบสถานที่ซึ่งเต็มด้วยดาบไปจนถึงฝั่งได้ ผู้นั้นจึงจะบรรลุความเป็น
พระพุทธรเจ้า

(๔) ผู้ใดสามารถเดินเท้าย่ำห้วงจักรวาลทั้งสิ้น ซึ่งเต็มด้วยถ่านเพลิง อันปราศจากเปลวไปจนถึงฝั่งได้ ผู้นั้นจึงจะได้บรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า

ผู้ใดไม่มีความเห็นว่า “ข้อกำหนดเหล่านั้นแม้ข้อหนึ่งทำได้ยาก” คิดแต่ ว่า “เราจักข้ามไปถึงฝั่งได้” ผู้นั้นเป็นผู้ประกอบด้วยฉันทะอุตสาหะ ความพยายามและการแสวงหาอันยิ่งใหญ่ ความปรารถนาของเขาย่อมสำเร็จ คนนอกจากนี้ย่อมไม่สำเร็จ เพราะเหตุดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ท่านสุเมธดาบส ประมวลธรรมทั้ง ๘ ประการเหล่านั้นได้แล้ว จึงได้นอนลงทำความปรารถนา อย่างยิ่งใหญ่เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า

พระทีปังกรพุทธเจ้าทรงพยากรณ์

ฝ่ายพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่าทีปังกรเสด็จมาแล้ว ประทับยืนใกล้ศิรัษะของท่านสุเมธดาบส ทรงลื้มพระเนตรทั้ง ๒ อันสมบูรณ์ด้วยความผ่องใสมีวรัณณะ ๕ ประหนึ่งว่าเปิดสืห์ปัญชรแก้วมณี ทอดพระเนตรเห็นท่านสุเมธดาบสนอนบนนตม ทรงดำริว่า “ดาบสนี้นอนกระทำความปรารถนาอย่างยิ่งใหญ่ เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า ความปรารถนาของเขาจักสำเร็จหรือไม่หนอ” ทรงส่งพระอนาคตตั้งสัจฉญาณใคร่ครวญดู ทรงทราบว่ “นับจากนี้อีก ๔ อสงไขยกับอีก ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป ดาบสนี้จักได้เป็นพระพุทธเจ้านามว่า โคตมะ”

พระองค์ประทับยืนอยู่นั้นแหละ ทรงพยากรณ์ในท่ามกลางบริษัทว่า “เธอทั้งหลายเห็นดาบสผู้มีตบะยอดเยี่ยมนี้ ซึ่งนอนอยู่บนหลังตมหรือไม่” ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “เห็นแล้ว พระเจ้าข้า”

พระที่บังกรพุทธเจ้าตรัสว่า “ดาบสนี้นอนกระทำความปรารถนายิ่งใหญ่ เพื่อความเป็นพระพุทธรเจ้าแล้ว ความปรารถนาของเขาจักสำเร็จ นับจากนี้ อีก ๔ อสงไขย กับอีก ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป ดาบสนี้จักได้เป็นพระพุทธรเจ้า นามว่าโคตมะ ก็ในอัฐภาพนั้นของเธอ พระนครนามว่ากบิลพัสดุ์เป็นที่อยู่ อาศัย พระเทวีทรงพระนามว่ามายาเป็นพระมารดา พระราชาทรงพระนามว่า สุทโธทนะเป็นพระราชาบิดา พระเถระชื่ออุปติสสะเป็นอัครสาวกองค์ที่ ๑ พระเถระชื่อโกณฑัญญะเป็นอัครสาวกองค์ที่ ๒ พุทธอุปัฏฐากชื่อพระอานนท์ พระเถรีชื่อเขมาเป็นอัครสาวิกากองค์ที่ ๑ พระเถรีชื่ออุบลวรรณาเป็นอัครสาวิกากองค์ที่ ๒ เธอมีญาณแก่กล้าแล้ว ออกมหาภิเนษกรมณ์ ตั้งความเพียร อย่างใหญ่ รับข้าวปายาสที่โคนต้นไทร เสวยที่ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ขึ้นสู่ควงไม้ เป็นที่ตรัสรู้แล้วจักตรัสรู้ที่โคนต้นอัสสัตถะ”

พระพุทธรเจ้า

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

พระพุทธรเจ้าทรงพระนามว่าทีปังกร ผู้ทรงรู้จักโลกโดย
ประการทั้งปวง ผู้ควรรับทักษิณาทาน ประทับยืนใกล้ศิระเรา
ได้ตรัสพระคำรัสนี้ว่า “พวกท่านจงดูชฎิลดาบสผู้มีตบะสูงนี้
เธอจักได้เป็นพระพุทธรเจ้าในโลกในกัปที่นับไม่ถ้วนแต่กัปนี้

พระตถาคตเจ้าออกจากนครกบิลพัสดุ์ อันนารีนรมย์
ตั้งความเพียร กระทำทุกกรกริยา

พระตถาคตเจ้านั่งที่โคนต้นอชปาลนิโครธ ทรงรับข้าว
ปายาสในที่นั้นแล้ว ไปยังริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา

พระชินเจ้าพระองค์นั้นเสวยข้าวปายาส ที่ริมฝั่งแม่น้ำ
เนรัญชรา แล้วเสด็จไปโคนต้นไม้สำหรับตรัสรู้ ตามทางที่เขา
จัดแต่งไว้ดีแล้ว ต่อจากนั้นพระสัมพุทธเจ้าผู้มีพระยศใหญ่ ไม่มี
ใครยิ่งกว่า ทรงกระทำประทัภษณคงไม่เป็นที่ตรัสรู้แล้ว จักตรัสรู้
ที่โคนต้นอัสสัตถะ

พระมารดาผู้เป็นชนนีของเธอมีนามว่ามายา พระบิดา
มีนามว่าสุทโธทนะ เธอนี้จักมีนามว่าโคตมะ พระโกณฑกะและ
อุปติสสะผู้หาอาสวะมิได้ ปราศจากราคะแล้ว มีจิตอันสงบตั้งมั่น
เป็นอัครสาวก อุปัฏฐากชื่อพระอานนท์จักอุปัฏฐากพระชินเจ้านั้น
พระนางเขมาและพระนางอุบลวรรณาผู้หาอาสวะมิได้ ปราศจาก
ราคะแล้ว มีจิตสงบตั้งมั่น เป็นอัครสาวิกา ต้นไม้เป็นที่ตรัสรู้ของ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเรียกว่าอัสสัตถะ”

นิมิตบอกได้เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน

ท่านสุเมธดาบสได้ฟังพระดำรัสพยากรณ์นั้นแล้ว บังเกิดความโลมณัสว่า “ได้ทราบว่ ความปรารถนาของเราจักสำเร็จ” มหาชนได้ฟังพระดำรัสของพระที่ปึงกรทศพลแล้ว ต่างพากันร่ำเร้งยินดีว่ “ได้ทราบว่ สุเมธดาบสเป็นพีชแห่งพระพุทธเจ้า เป็นหน่อแห่งพระพุทธเจ้า” และมหาชนเหล่านั้นก็ได้มีความคิดอย่างนี้ว่ “ธรรมดาคนเมื่อจะข้ามแม่น้ำ ไม่สามารถข้ามโดยทำโดยตรงได้ ก็ยอมข้ามโดยทำข้างใต้ ฉนใด แม้พวกเราที่ฉนนั้นเหมือนกัน เมื่อไม่ได้มรรคและผลในพระศาสนาของพระที่ปึงกรทศพล ในกาลใด ในอนาคตท่านจักเป็นพระพุทธเจ้า ในกาลนั้น พวกเราพึงสามารถกระทำให้แจ้งซึ่งมรรคและผลในที่ต่อหน้าของท่าน” แล้วพากันตั้งความปรารถนาไว้

พระที่ปึงกรทศพลทรงสรรเสริญพระโพธิสัตว์ ทรงบูชาด้วยดอกไม้ ๘ กำมือ จากนั้นทรงกระทำประทักษิณแล้วเสด็จหลีกไป แม้พระชีนาสพ ๔๐๐,๐๐๐ รูปต่างก็พากันบูชาพระโพธิสัตว์ ด้วยของหอมและพวงดอกไม้ กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายก็ได้บูชาอย่างนั้นเหมือนกัน ให้วแล้วพากันหลีกไป

ในเวลาที่คนทั้งปวงหลับไปแล้ว พระโพธิสัตว์ลุกขึ้นจากที่นอน คิดว่า “เราจักตรวจตราดูबारมีทั้งหลาย” จึงนั่งขัดสมาธิบนกองดอกไม้ เมื่อพระโพธิสัตว์นั่งอย่างนี้แล้ว เทวดาใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาลทั้งสิ้นได้ให้สาธุการกล่าวว่า “ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าสุเมธดาบส ในเวลาที่พระโบราณกโพธิสัตว์ทั้งหลายนั่งขัดสมาธิด้วยคิดว่า เราจักตรวจตราดูबारมีทั้งหลาย บุญพินิตเหล่าใดเคยปรากฏ บุญพินิตเหล่านั้นแม้ทั้งหมดก็ปรากฏแล้วในวันนี้ ท่านจักเป็นพระพุทธรเจ้าโดยไม่ต้องสงสัย พวกเราย่อมรู้เหตุข้อนี้ว่า นิमितเหล่านี้ปรากฏแก่ผู้ใด ผู้นั้นจะเป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน ท่านจงระครองความเพียรของตนให้มั่นเถิด” แล้วได้พากันกล่าวสรรเสริญพระโพธิสัตว์ ด้วยคำสรรเสริญนานาประการ

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

มนุษย์และเทวดาทั้งหลายได้ฟังพระดำรัสพยากรณ์นี้
ของพระพุทธเจ้าผู้ไม่มีผู้เสมอ ผู้ทรงแสวงหาคุณใหญ่ ต่างพากัน
ยินดีว่า “ดาบสนี้เป็นพืชของพระพุทธเจ้า” เสียงโห่ร้องดังลั่นไป
๑๐,๐๐๐ โลกธาตุพร้อมกับเหล่าเทวดา ต่างปรบมือร่าเริง ประนม
อัญชลินมัสการ

พวกเขากล่าวว่า “ถ้าพวกเราพลาดจากพระศาสนาของ
พระโลกนาถพระองค์นี้ ในอนาคตกาลอันยาวไกล ก็จักอยู่เฉพาะ
หน้าท่านผู้นี้ คนทั้งหลายผู้ข้ามฝั่งน้ำ พลาดท่าที่ตั้งอยู่เฉพาะหน้า
ก็จะยึดเอาท่าข้างใต้ ข้ามแม่น้ำใหญ่ต่อไปได้ จันใด แม้พวกเรา
ทั้งหมดก็จันนั้นเหมือนกัน ถ้าพ้นพระชินเจ้าพระองค์นี้ไป ก็จักอยู่
เฉพาะหน้าท่านผู้นี้ในอนาคตกาลอันยาวไกล”

พระพุทธรูปเจ้าทรงพระนามว่าทีปังกร ผู้ทรงรู้โลกอย่างแจ่มแจ้งทุกประการ ผู้ควรรับทักษิณาทาน ทรงพยากรณ์สิ่งที่เราเจริญแล้วจึงทรงยกพระบาทเบี่ยงขวาเสด็จไป เหล่าพระสาวกผู้เป็นบุตรของพระชินเจ้าที่มีอยู่ในที่นั่นทั้งหมด ได้กระทำประทักษิณเรามนุษย์ นาคและคนธรรพ์ ต่างก็กราบไหว้แล้วหลีกไป

เมื่อพระโลกนายกพร้อมด้วยพระสงฆ์ ล่วงทัศนวิสัยของเราแล้ว เรามีใจรำเริงยินดีลุกขึ้นจากตมที่ตนนอนแล้ว ครั้งนั้น เราเป็นผู้มีความสุขด้วยความสุข บันเทิงใจด้วยความปราโมทย์ ท่วมท้นซาบซ่านด้วยปีติ นั่งขัดสมาธิอยู่

เมื่อเรานั่งขัดสมาธิแล้วคิดอย่างนี้ว่า “เราเป็นผู้ชำนาญคล่องแคล่วในฉาน ถึงความเต็มเปี่ยมในอภิญญาแล้ว ใน ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุ เหล่าฤาษีที่จะเสมอกับเราไม่มี เราไม่มีใครเสมอในอิทธิธรรม” เราได้โสมนัสเช่นนั้น

ในการนั่งขัดสมาธิของเรา มหาพรหมทั้งหลายที่อาศัยอยู่ใน ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุ ต่างเปล่งเสียงบรรลือกันว่า “ท่านจักเป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน นิमितเหล่านี้ที่เคยปรากฏในการนั่งขัดสมาธิของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายในกาลก่อน นิमितเหล่านั้นก็ปรากฏแล้วในวันนี้

ความหนาวก็เหือดหาย ความร้อนก็ระงับไปแล้วในกาลก่อน (ในกาลที่พระนิยตโพธิสัตว์ทั้งหลายองค์ก่อนๆ นั่งขัดสมาธิ) การเหือดหายของความหนาว และการระงับไปของความร้อนนี้ก็ปรากฏแล้วในวันนี้ (ในคราวที่ท่านสุเมธดาบสนั่งขัดสมาธิ) ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน

๑๐,๐๐๐ โลกธาตุก็ปราศจากเสียง ไม่มีความวุ่นวายแล้วในกาลก่อน การที่โลกธาตุปราศจากเสียง ไม่มีความวุ่นวายนี้ก็ปรากฏแล้วในวันนี้ ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน

พายุใหญ่ก็ไม่พัด แม่น้ำทั้งหลายก็ไม่ไหลแล้วในกาลก่อน
การที่พายุไม่พัดและน้ำไม่ไหลนี้ก็ปรากฏแล้วในวันนี้ ท่านจักได้
เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน

ดอกไม้ทั้งหลายที่เกิดบนบก และดอกไม้ทั้งหลายที่เกิด
ในน้ำ ทั้งหมดบานแล้วแก่พระโพธิสัตว์ในกาลก่อน ดอกไม้
เหล่านั้นทั้งหมดก็บานแล้วในวันนี้ ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้า
แน่นอน

เถาว์วัลย์และต้นไม้มีผลแล้วในกาลก่อน เถาว์วัลย์และ
ต้นไม้ต่างก็ออกผลแล้วในวันนี้ ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้า
แน่นอน

รัตนะทั้งหลายที่อยู่ในอากาศและอยู่บนพื้นดิน ส่องแสง
แล้วในกาลก่อน รัตนะเหล่านั้นก็ส่องแสงแล้วในวันนี้ ท่านจัก
ได้เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน

ดนตรี ๕ อย่างทั้งของมนุษย์และของเทวดา ต่างบรรเลง
ขึ้นแล้วในกาลก่อน แม้ทั้งสองอย่างนั้นก็ร้องบันลือขึ้นแล้วในวันนี้
ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน

ท้องฟ้ามีดอกไม้ต่าง ๆ อันสวยงาม ได้ตกลงแล้วใน
กาลก่อน ดอกไม้เหล่านั้นก็ตกลงมาแล้วในวันนี้ ท่านจักได้เป็น
พระพุทธรเจ้าแน่นอน

มหาสมุทรก็มีวันตัวลง ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุก็หวั่นไหวแล้ว
ในกาลก่อน แม้ทั้ง ๒ อย่างนั้นก็ดิ่งลั่นแล้วในวันนี้ ท่านจักได้เป็น
พระพุทธรเจ้าแน่นอน

ในเหล่านรกลายหมื่นชุม ไฟสงบแล้วในกาลก่อน
ไฟเหล่านั้นก็สงบแล้วในวันนี้ ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน

พระอาทิตย์ก็ปราศจากเมฆหมอก ดาวฤกษ์ทั้งปวงเคย
มองเห็นได้ในกาลก่อน แม้การมองเห็นดาวฤกษ์นั้นก็ปรากฏแล้ว
ในวันนี้ ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน

น้ำพุพุ่งทะลุขึ้นแล้วจากแผ่นดิน ในที่ไม่มีอะไรปิดกั้น
ในกาลก่อน น้ำนั้นก็พุ่งขึ้นแล้วจากแผ่นดินในวันนี้ ท่านจักได้เป็น
พระพุทธรเจ้าแน่นอน

หมู่ดาวทั้งหมดสว่างไสว ดาวฤกษ์ก็สว่างไสวทั่วท้องฟ้า
แล้วในกาลก่อน พระจันทร์ประกอบด้วยวิสาขฤกษ์ในวันนี้
ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน

สัตว์ที่อาศัยอยู่ในโพรง อาศัยอยู่ในแอ่งน้ำ ต่างออกจาก
ที่อยู่ของตนแล้วในกาลก่อน แม้สัตว์เหล่านี้ก็ออกจากที่อยู่อาศัย
แล้วในวันนี้ ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน

ความกระสันไม่มีแก่สัตว์ทั้งหลาย พวกเขาเป็นผู้สันโดษ
แล้วในกาลก่อน สัตว์แม่มเหล่านั้นทั้งหมดก็เป็นผู้สันโดษแล้ว
ในวันนี้ ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน

โรคทั้งหลายสงบระงับ ความหิวหมดไปแล้วในกาลก่อน
การที่โรคสงบและความหิวหมดไปนี้ก็ปรากฏแล้วในวันนี้ ท่านจัก
ได้เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน

กามราคะเบาบาง โทสะและโมหะก็พินาศแล้วในกาลก่อน
กิเลสเหล่านั้นทั้งปวงก็ปราศไปแล้วในวันนี้ ท่านจักได้เป็น
พระพุทธรเจ้าแน่นอน

ภัยไม่มีแล้วในกาลก่อน แม้การไม่มีภัยนั้นก็ปรากฏแล้ว
ในวันนี้ พวกเราย่อมรู้ด้วยเหตุนี้ ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้า
แน่นอน

อสุรีไม่ฟุ้งขึ้นเบื่องบนแล้วในกาลก่อน แม้การไม่ฟุ้งขึ้นของ
อสุรีนั้นก็ปรากฏแล้ววันนี้ พวกเราย่อมรู้ด้วยเหตุนี้ ท่านจักได้เป็น
พระพุทธรเจ้าแน่นอน

กลืนเหม็นก็ปราศไป มีแต่กลิ่นทิพย์ฟุ้งไปทั่วแล้วในกาล
ก่อน แม้กลิ่นนั้นก็ฟุ้งไปแล้วในวันนี้ ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้า
แน่นอน

เหล่าเทวดาทั้งสิ้นเว้นอรุณพรหมปรากฏแล้วในกาลก่อน
เทวดาแม้เหล่านั้นทั้งหมดก็มองเห็นกันแล้ววันนี้ ท่านจักได้เป็น
พระพุทธรเจ้าแน่นอน

นรกมีประมาณเพียงใด นรกทั้งหมดนั้นก็เห็นได้แล้ว
ในกาลก่อน แม้นรกเหล่านั้นก็ปรากฏแล้วในวันนี้ ท่านจักได้เป็น
พระพุทธรเจ้าแน่นอน

ผาผ่น บานประตู แผ่นหิน ไม่เป็นเครื่องกีดขวางแล้วใน
กาลก่อน แม้สิ่งเหล่านั้นก็กลายเป็นอากาศแล้วในวันนี้ ท่านจักได้เป็น
พระพุทธรเจ้าแน่นอน

การจุติและการปฏิสนธิไม่มี ในขณะที่พระโพธิสัตว์ทั้ง
หลาย นั่งขัดสมาธิในกาลก่อน นิमितเหล่านั้นก็ปรากฏแล้วในวันนี้
ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน

ท่านจงประคองความเพียรให้มั่น อย่าได้ถอยหลังกลับ
จงก้าวไปข้างหน้า แม้พวกเราย่อมรู้เหตุนี้ ท่านจักได้เป็น
พระพุทธรเจ้าแน่นอน”

พระโพธิสัตว์ได้ฟังพระดำรัสของพระที่ปังกรทศพล
และถ้อยคำของเทวดาใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาลแล้ว เป็นผู้มีความ

อุตสาหะอย่างยิ่งยวดจึงคิดว่า “ธรรมดาพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย มีพระดำรัสไม่เป็นเท็จ ถ้อยคำของพระพุทธรเจ้าทั้งหลายไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น เหมือนอย่างว่า ก้อนดินที่ขว้างไปในอากาศจะต้องตกลงมาแน่นอน ลัฏฐิที่เกิดแล้วจะต้องตายแน่นอน เมื่อสิ้นราตรี พระอาทิตย์ก็ต้องขึ้นแน่นอน ราชสีห์ที่ออกจากที่อยู่อาศัยจะต้อง บันลือสีหนาทแน่นอน หญิงที่ครรภ์แก่จะต้องปลดเปลื้องภาระ เป็นของแน่นอน จะต้องมีย่างนี้แน่แท้ ฉันทิ ธรรมดาพระดำรัส ของพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ย่อมเป็นลึงแน่นอนไม่เป็นเท็จ ฉันทิ เราจักได้เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน”

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ในตอนนั้น เราได้ฟังพระดำรัสของพระพุทธรเจ้า และคำ ของเทวดาใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาลทั้ง ๒ ฝ่ายแล้ว มีความร่าเริงยินดี เบิกบาน จึงคิดขึ้นอย่างนี้ว่า พระชินพุทธรเจ้าทั้งหลาย มีพระดำรัส ไม่เป็น ๒ มีพระดำรัสไม่เป็นเท็จ คำเท็จของพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ไม่มี เราจะได้เป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน

ก่อนดินที่ขวางไปในท้องฟ้า ย่อมตกบนพื้นดินแน่นอน
ฉันใด คำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐทั้งหลาย ก็เที่ยงแท้แน่นอน
ฉันนั้นเหมือนกัน คำเท็จของพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่มี เราจะได้
เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน

ความตายของสัตว์ทั้งปวง เป็นสิ่งเที่ยงแท้แน่นอน ฉันใด
พระคำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐทั้งหลาย ก็เที่ยงแท้
แน่นอนฉันนั้นเหมือนกัน

เมื่อราตรีสิ้นไป การขึ้นของพระอาทิตย์ก็มีแน่นอน ฉันใด
พระคำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐทั้งหลาย ก็เที่ยงแท้แน่นอน
ฉันนั้นเหมือนกัน

ราชสีห์ที่ออกไปจากที่นอน จะต้องบันลือสีหนาทแน่นอน
ฉันใด พระคำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐทั้งหลาย ก็เที่ยงแท้
แน่นอน ฉันนั้นเหมือนกัน

สัตว์ผู้มีศรัทธาทั้งหลายจะต้องเปลื้องภาระแน่นอน ฉันใด
พระคำรัสของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐทั้งหลาย ก็เที่ยงแท้แน่นอน
ฉันนั้นเหมือนกัน

อธิษฐานประพาศมี ๑๐

๑. ทานบารมี

ท่านสุเมธดาบสนั้น กระทำการตกลงใจอย่างนี้ว่า “เราจักเป็นพระพุทธรเจ้าแน่นอน” เพื่อที่จะใคร่ครวญถึงพุทธการกธรรม (ธรรมที่กระทำให้เป็นพระพุทธรเจ้า) จึงเลือกเฟ้นสภาวะธรรมทั้งสิ้นตามลำดับว่า “พุทธการกธรรมทั้งหลายมีอยู่ ณ ที่ไหนหนอ อยู่เบื้องบนหรือเบื้องล่าง ในทิศใหญ่หรือทิศเฉียง” ก็ได้เห็นทานบารมีซึ่งเป็นพุทธการกธรรมข้อที่ ๑ ที่พระโพธิสัตว์แต่เกาก่อนทั้งหลายเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว จึงกล่าวสอนตนอย่างนี้ว่า “ดูก่อนสุเมธบัณฑิต จำเดิมแต่นี้ไป ท่านพึงบำเพ็ญทานบารมีข้อแรกให้เต็มหม้อน้ำที่คว่ำแล้วย่อมปล่อยน้ำออกไม่เหลือ ไม่นำน้ำกลับเข้าไปอีก ฉันใดเมื่อท่านไม่ห้วงใยทรัพย์ ยศ บุตรและภริยาหรืออวัยวะใหญ่น้อย ให้สิ่งที่เขาต้องการอยากได้ทั้งหมดแก่ผู้ขอที่มาถึงโดยไม่เหลือ ฉันนั้นเหมือนกัน นิ่งที่โคนไม้สำหรับตรัสรู้แล้ว จะได้เป็นพระพุทธรเจ้า” ท่านได้อธิษฐานทานบารมีซึ่งเป็นข้อแรกให้มั่นคงแล้ว

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

เอาเถิด เราจะเลือกเฟ้นพุทธานุสสภาวะ ทางโน้น ทางนี้ ทั้งเบื้องบน (ในเทวโลก) และเบื้องล่าง (ในมนุษยโลก) ตลอด ๑๐ ทิศจนหมดความเป็นไปแห่งสภาวะธรรม

ครั้งนั้น เมื่อเราเลือกเฟ้นอยู่ จึงได้เห็นทานบารมีเป็น ข้อแรก เป็นทางใหญ่ ที่ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่ทั้งหลายแต่เก่าก่อน เจริญแล้ว ได้สั่งสอนตนเองว่า “ท่านจงสมาทานประพฤติดัง ทานบารมีข้อที่ ๑ นี้ให้มั่นก่อน หากท่านปรารถนาจะบรรลุ โพธิญาณ ก็จงทำทานบารมีให้เต็ม

หม้อที่เต็มด้วยน้ำอันเขาคว่ำปากลง ก็จะไม่ล้นน้ำออก จนไม่เหลือ ไม่ได้รักษาไว้ในภาชนะนั้น ฉะนั้น ท่านเห็นยาก ไม่ว่าจะต่ำทราม สูงส่งและปานกลาง จงให้ทานอย่าให้เหลือ เหมือนหม้อน้ำที่เขาคว่ำปากลง ฉะนั้นเถิด”

๒. สีสลบบารมี

เมื่อใคร่ครวญมากขึ้นด้วยคิดว่า “พุทธการกธรรมไม่ใช่มีเพียงเท่านั้น” จึงได้เห็นสีลบบารมีซึ่งเป็นข้อที่ ๒ ท่านได้สั่งสอนตนเองว่า “ดูก่อนสุเมธบัณฑิต นับจำเดิมแต่ที่นี่ไป ท่านพึงบำเพ็ญสีลบบารมีให้เต็มเปี่ยม ธรรมดาเนื้อจามรีไม่ห่วงใยแม้กระทั่งชีวิต รักษาขนหางของตนอย่างเดียว ฉันใด จำเดิมแต่ที่นี่แม้ท่านก็ไม่ห่วงใยแม้ชีวิต รักษาศีลอย่างเดียว ฉันนั้นเหมือนกัน จะได้เป็นพระพุทธรเจ้า” ได้อธิษฐานสีลบบารมีซึ่งเป็นข้อที่ ๒ ให้มั่นคงแล้ว

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ความจริงพุทธการกกรรมเหล่านี้ ไม่ใช่มีเพียงเท่านี้
เราจักเลือกเฟ้นธรรมแม้เหล่าอื่นที่เป็นเครื่องบ่มโพธิญาณ

เมื่อเราเลือกเฟ้นอยู่ จึงได้เห็นสัลการมีเป็นข้อ ๒
ที่ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่ทั้งหลายแต่เก่าก่อน เจริญแล้วกระทำให้
มากแล้ว ได้สั่งสอนตนเองว่า “ท่านจงสมาทานประพาสสัลการมี
ข้อที่ ๒ นี้ให้มั่นก่อน หากท่านปรารถนาจะบรรลุโพธิญาณ
ก็จงทำสัลการมีให้เต็ม

จามรีหากหางคล้องติดในที่ใด ๆ มันก็จะยอมตายในที่นั้น
ไม่ยอมตัดชนหาง ฉันทใด ท่านจงบำเพ็ญศีลในฐานะทั้ง ๔ (ปาติ
โมกขสังวรศีล อินทริยสังวรศีล อาชีวปาริสุทธิศีล และปัจจัย
สันนิสสิตศีล) ให้บริบูรณ์ จงรักษาศีลในกาลทุกเมื่อ เหมือนจามรี
รักษาชนหาง ฉันทนั้นเกิด”

๓. เนกขัมมবারมี

เมื่อใคร่ครวญมากขึ้นด้วยคิดว่า “พุทธการกธรรมไม่ใช่มีเพียงเท่านั้น” จึงได้เห็นเนกขัมมবারมีซึ่งเป็นข้อที่ ๓ ท่านได้สั่งสอนตนเองว่า “ดูก่อนสุเมธ บัณฑิต นับจาเดิมแต่นี้ไป ท่านพึงบำเพ็ญเนกขัมมবারมีให้เต็มเปี่ยม บุรุษผู้อยู่ในเรือนจำมิได้มีความรักใคร่ในเรือนจำนั้นเลย โดยที่แท้ เขาย่อมเอือมระอาไม่อยากจะอยู่เลยเท่านั้น จันใด แม้ท่านก็จงทำภพทั้งปวงให้เป็นเช่นกับเรือนจำ เอือมระอาอยากจะพ้นไปจากภพทั้งปวง มุ่งหน้าต่อเนกขัมมะอย่างเดียว จันนั้นเหมือนกัน ท่านจะได้เป็นพระพุทธเจ้าด้วยการบำเพ็ญबारมีอย่างนี้” ได้อธิฐานเนกขัมมबारมีซึ่งเป็นข้อที่ ๓ ให้มั่นคงแล้ว

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ความจริงพุทธการกธรรมเหล่านี้ ไม่ใช่มีเพียงเท่านี้ เรา
จักเลือกเฟ้นธรรมแม้เหล่าอื่นที่เป็นเครื่องบ่มโพธิญาณ

เมื่อเราเลือกเฟ้นอยู่ จึงได้เห็นเนกขัมมบารมีเป็นข้อ ๓ ที่
ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่ทั้งหลายแต่เก่าก่อน เจริญแล้วกระทำให้
มากแล้ว ได้สั่งสอนตนเองว่า “ท่านจงสมาทานประพฤติเนกขัมม
บารมีข้อที่ ๓ นี้ให้มั่นก่อน หากท่านปรารถนาจะบรรลุโพธิญาณ
ก็จงทำเนกขัมมบารมีให้เต็ม

คนผู้อยู่ในเรือนจำมานาน ถูกทุกข์บีบคั้น มิได้ยัง
ความรักให้เกิดในเรือนจำนั้นเลย ย่อมแสวงหาแต่ทางที่จะพ้นไป
อย่างเดียว ฉนใด ท่านจงเห็นภพทั้งปวงเหมือนเรือนจำ ตั้งหน้า
มุ่งต่อเนกขัมมะเพื่อหลุดพ้นจากภพ ฉนนั่นเกิด”

๔. ปัญญาบารมี

เมื่อใคร่ครวญมากขึ้นด้วยคิดว่า “พุทธการกธรรมไม่ใช่มีเพียงเท่านี้” จึงได้เห็นปัญญาบารมีซึ่งเป็นข้อที่ ๔ ท่านได้สั่งสอนตนเองว่า “นับจำเดิมแต่จะไป ท่านพึงบำเพ็ญปัญญาบารมีให้บริบูรณ์ ท่านอย่าได้เว้นใครๆ เลยไม่ว่าจะเป็นคนชั้นเลว ชั้นปานกลางและชั้นสูง พึงเข้าไปหาบัณฑิตทุกคนแล้วถามปัญหา ภิกษุผู้ถือเทววิธินิพพานเป็นปกติ ไม่เว้นตระกูลใดๆ ในบรรดาตระกูลที่แตกต่างกันมีตระกูลชั้นต่ำเป็นต้น เทววิธินิพพานตามลำดับ ย่อมได้อาหารพวยงชีฟโดยพลัน ฉันทิใด แม้ท่านเข้าไปหาบัณฑิตทุกคนแล้วถามปัญหา ฉันทิใดเหมือนกัน จะได้เป็นพระพุทธรเจ้า” ได้อธิฐานปัญญาบารมี ซึ่งเป็นข้อที่ ๔ ให้มั่นคงแล้ว

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ความจริงพุทธรกกรรมเหล่านี้ ไม่ใช่มีเพียงเท่านี้ เรา
จักเลือกเฟ้นธรรมแม้เหล่าอื่นที่เป็นเครื่องบ่มโพธิญาณ

เมื่อเราเลือกเฟ้นอยู่ จึงได้เห็นปัญญาบารมีเป็นข้อ ๔
ที่ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่ทั้งหลายแต่เก่าก่อน เจริญแล้วกระทำให้
มากแล้ว ได้สั่งสอนตนเองว่า “ท่านจงสมาทานประพัตติปัญญา
บารมีข้อที่ ๔ นี้ให้มั่นก่อน หากท่านปรารถนาจะบรรลุโพธิญาณ
ก็จงทำปัญญาบารมีให้เต็ม

ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาต ไม่เว้นตระกูลสูงปานกลางและต่ำ
ย่อมได้อาหารพอเลี้ยงชีพโดยอาการอย่างนี้ ฉันทใด ท่านเมื่อได้ถาม
ชนผู้เป็นบัณฑิตตลอดกาลทุกเมื่อ ฉันทนั้นเหมือนกัน ท่านทำปัญญา
บารมีให้เต็มแล้ว จะบรรลุพระสัมโพธิญาณได้”

๕. วิริยบารมี

เมื่อใคร่ครวญมากขึ้นด้วยคิดว่า “พุทธการกธรรมไม่ใช่มีเพียงเท่านั้น” จึงได้เห็นวิริยบารมีซึ่งเป็นข้อที่ ๕ ท่านได้สั่งสอนตนเองว่า “ดูก่อนสุเมธบัณฑิต นับจำเดิมแต่นี้ไปท่านพึงบำเพ็ญวิริยบารมีให้เต็มเปี่ยม ราชสีห์มีคราхเป็นสัตว์ มีความเพียรมั่นในทุกอิริยาบถ ฉันทใด แม้ท่านเมื่อเป็นผู้มีความเพียรมั่น มีความเพียรไม่ย่อหย่อน ในอิริยาบถทั้งปวงและในภพทั้งปวง ฉันทนั้น เหมือนกัน จะได้เป็นพระพุทธเจ้า” ได้อธิฐานวิริยบารมีซึ่งเป็นข้อที่ ๕ ให้ มั่นคงแล้ว

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ความจริงพุทธการกธรรมเหล่านี้ ไม่ใช่มีเพียงเท่านั้น
เราจักเลือกเฟ้นธรรมแม้เหล่าอื่นที่เป็นเครื่องบ่มโพธิญาณ

เมื่อเราเลือกเฟ้นอยู่ จึงได้เห็นวิริยบารมีเป็นข้อ ๕ ที่ท่าน
ผู้แสวงหาคุณใหญ่ทั้งหลายแต่เก่าก่อน เจริญแล้วกระทำให้มาก
แล้ว ได้สั่งสอนตนเองว่า “ท่านจงสมาทานประพฤตวิริยบารมี
ข้อที่ ๕ นี้ให้มั่นก่อน หากท่านปรารถนาจะบรรลุโพธิญาณ ก็จง
ทำวิริยบารมีให้เต็ม

ราชสีห์มีคราชมี่ความเพียรไม่ย่อหย่อน ประคับประคองใจ
ในที่นอนที่เย็นและที่เดินตลอดเวลา ฉันทใด ท่านประคองความเพียร
ให้มั่นในภพทั้งปวง ฉันทนั้นเหมือนกัน ท่านทำวิริยบารมีให้เต็มแล้ว
จะบรรลุพระสัมโพธิญาณ”

๖. ขั้นตอนการมี

เมื่อใคร่ครวญมากขึ้นด้วยคิดว่า “พุทธการกกรรมไม่ใช่มีเพียงเท่านั้น” จึงได้เห็นขั้นตอนการมีซึ่งเป็นข้อที่ ๖ ท่านได้สั่งสอนตนเองว่า “ดูก่อนสุเมธบัณฑิต นับจำเดิมแต่นี้ไปท่านพึงบำเพ็ญขั้นตอนการมีให้เต็มเปี่ยม พึงเป็นผู้อดทนได้ทั้งในความนับถือและความดูหมิ่น คนทั้งหลายทั้งของสะอาดบ้างไม่สะอาดบ้างลงบนแผ่นดิน แผ่นดินย่อมไม่รู้สึกรับใจหรือขัดเคืองเพราะสิ่งของนั้น ย่อมอดทนอดกลั้นได้ทั้งนั้น ฉันใด แม้ท่านเมื่ออดทนได้ในความนับถือและความดูหมิ่น ฉันนั้นเหมือนกัน จะได้เป็นพระพุทธเจ้า” ได้อธิฐานขั้นตอนการมีซึ่งเป็นข้อที่ ๖ ทำให้มั่นคงแล้ว

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ความจริงพุทธการกกรรมเหล่านี้ ไม่ใช่มีเพียงเท่านี้
เราจักเลือกเฟ้นธรรมแม้เหล่าอื่นที่เป็นเครื่องบ่มโพธิญาณ

เมื่อเราเลือกเฟ้นอยู่ จึงได้เห็นขันติบารมีเป็นข้อ ๖ ที่ท่าน
ผู้แสวงหาคุณใหญ่ทั้งหลายแต่เก่าก่อน เจริญแล้วกระทำไว้มาก
แล้ว ได้สั่งสอนตนเองว่า “ท่านจงสมาทานประพฤตินั้นขันติบารมี
ข้อที่ ๖ นี้ให้มั่นก่อน มีใจไม่ลังเลในขันติบารมีนั้น จักบรรลุ
พระสัมโพธิญาณ

ธรรมดาแผ่นดิน ย่อมทนได้ต่อสิ่งของที่เขาทิ้งลง สะอาด
บ้างไม่สะอาดบ้างทุกอย่าง ไม่รู้สึกขัดเคืองใจเพราะการกระทำนั้น
ฉันใด แม้ท่านเป็นผู้อดทนต่อความนับถือและความดูหมิ่นของคน
ทั้งปวงได้ ฉันนั้นเหมือนกัน ท่านทำขันติบารมีให้เต็มแล้ว
จะบรรลุพระสัมโพธิญาณ”

๗. สัจจบารมี

เมื่อใคร่ครวญมากขึ้นด้วยคิดว่า “พุทธการกธรรมไม่ใช่มีเพียงเท่านั้น” จึงได้เห็นสัจจบารมี ซึ่งเป็นข้อที่ ๗ ท่านได้สั่งสอนตนเองว่า “ดูก่อนสุเมธ บัณฑิต นับจาเดิมแต่นี้ไปท่านพึงบำเพ็ญสัจจบารมีให้เต็มเปี่ยม ถึงแม้สายฟ้า จะตกลงบนกระหม่อมของท่าน ก็อย่าได้พูดคำเท็จทั้งที่รู้ตัวโดยอคติมี จันทราคติเพราะต้องการทรัพย์เป็นต้น ธรรมดาดาวประกายพลุกพล่านไม่เว้นวิถี โคจรของตนเลยในทุกฤดูกาล ไม่โคจรไปในวิถีอื่น จะโคจรไปเฉพาะในวิถีของ ตนเท่านั้น จันใด แม้ท่านก็จันนั้นเหมือนกัน ไม่ละทิ้งสัจจะ ไม่พูดคำเท็จโดย เต็ดขาด จะได้เป็นพระพุทธเจ้า” ได้อธิฐานสัจจบารมีซึ่งเป็นข้อที่ ๗ ให้มั่นคง แล้ว

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ความจริงพุทธการกธรรมเหล่านี้ ไม่ใช่มีเพียงเท่านี้
เราจักเลือกเฟ้นธรรมแม้เหล่าอื่นที่เป็นเครื่องบ่มโพธิญาณ

เมื่อเราเลือกเฟ้นอยู่ จึงได้เห็นสังขขารมีเป็นข้อ ๗
ที่ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่ทั้งหลายแต่เก่าก่อน เจริญแล้วกระทำให้
มากแล้ว ได้สั่งสอนตนเองว่า “ท่านจงสมาทานประพาสสังขขารมี
ข้อที่ ๗ นี้ให้มั่นก่อน มีวาจาไม่เป็นเท็จในสังขขารมีนั้น จักบรรลุ
พระสัมโพธิญาณ

ธรรมดาว่าดาวประกายพฤษ์นั้น เป็นสิ่งที่เป็นประมาณ
ของชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก ย่อมไม่ใคร่ออกไปนอกวิถี ไม่ว่า
ในฤดูร้อนฤดูหนาวหรือฤดูฝน ฉันทใด แม้ท่านก็ฉันทนั้นเหมือนกัน
อย่าเดินหนีออกไปจากทางในสังขจะทั้งหลาย ท่านทำสังขขารมีให้
เต็มแล้ว จะบรรลุพระสัมโพธิญาณ”

๘. อธิษฐานบารมี

เมื่อใคร่ครวญมากขึ้นด้วยคิดว่า “พุทธการกธรรมไม่ใช่มีเพียงเท่านั้น” จึงได้เห็น**อธิษฐานบารมี** ซึ่งเป็นข้อที่ ๘ ท่านได้สั่งสอนตนเองว่า “ดูก่อนสุเมธ บัณฑิต นับจำเดิมแต่นี้ไป ท่านพึงบำเพ็ญ**อธิษฐานบารมี** ท่าน**อธิษฐาน**สิ่งใดไว้ พึงเป็นผู้ไม่หวั่นไหวใน**อธิษฐาน**นั้น **ธรรม**คาฎเขาเมื่อลมทั่วทุกทิศพัด กระทบอยู่ ก็ไม่สะเทือนหวั่นไหว ยังคงตั้งนิ่งอยู่ในที่เดิมของตน จันใด แม้ท่านก็จันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้ไม่หวั่นไหวใน**อธิษฐาน**ของตน จะได้เป็น **พระพุทธเจ้า**” ได้**อธิษฐาน****อธิษฐานบารมี**ซึ่งเป็นข้อที่ ๘ ให้มั่นคงแล้ว

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ความจริงพุทธการกกรรมเหล่านี้ ไม่ใช่มีเพียงเท่านั้น
เราจักเลือกเฟ้นธรรมแม้เหล่าอื่นที่เป็นเครื่องบ่มโพธิญาณ

เมื่อเราเลือกเฟ้นอยู่ จึงได้เห็นอธิฐานบารมีเป็นข้อ ๘
ที่ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่ทั้งหลายแต่เก่าก่อน เจริญแล้วกระทำให้
มากแล้ว ได้สั่งสอนตนเองว่า “ท่านจงสมาทานประพตติอธิฐาน
บารมีข้อที่ ๘ นี้ให้มั่นคงก่อน ท่านเป็นผู้ไม่หวั่นไหวในอธิฐานบารมี
นั้น แล้วจักบรรลุสัมโพธิญาณ

ภูเขาคินไม่หวั่นไหวตั้งมั่นคงแล้ว ไม่สะเทือนด้วยลมแรง
ย่อมตั้งอยู่ในที่เดิมของตนเท่านั้น ฉันใด แม้ท่านก็จงเป็นผู้ไม่
หวั่นไหวในอธิฐานตลอดกาลทุกเมื่อ ฉันนั้นเหมือนกัน ท่านทำ
อธิฐานบารมีให้เต็มแล้ว จะบรรลุพระสัมโพธิญาณ”

๙. เมตตาบารมี

เมื่อใคร่ครวญมากขึ้นด้วยคิดว่า “พุทธการกธรรมไม่ใช่มีเพียงเท่านี้” จึงได้เห็นเมตตาบารมี ซึ่งเป็นข้อที่ ๙ ท่านได้สั่งสอนตนเองว่า “ดูก่อนสุเมธบัณฑิต นับจำเดิมแต่บัดนี้ไป ท่านพึงบำเพ็ญเมตตาบารมีให้เต็มเปี่ยม พึงมีจิตเป็น อย่างเดียวกันกับในสัตว์ทั้งหลาย ทั้งผู้ที่มีความเกื้อกูลและผู้ที่ไม่มีความเกื้อกูล ธรรมดว่าน้ำย่อมกระทำให้ความเย็นถูกต้องไปเหมือนกัน ทั้งแก่คนชั่วทั้ง แก่คนดี ฉันทใด แม้ท่านเมื่อเป็นผู้มีใจเป็นอย่างเดียวกัน ในสัตว์ทั้งปวงด้วย เมตตาจิต ฉันทนั้นเหมือนกัน จะได้เป็นพระพุทธรเจ้า” ได้อธิษฐานเมตตาบารมี ซึ่งเป็นข้อที่ ๙ ให้มั่นคงแล้ว

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ความจริงพุทธการกกรรมเหล่านี้ ไม่ใช่มีเพียงเท่านี้ เรา
จักเลือกเฟ้นธรรมแม้เหล่าอื่นที่เป็นเครื่องบ่มโพธิญาณ

เมื่อเราเลือกเฟ้นอยู่ จึงได้เห็นเมตตาบารมีเป็นข้อ ๙ ที่
ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่ทั้งหลายแต่เก่าก่อน เจริญแล้วกระทำให้
มากแล้ว ได้สั่งสอนตนเองว่า “ท่านจงสมาทานประพจน์เมตตา
บารมีข้อที่ ๙ นี้ให้มั่นก่อน ถ้าท่านปรารถนาจะบรรลुพระโพธิญาณ
ก็จงเป็นผู้ไม่มีใครเสมอด้วยเมตตาภาวนา

ธรรมดาน้ำ ย่อมถูกต้องคนดีและคนเลวโดยเสมอกันด้วย
ความเย็น ย่อมชะล้างมลทินคือธุลีออกได้โดยเสมอกัน ฉันทใด แม้
ท่านก็จงเจริญเมตตาภาวนาให้สม่ำเสมอ ในสัตว์ทั้งหลายทั้งที่มี
ความเกื้อกูล และไม่มีความเกื้อกูล ฉันทนั้นเกิด ท่านทำเมตตาบารมี
ให้เต็มแล้ว จะบรรลุพระสัมโพธิญาณ”

๑๐. อุเบกขาบารมี

เมื่อใคร่ครวญมากขึ้นด้วยคิดว่า “พุทธการกธรรมไม่ใช่มีเพียงเท่านั้น” จึงได้เห็นอุเบกขาบารมี ซึ่งเป็นข้อที่ ๑๐ ท่านได้สั่งสอนตนเองว่า “ดูก่อนสุเมธ บัณฑิต นับจำเดิมแต่นี้ไป ท่านพึงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี พึงเป็นกลางในสุขและในทุกข์ ธรรมดาแผ่นดินเมื่อคนทั้งของสะอาดและไม่สะอาด ย่อมเป็นกลางเท่านั้น จันใด แม้ท่านก็จันนั้น เมื่อเป็นกลางในสุขและทุกข์ ก็จะได้เป็นพระพุทธเจ้า” ได้อธิฐานอุเบกขาบารมีซึ่งเป็นข้อที่ ๑๐ ให้มั่นคงแล้ว

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ความจริงพุทธรกธรรมเหล่านี้ ไม่ใช่มีเพียงเท่านี้
เราจักเลือกเฟ้นธรรมแม้เหล่าอื่นที่เป็นเครื่องบ่มโพธิญาณ

เมื่อเราเลือกเฟ้นอยู่ จึงได้เห็นอุเบกขาบารมีเป็นข้อ ๑๐
ที่ท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่ทั้งหลายแต่เก่าก่อน เจริญแล้วกระทำให้
มากแล้ว ได้สั่งสอนตนเองว่า “ท่านจงสมาทานประพฤติกุเบกขา
บารมีข้อที่ ๑๐ นี้ให้มั่นก่อน ท่านเป็นผู้ตั้งอยู่ในความเป็นกลาง
ดุจตาชั่ง จะบรรลुพระสัมโพธิญาณ

ธรรมาแผ่นดิน ย่อมวางเฉยต่อสิ่งที่ไม่สะอาดและ
สิ่งที่ไม่สะอาดซึ่งถูกทิ้งลงไป เว้นจากความโกรธและความยินดีทั้ง ๒
นั้น จันใด แม้ท่านก็จันนั้นเหมือนกัน เป็นผู้ตั้งอยู่ในความเป็น
กลางดุจตาชั่ง ในสุขและทุกข์ในกาลทุกเมื่อ ท่านทำอุเบกขาบารมี
ให้เต็มแล้ว จะบรรลุพระสัมโพธิญาณ”

แผ่นดินใหญ่สะเทือน

ต่อจากนั้นท่านสุเมธดาบสคิดว่า “พุทธรักษารธรรมที่เป็นเครื่องบ่มโพธิญาณ ที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้พึงทำให้บริบูรณ์ มีเพียง ๑๐ ประการนี้เท่านั้น ยกเว้นบารมี ๑๐ เลี้ย ธรรมเหล่าอื่นที่เป็นพุทธรักษารธรรมย่อมไม่มี บารมีทั้ง ๑๐ เหล่านี้ในอากาศเบื้องสูงก็ไม่มี ในแผ่นดินเบื้องล่างก็ไม่มี ในทิศทั้งหลายมีทิศตะวันออกเป็นต้นก็ไม่มี แต่มีตั้งอยู่ภายในหทัยของเรานี้เท่านั้น” ท่านเมื่อเห็นว่าบารมีเหล่านั้นตั้งอยู่ในหทัยแล้ว จึงอธิษฐานบารมีแม่ทั้งหมดให้มั่นคง พิจารณาอยู่บ่อย ๆ ทั้งโดยอนุโลมและปฏิโลม จากข้อปลายมาถึงข้อต้น จากข้อต้นไปถึงข้อปลาย จากข้อกลางไปถึงที่สุดทั้ง ๒ ข้าง และจากที่สุดทั้ง ๒ ข้างเข้ามาหาข้อกลาง

ท่านพิจารณาบารมี ๓๐ ได้แก่ บารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ และ
 ปรมัตถบารมี ๑๐ คือการบริจาคสิ่งของภายนอกเป็นทานบารมี การบริจาค
 อวัยวะเป็นทานอุปบารมี การบริจาคชีวิตเป็นทานปรมัตถบารมี ดังนี้เป็นต้น
 เหมือนหมุนเครื่องยนต์ที่บีบน้ำมันไปมา และเหมือนกวนยอดภูเขาสีเนรุใหญ่ให้
 เป็นมหาสมุทรในท้องจักรวาล ฉะนั้น เมื่อท่านพิจารณาบารมีทั้ง ๑๐ อยู่
 อย่างนี้ ด้วยเดชแห่งญาณสำหรับเลือกเฟ้นบารมี แผ่นดินใหญ่นี้ที่หนาได้
 ๒๔๐,๐๐๐ โยชน์ ร่องดงล้นห้วยไหวสะเทือนเลื่อนลั่น เป็นเหมือนกับมัด
 ต้นอ้อที่ถูกช้างเหยียบ และเหมือนเครื่องยนต์ที่บีบอัดที่กำลังบีบอยู่ หมุนคว้าง
 เหมือนกับวงล้อเครื่องปั่นหม้อ และวงล้อของเครื่องยนต์บีบน้ำมัน ฉะนั้น

พระพุทธรเจ้า

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ธรรมที่เป็นเครื่องบ่มโพธิญาณในโลกนี้เพียง ๑๐ ประการ
นี้เท่านั้น ไม่มากไปกว่านี้ พุทธการกกรรมอื่นนอกจากบารมี ๑๐
ย่อมไม่มี ท่านจงตั้งมั่นอยู่ในบารมี ๑๐ เหล่านี้

เมื่อเราไตร่ตรองบารมีธรรมเหล่านี้ พร้อมทั้งลักษณะและ
กิจคือสภาวะอยู่ ด้วยเดชแห่งญาณสำหรับเลือกเฟ้นบารมี แผ่นดิน
พร้อม ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุสิ้นสะเทือนแล้ว ผืนปฐพีก็ไหวบันลือ
ส่งเสียงร้องลั่น ดุจเครื่องยนต์ที่บีบอัดอยู่ที่บีบอยู่ และเลื่อนลั่นประดุจ
วงล้อเครื่องยนต์บีบน้ำมัน ฉะนั้น

มหาชนหवादกลัว

เมื่อมหาปฐพีไหวอยู่ ชาวรัมมนครต่างไม่สามารถทรงตัวยืนอยู่ได้ ประหนึ่งว่าศาลาหลังใหญ่ที่ถูกลมพายุโหมพัดอย่างหนัก พวกกันเป็นลมล้มลง ระเนระนาด ภาชนะของช่างหม้อมีหม้อน้ำเป็นต้นที่กำลังทำอยู่ ต่างกระทบกันแตกละเอียดเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย มหาชนมีความสะดุ้งหวาดกลัวจึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดาแล้วทูลถามว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่ทราบเลยว่า เหตุการณ์นี้เป็นการหมุนของนาค หรือว่าเป็นการหมุนพวกใดพวกหนึ่ง ในบรรดาภุตยักร์และเทวดา อีกประการหนึ่ง มหาชนแม้ทั้งหมดนี้ ถูกภัยรบกวน ความเลวร้ายหรือความดั่งามจักมีแก่โลกนี้ ขอพระองค์โปรดตรัสบอกเหตุนี้แก่ข้าพระองค์ทั้งหลายด้วยเถิด”

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของชาวรัมมนครแล้วตรัสว่า “พวกท่านอย่าได้กลัว อย่าคิดอะไรเลย ภัยจากเหตุการณ์นี้ไม่มีแก่พวกท่าน สุเมธบัณฑิต ผู้ที่เราพยากรณ์ไว้แล้วในวันนี้ว่า จักเป็นพระพุทเจ้าทรงพระนามว่าโคตมะ ในอนาคต ขณะนี้ เธอกำลังพิจารณาไตร่ตรองบาร์มีทั้งหลายอยู่ เมื่อเธอไตร่ตรองพิจารณาอยู่ เพราะเดชแห่งญาณที่ใช้พิจารณาบาร์มี ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุ ทั้งสิ้นสิ้นสะเทือนและร้องลั่นไปพร้อมกันทีเดียว”

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

บริษัทที่อยู่ในที่เฝ้าพระพุทธรเจ้าทั้งหมดต่างตัวล้วน เป็น
ลมล้มลงนอนบนแผ่นดิน หมอน้ำหลายพันและหมอน้ำหลายร้อย
เป็นจำนวนมากในที่นั้น ต่างกระทบกระแทกกันแตกละเอียด
เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย

มหาชนต่างมีใจหวาดเสียวสะดุ้งกลัวภัย มีใจแปรปรวน
ว่ารุ่น จึงมาประชุมกันเข้าไปเฝ้าพระพุทธรเจ้าที่ปึงกร กราบทูลถาม
ว่า “อะไรจักมีแก่โลก สิ่งดีหรือชั่ว หรือโลกทั้งปวงจะถูกย่ำยี ขอ
พระองค์ผู้มีพระจักขุ ขอพระองค์โปรดจงกำจัดภัยคุกคามนั้น”

คราวนั้นพระมหามุนีที่ปึงกร ทำให้มหาชนเข้าใจได้แล้ว
ด้วยพระดำรัสว่า “พวกท่านจงวางใจเถิด อย่าได้กลัวในการไหว
ของแผ่นดินนี้ วันนี้เราได้พยากรณ์บุคคลใดว่าจักได้เป็น
พระพุทธรเจ้า บุคคลนั้นพิจารณาถึงบารมีธรรม ที่พระชินเจ้าเสพ
แล้วครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นธรรมเก่า เมื่อเขาพิจารณาบารมี
ธรรมโดยไม่เหลือ เพราะการพิจารณานั้น ผืนแผ่นดินนี้ ๑๐,๐๐๐
โลกธาตุจึงไหวแล้ว ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก”

มनुषย์และเทวดาบูชา

มหาชนได้ฟังพระดำรัสของพระตถาคตเจ้าแล้ว มีใจยินดีร่าเริงพากันถือเอาดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ ออกจากรัชมนครเข้าไปหาพระโพธิสัตว์ บูชาด้วยดอกไม้เป็นต้น ไหว้กระทำประทักษิณแล้วกลับเข้าไปยังรัชมนครตามเดิม ฝ่ายพระโพธิสัตว์พิจารณาบารมีทั้งสิ้น อธิษฐานความเพียรให้มั่นคงแล้วลุกจากอาสนะที่ตนนั่ง

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

เพราะได้ฟังพระดำรัสของพระพุทธเจ้า มหาชนต่างมีใจเย็นลงแล้วในทันที ทุกคนเข้าไปหาเรากราบไหว้แล้วอีก ในกาลนั้นเรายึดบารมีทั้งหลายไว้ในใจให้มั่นคง นมัสการพระที่บังกรพระพุทธเจ้าแล้วลุกขึ้นจากอาสนะ

ขณะนั้น เทวดาใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาลทั้งสิ้นประชุมกันแล้ว บุษาพระโพธิสัตว์ผู้ถูกจากอาสนะด้วยดอกไม้และของหอมอันเป็นทิพย์แล้ว ปาวประกาศคำสรรเสริญอันเป็นมงคลเป็นต้นว่า “ข้าแต่ท่านสุเมธดาบสผู้เป็นเจ้า วันนี้ท่านตั้งปรารภนาอย่างใหญ่ที่บาทมุลของพระที่ปึงกรทศพล ขอความปรารภนานั้นของท่านจงสำเร็จโดยไม่มีอันตราย ความกลัวหรือความหวาดเสียวอย่าได้มีแก่ท่าน โรคแม้นิดหน้อยอย่าได้เกิดในร่างกาย ขอท่านจงบำเพ็ญบารมีให้เต็มแล้วบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณโดยพลัน ต้นไม้ที่จะผลิดอกออกผล ย่อมผลิดอกและออกผลตามฤดูกาล ฉันทใด แม้ท่านก็อย่าได้ล่วงเลยเวลานั้นเลย จงได้สัมพัสพระโพธิญาณอันอุดมโดยพลัน ฉันทันนั้นเหมือนกัน” เทวดาทั้งหลายครั้นปาวประกาศอย่างนี้แล้ว ได้กลับไปยังเทวสถานของพวกตนตามเดิม

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ผู้อันเทวดาสรรเสริญแล้วคิดว่า “เราจะบำเพ็ญบารมี ๑๐ ให้เต็มบริบูรณ์ ในที่สุดแห่ง ๔ อสงไขยกับอีก ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป จะได้เป็นพระพุทธรเจ้า” อธิษฐานความเพียรให้มั่นคงแล้ว เหาะขึ้นบนท้องฟ้าไปสู่ป่าหิมพานต์ทันที

เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

เหล่าเทวดาถือดอกไม้ทิพย์ เหล่ามนุษย์ถือดอกไม้ของมนุษย์ เหล่าเทวดาและมนุษย์ทั้ง ๒ ต่างโปรยปรายดอกไม้ทั้งหลายลงบนตัวเรากำลังลุกจากอาสนะ ทั้งเทวดาและมนุษย์ ๒ ฝ่ายนั้น ทำให้เรารู้ถึงความสวัสดิ์ว่า “ความปรารถนาของท่านยิ่งใหญ่ ขอท่านจงได้สิ่งนั้นตามที่ท่านปรารถนาไว้ ขออันตรายทั้งปวงจงอย่ามี ขอความโศกและโรคภัยจงพินาศไป ขออันตรายทั้งหลายจงอย่ามีแก่ท่าน ขอท่านจงบรรลุพระโพธิญาณอันประเสริฐสุดโดยพลัน

ข้าแต่ท่านมหาวิระ ขอท่านจงเบิกบานด้วยพุทธานุภาพ ๑๘ เหมือนต้นไม้ที่มีดอกเมื่อถึงฤดูกาลก็ผลิดอก ฉะนั้นเถิด

พระสัมพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ บำเพ็ญบารมี ๑๐ แล้ว
ฉันใด ข้าแต่ท่านมหาวิระ ขอท่านจงบำเพ็ญบารมี ๑๐ ให้เต็มเปี่ยม
ฉันนั้นเถิด พระสัมพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ ตรัสรู้แล้วได้ต้นไม้
สำหรับตรัสรู้ ฉันใด ข้าแต่ท่านมหาวิระ ขอท่านจงตรัสรู้ได้ต้นไม้
สำหรับตรัสรู้ของพระชินเจ้า ฉันนั้น พระสัมพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์
ทรงแสดงพระธรรมจักร ฉันใด ข้าแต่ท่านมหาวิระ ขอท่านจงแสดง
พระธรรมจักร ฉันนั้น

พระจันทร์ในราตรีวันเพ็ญ ที่ผ่องแผ้ว ย่อมรุ่งโรจน์ ฉันใด
ขอท่านจงมีมโนรถเต็มเปี่ยมแล้ว รุ่งโรจน์ใน ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุ
ฉันนั้นเถิด พระอาทิตย์ที่หลุดจากราหูแล้ว ย่อมส่องแสงด้วยแสง
อันร้อนแรง ฉันใด ขอท่านเป็นผู้ที่โลกธรรมฉาบทาไม่ได้แล้ว
จงรุ่งเรืองด้วยพระพุทธานุภาพ ฉันนั้นเถิด แม่น้ำทุกสายต่างก็ไหล
เข้าไปสู่ทะเลใหญ่ ฉันใด ขอชาวโลกพร้อมทั้งเทวดา จงเข้าไปสู่
สำนักของท่าน ฉันนั้นเถิด”

ในกาลนั้น ท่านสุเมธดาบสอันพระที่ปึงกรพุทธเจ้า เทวดา
และมนุษย์ชมเชยสรรเสริญแล้ว สมาทานบารมีธรรม ๑๐ ประการ
เมื่อจะบำเพ็ญบารมีธรรมเหล่านั้น จึงเข้าไปสู่ป่าใหญ่

เรื่องท่านสุเมธ จบ

ได้รับพยากรณ์ในพระพุทธรเจ้า ๒๔ พระองค์

ในกัปที่พระทีปังกรทศพลเสด็จอุบัติขึ้น แม้พระพุทธรเจ้าจะมีถึง ๓ พระองค์ พระโพธิสัตว์ไม่ได้รับการพยากรณ์จากสำนักพระพุทธรเจ้าเหล่านั้น เพราะฉะนั้น พระพุทธรเจ้าเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคจึงมิได้ทรงแสดงไว้ในพุทธวงศ์นั้น แต่ในอรรถกถา เพื่อที่จะแสดงพระพุทธรเจ้าทั้งหมด จำเดิมแต่พระตณ्हังกรพุทธรเจ้านั้น ท่านพระอรรถกถาจารย์จึงกล่าวคำนี้ไว้ว่า

พระสัมพุทธรเจ้า ผู้สูงสุดกว่าสัตว์ทั้งหลาย ผู้เป็นมหายานี ผู้มีพระยศใหญ่ ผู้เป็นโลกนายกเหล่านี้คือ (๑) พระตณ्हังกร (๒) พระเมธังกร (๓) พระสรณังกร (๔) พระทีปังกร (๕) พระโกณฑัญญะ (๖) พระมณฑล (๗) พระสุมนะ (๘) พระเรวตะ (๙) พระโสภิตะ (๑๐) พระอโนมทัสสี (๑๑) พระปทุมะ (๑๒) พระนารทะ (๑๓) พระปทุมุตตระ (๑๔) พระสุเมธะ (๑๕) พระสุชาตะ (๑๖) พระปิยทัสสี (๑๗) พระอิตถทัสสี (๑๘) พระธรรมทัสสี (๑๙) พระสิทธัตถะ (๒๐) พระติสสะ (๒๑) พระปุสสะ (๒๒) พระวิปัสสี (๒๓) พระสิขี (๒๔) พระเวสสภู

(๒๕) พระกกุสันธะ (๒๖) พระโกนาคมนะ (๒๗) พระกัสสปะ ผู้ทรงราชาภิเษกได้แล้ว มีพระหทัยตั้งมั่น ทรงกำจัดความมืดอย่างใหญ่หลวงได้ ดุจดวงอาทิตย์เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว สว่างราวกับกองไฟ ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พร้อมด้วยพระสาวกทั้งหลาย

ในบรรดาพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายเหล่านั้น พระโพธิสัตว์ของเราทั้งหลายสร้างอภิสการ (การกระทำที่วิเศษยิ่ง) ในสำนักของพระพุทธรูปเจ้า ๒๔ พระองค์มีพระที่บังกรเป็นต้น มาตลอด ๔ อสงไขย กับอีก ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป หลังจากพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปะ เว้นจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นี้แล้ว ไม่มีพระพุทธรูปองค์อื่น พระโพธิสัตว์ได้รับคำพยากรณ์ในสำนักของพระพุทธรูปเจ้า ๒๔ พระองค์ มีพระที่บังกรเป็นต้น ด้วยประการฉะนี้

พระโพธิสัตว์ไม่เกิดในกัณฐะ ๑๘ อย่าง

เพราะการประมวลธรรม ๘ ประการ คือ (๑) ความเป็นมนุษย์ (๒) ความถึงพร้อมด้วยเพศ (๓) เหตุ (๔) การเห็นพระศาสดา (๕) การบรรพชา (๖) ความสมบูรณ์ด้วยคุณ (๗) การกระทำยิ่งใหญ่ (๘) ความพอใจ อภินิหาร (ความปรารถนาที่ตั้งใจจริง) ย่อมสำเร็จได้

พระมหาสัตว์ผู้ได้กระทำอภินิหารไว้ แทบบาทมูลของพระพุทธรเจ้าทรงพระนามว่าที่ปังกร ประมวลธรรม ๘ ประการเหล่านี้มาแล้วกระทำอุตสาหะว่า “เอาเถิด เราจะเลือกเฟ้นพุทธรกธรรมจากที่โน้นบ้าง ที่นี้บ้าง” ดังนั้นเป็นต้น ได้เห็นพุทธรกธรรมมีทานบารมีเป็นต้นด้วยคำว่า “ในกาลที่เราเลือกเฟ้นอยู่ได้เห็นทานบารมีเป็นข้อแรก” ดังนั้นเป็นต้น ท่านได้บำเพ็ญธรรมเหล่านั้น มาจนถึงอภินิหารที่เป็นพระเวสสันดร และเมื่อบำเพ็ญบารมีมาอยู่ก็ได้รับอานิสงส์ทั้งหลายสำหรับพระโพธิสัตว์ผู้ได้กระทำอภินิหารแล้ว ดังที่ท่านพรรณนาไว้ว่า

คนผู้สมบูรณ์ด้วยองค์คุณทุกประการ ผู้เที่ยงต่อ
พระโพธิญาณ ตลอดสังสารอันมีระยะกาลยาวนาน แม้ นับด้วย
ร้อยโกฏิกับ (๑) จะไม่เกิดในอเวจีนรก (๒) ไม่เกิดในโลกกันตร
นรก (๓) ไม่เกิดเป็นนิชฌามตัณหิกเปรต (๔) ไม่เกิดเป็นขุปปิปาสา
เปรต (๕) ไม่เกิดเป็นกาลกัญชิกาสูร (๖) แม้เมื่อเกิดในทุกคติ จะ
ไม่เกิดเป็นสัตว์ตัวเล็ก ๆ (๗) เมื่อเกิดในมนุษย์จะไม่เป็นคนบอด
แต่กำเนิด (๘) ไม่เป็นคนหูหนวก (๙) ไม่เป็นคนใบ้ (๑๐) ไม่เกิด
เป็นสตรี (๑๑) ไม่เกิดเป็นอุกโตพยัญชนกะ (คนสองเพศ) และ
กะเทย (๑๒) คนผู้เที่ยงต่อพระโพธิญาณจะไม่มีใจติดพันในสิ่งใด
(๑๓) พ้นจากอนันตริยกรรมทั้งหลาย (๑๔) เป็นผู้มิโคจรสะดาด
ในที่ทั้งปวง (๑๕) ไม่ช้องเสพมิจฉาทิฎฐิ (๑๖) เชื่อในการกระทำ
(กรรมกิริยา) (๑๗) เมื่ออยู่ในสวรรค์ทั้งหลายก็ไม่เกิดเป็นอสัญญี
สัตว์ (๑๘) เหตุที่ไม่เกิดในสวรรค์ชั้นสุทธาวาสก็ไม่มี เป็นสัตว์บุรุษ
น้อมใจไปในเนกขัมมะ ปลดเปลื้องภพน้อยใหญ่ออก ประพฤติ
แต่ประโยชน์แก่ชาวโลก มุ่งบำเพ็ญบารมีทุกประการท่องเที่ยวไป

ตัวอย่างการชาติที่บำเพ็ญบารมี

เมื่อพระมหาสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีอยู่นั้นแหละ การนับจำนวนอัตภาพที่บำเพ็ญทานบารมี เช่น ในกาลเป็นอกิตติพราหมณ์ ในกาลเป็นสังฆพราหมณ์ ในกาลเป็นพระราชาทรงพระนามว่าธัญญชยะ ในกาลเป็นพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ในกาลเป็นมหาโควินทะ ในกาลเป็นนิมิตหาราช ในกาลเป็นจันทกุมาร ในกาลเป็นวิสัยหเศรษฐี ในกาลเป็นพระเจ้าสิริราช ในกาลเป็นพระเวสสันดรเป็นต้น ไม่สามารถที่จะทำได้ แต่ทานบารมีของพระโพธิสัตว์ผู้กระทำการบริจาคตนเอง ในสสบัณฑิตชาติดกอย่างนี้ว่า

เราเห็นเขาเข้ามาขออาหาร จึงได้บริจาคตนเอง ผู้ที่จะ
เสมอเราด้วยทานไม่มี นี่เป็นทานบารมีของเรา

จัดเป็นปรมัตถบารมีแน่นอน

การนับจำนวนอรรถภาพที่บำเพ็ญศีลบารมี คือ ในกาลเป็นสวัสดิวาคราช
ในกาลเป็นจัมเปยยนาคราช ในกาลเป็นภูริทัตตนาคราช ในกาลเป็นฉัททันต
นาคราช ในกาลเป็นชัยทิสราชบุตร ในกาลเป็นอสนีสัตตกุมารเป็นต้น
ไม่สามารถที่จะทำได้ แต่ศีลบารมีของพระโพธิสัตว์ผู้ทำการบริจาคนเอง ใน
สังฆपालชาดกอย่างนี้ว่า

เราเมื่อถูกแทงด้วยหาวทั้งหลาย และถูกทิ่มด้วยหอก
ทั้งหลาย ก็ได้ไภรเวศ็องบุตรนายบ้านเลย นี่เป็นศีลบารมีของเรา

จัดเป็นปรมัตถบารมีแน่นอน

พระพุทธรเจ้า

การนับจำนวนอัฐภาพที่พระโพธิสัตว์ สละราชสมบัติอย่างใหญ่บำเพ็ญ
เนกขัมมบารมี คือ ในกาลเป็นโสมนัสกุมาร ในกาลเป็นหัตถิपालกุมาร ในกาล
เป็นอโยฆรบถทิตเป็นต้น ไม่สามารถที่จะทำได้ แต่เนกขัมมบารมีของ
พระโพธิสัตว์ ผู้ทิ้งราชสมบัติออกบวชเพราะเป็นผู้ปราศจากเครื่องข้อง ใน
จุฬาสตโสมชาติกอย่างนี้ว่า

เราละทิ้งราชสมบัติอันใหญ่ที่อยู่ในเงื้อมมือ ดุจดมก้อน
น้ำลาย เมื่อเราสละแล้วก็ไม่ติดข้องเลย นี่เป็นเนกขัมมบารมีของ
เรา

จัดเป็นปรมัตถบารมีแน่นอน

การนับจำนวนอรรถภาพที่บำเพ็ญบุญญาบารมี คือ ในกาลเป็นวิธูรบัณฑิต ในกาลเป็นมหาโควินทบัณฑิต ในกาลเป็นชุตทาลบัณฑิต ในกาลเป็น อรกบัณฑิต ในกาลเป็นโพธิปริพาชก ในกาลเป็นมโหสถบัณฑิต เป็นต้น ไม่ สามารถที่จะทำได้ แต่บุญญาบารมีของพระโพธิสัตว์ผู้แสดงงูที่อยู่ภายใน กระสอบ ในกาลเป็นเสนกบัณฑิตในสัตตุมัตตชาติกันอย่างนี้ว่า

เราเมื่อใคร่ครวญอยู่ด้วยปัญญา ได้ช่วยพราหมณ์ให้พ้น จากทุกข์ได้ ผู้ที่เสมอเราด้วยปัญญาไม่มี นี่เป็นบุญญาบารมีของ เรา

จัดเป็นปรมัตถบารมีแน่นอน

พระพุทธรเจ้า

การนับจำนวนอัฐภาพที่บำเพ็ญวิริยบารมีเป็นต้น ก็ไม่สามารถที่จะทำได้ แต่วิริยบารมีของพระโพธิสัตว์ผู้ข้ามมหาสมุทร ในมหาชนกชาตกอย่างนี้ว่า

ในท่ามกลางมหาสมุทรเราไม่เห็นฝั่งเลย พวกมนุษย์พากันตายหมดแล้ว ความเป็นอย่างอื่นแห่งจิตไม่มีเลย นี่เป็นวิริยบารมีของเรา

จัดเป็นปรมัตถบารมีแน่นอน

ขันติบารมีของพระโพธิสัตว์ผู้อดกลั้นทุกข์หนัก เพราะทำเป็นเหมือนกับไม่มีจิตใจในขันติว่าที่ชาตกอย่างนี้ว่า

เราไม่โกรธในพระเจ้ากาสิราช ผู้สั่งให้ฟันเราผู้เหมือนกับไม่มีจิตใจ ด้วยขวานอันคมกริบ นี่เป็นขันติบารมีของเรา

จัดเป็นปรมัตถบารมีแน่นอน

สัจจบารมีของพระโพธิสัตว์ ผู้สละชีวิตตามรักษาสัจจะอยู่ ในมหา
สุตโสมชาดกอย่างนี้ว่า

เราเมื่อตามรักษาสัจจวาจาอยู่ สละชีวิตของเรา ได้ให้
พระเจ้าปรีสาทปล่อยกษัตริย์ ๑๐๑ พระองค์แล้ว นี่เป็นสัจจบารมี
ของเรา

จัดเป็นปรมัตถบารมีแน่นอน

อธิษฐานบารมีของพระโพธิสัตว์ ผู้สละแม้กระทั่งชีวิตอธิษฐานวัตร ใน
มุกคปัณฑก อย่างนี้ว่า

พระมารดาและพระบิดา มิได้เป็นที่เกลียดชังของเรา
ทั้งยศใหญ่เราก็มิได้เกลียดชัง แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักยิ่ง
ของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงอธิษฐานวัตร

จัดเป็นปรมัตถบารมีแน่นอน

พระพุทธรเจ้า

เมตตาบารมีของพระโพธิสัตว์ผู้ไม่เหน็ดเหนื่อยแม้กระทั่งชีวิต ยังคงมี
เมตตาอยู่ในสุวรรณสามชาติก อย่างนี้ว่า

ในกาลนั้น สัตว์ใดๆ ก็ไม่ได้กลัวเรา และเราก็มิได้
หวาดกลัวสัตว์ใดๆ เราอันกำลังแห่งเมตตาอุปถัมภ์แล้ว จึงยืนต้อยอยู่
ในป่าใหญ่

จัดเป็นปรมัตถบารมีแน่นอน

อุเบกขาบารมีของพระโพธิสัตว์ ผู้ไม่ประพฤติล่วงอุเบกขา เมื่อพวก
ชาวบ้านก่อให้เกิดสุขโดยการนำดอกไม้และของหอมมาให้ก็ดี พวกเด็กก็ก่อให้เกิด
ทุกข์ด้วยการถ่มน้ำลายใส่เป็นต้นก็ดี ในโลมหังสชาติกอย่างนี้ว่า

เราเอากระดูกจากซากศพทำเป็นตุ๊กตารูปคนนอน นอนอยู่
ในป่าช้า พวกเด็กชาวบ้าน ได้พากันเข้าไปทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมเป็น
อันมาก

จัดเป็นปรมัตถบารมีแน่นอน

ความสังเขปในอรรถกถาอปทานนี้มีเพียงเท่านี้ ส่วนเนื้อความโดยพิสดารพึงถือเอาจากจரியปิฎก พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอย่างนี้แล้ว ดำรงอยู่ในอัฐภาพเป็นพระเวสสันดร กระทำบุญใหญ่อันเป็นเหตุให้แผ่นดินใหญ่ไหวอย่างนี้ว่า

แผ่นดินนี้ไม่มีจิตใจ ไม่รู้สุขทุกข์ แม้แผ่นดินนั้นก็ไหวแล้วถึง ๗ ครั้ง เพราะอำนาจแห่งทานของเรา

ในเวลาสิ้นสุดแห่งอายุ ท่านจุติจากอัฐภาพที่เป็นพระเวสสันดรนั้น ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต เรื่องราวจำเดิมแต่บาทมูลของพระพุทธรเจ้าทรงพระนามว่าที่ปังกร จนถึงพระโพธิสัตว์นี้เกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตนี้ พึงทราบว่ชื่อทุเรณิกาน

๒. อวิทุเรณิกาน^๑

โกลาหล ๓

ก็เมื่อพระโพธิสัตว์อยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตนั้นแหละ พุทธโกลาหลได้เกิดขึ้นแล้ว จริงอยู่ ในโลกมีโกลาหลที่สำคัญ ๓ อย่างเกิดขึ้น คือ

(๑) กัปโกลาหล ความโกลาหลในเรื่องกัปพิณาศ

(๒) พุทธโกลาหล ความโกลาหลในเรื่องจะมีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น

(๓) จักรวัตติโกลาหล ความโกลาหลในเรื่องจะมีพระเจ้าจักรพรรดิ

เหล่ากามาวจรเทวดาที่ชื่อว่าโลกพยุหะ (ผู้พิทักษ์โลก) พอทรว่า
“อีก ๑๐๐,๐๐๐ ปี จะสิ้นกัป” ต่างมีศรัทธาเปี่ยม สยายผม ร้องไห้ เอามือทั้งสอง
เช็ดน้ำตา หุ่นผ้าแดง มีรูปร่างไม่น่าดู เทียบบอกกล่าวไปในเมืองมนุษย์ว่า

๑ แปลและเรียบเรียงจาก วิสุตชนวิลาสินี อรรถกถาพุทธทศนิกาย อปทาน

“ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย จากนี้ไปอีก ๑๐๐,๐๐๐ ปี จะสิ้นกับ แม่โลกนี้ ก็จักพินาศไป แม้มหาสมุทรก็จักพินาศ แผ่นดินใหญ่นี้และภูเขาลิเนรราช จักถูกไฟไหม้พินาศไป ความพินาศของโลกจักมีจนถึงพรหมโลก ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ขอพวกท่านจงเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา จงบูชา มารดาบิดา จงเป็นผู้นอบน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล” นี้ชื่อว่ากับปโกลาหล

เหล่าโลกบาลเทวดา (เทวดารักษาโลก) พอทราบว่า “อีก ๑,๐๐๐ ปี พระสัพพัญญูพุทธเจ้าจักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก” ก็พากันเที่ยวปาวร้องว่า “ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย อีก ๑,๐๐๐ ปี พระสัพพัญญูพุทธเจ้าจักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก” นี้ชื่อว่าพุทธโกลาหล

เหล่าโลกบาลเทวดานั้นแหละพอทราบว่า “อีก ๑๐๐ ปี พระเจ้าจักรพรรดิจักเสด็จอุบัติขึ้น” ก็พากันเที่ยวปาวประกาศว่า “ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย อีก ๑๐๐ ปี พระเจ้าจักรพรรดิจักเสด็จอุบัติขึ้น” นี้ชื่อว่าจักรกวัตติโกลาหล โกลาหลทั้ง ๓ ประการนี้นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ

ในบรรดาโกลาหลทั้ง ๓ ประการนั้น เทวดาในหมื่นจักรวาลทั้งสิ้น ได้ฟังพุทธโกลาหลแล้ว จึงร่วมประชุมกัน ครั้นทราบของท่านชื่อนั้นจะเป็น พระพุทธเจ้า ก็พากันเข้าไปหาท่านนั้นแล้วอ้อนวอน และเมื่อจะอ้อนวอนก็จะ ทำในกรณีที่บุญพนมิตเกิดขึ้นแล้ว

ในกาลนั้น เทวดาทั้งปวงพร้อมกับท้าวจาตุมหาราช ท้าวสักกะ ท้าว สุยาม ท้าวสันดุสิต ท้าวนิมมานรดี ท้าวปรนิมมิตวสวัตดี และท้าวมหาพรหม ในแต่ละจักรวาลมาร่วมประชุมพร้อมกันในจักรวาลหนึ่ง แล้วพากันไปยังที่อยู่ ของพระโพธิสัตว์ในสวรรค์ชั้นดุสิต พากันอ้อนวอนว่า “ข้าแต่ท่านผู้วิรุทุกซ์ เมื่อท่านบำเพ็ญบารมี ๑๐ กัมมิได้บำเพ็ญเพราะปรารถนาสมบัติของท้าวสักกะ สมบัติของมาร สมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ สมบัติของพรหม แต่ท่านบำเพ็ญ เพราะปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณ เพื่อประโยชน์ในการชนหมู่สัตว์ออกไป จากโลก ข้าแต่ท่านผู้วิรุทุกซ์ บัดนี้ถึงกาลเวลาที่ท่านจะเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว”

มหาวิโลกนะ ๕

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ยังไม่ให้ปฏิญาณแก่เทวดาทั้งหลาย ได้ตรวจดูมหาวิโลกนะ คือ สิ่งสำคัญที่จะต้องตรวจดู ๕ ประการ คือ (๑) กาล (๒) ทวีป (๓) ประเทศ (๔) ตระกูล และ (๕) การกำหนดอายุของมารดา

(๑) กาล : ในมหาวิโลกนะ ๕ ประการนั้น พระโพธิสัตว์จะตรวจดูกาลก่อนว่า เป็นกาลที่สมควรหรือไม่สมควร ในเรื่องกาลที่สมควรและไม่สมควรนั้น เวลาที่อายุเจริญขึ้นมากถึง ๑๐๐,๐๐๐ ปี จัดว่าเป็นกาลที่ไม่สมควร เพราะว่าในกาลนั้น ชาติขราและมรณะไม่ปรากฏแก่สัตว์ทั้งหลาย และพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่จะพ้นจากไตรลักษณ์ย่อมไม่มี เมื่อพระองค์ตรัสว่า “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” สัตว์ทั้งหลายก็จะคิดว่า “พระพุทธเจ้าตรัสข้อนี้ทำไมกัน” พวกเขาคิดที่จะฟัง ไม่คิดที่จะเชื่อ จากนั้นก็จะไม่มีการตรัสรู้ เมื่อไม่มีการตรัสรู้ พระศาสนาก็จะไม่เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ เพราะฉะนั้น กาลที่สัตว์ทั้งหลายมีอายุ ๑๐๐,๐๐๐ ปี จึงเป็นกาลที่ไม่สมควร

แม้กาลที่อายุน้อยกว่า ๑๐๐ ปี ก็เป็นกาลที่ไม่สมควร เพราะในกาลนั้น สัตว์ทั้งหลายมีกิเลสหนา และโอวาทที่พระพุทธเจ้าทรงให้แก่สัตว์ผู้มียกเลสหนา จะไม่ตั้งอยู่ในฐานะที่เป็นโอวาท โอวาทนั้นจะหมดไปเร็วเหมือนรอยไม้ที่ขีดลงไปบนน้ำฉะนั้น เพราะฉะนั้น แม้กาลที่สัตว์ทั้งหลายมีอายุ ๑๐๐ ปีนั้น ก็จัดว่าเป็นกาลที่ไม่สมควร

กาลที่อายุระหว่าง ๑๐๐,๐๐๐ - ๑๐๐ ปี จัดเป็นกาลอันสมควร และในกาลนั้นก็เป็นกาลที่สัตว์มีอายุ ๑๐๐ ปี ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ก็มองเห็นว่าเป็นกาลที่สมควรจะเกิดได้แล้ว

(๒) ทวีป : ต่อจากนั้นเมื่อจะตรวจดูทวีป พระมหาสัตว์ตรวจดูทวีปใหญ่ ๔ ทวีป ได้เห็นว่า “พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมไม่เสด็จอุบัติขึ้นในทวีปทั้ง ๓ เสด็จอุบัติขึ้นในชมพูทวีปเท่านั้น”

พระพุทธรเจ้า

(๓) ประเทศ : ต่อจากนั้นตรวจดูประเทศว่า ธรรมดาชมพูทวีปกว้างใหญ่มาก มีปริมาณถึง ๑๐,๐๐๐ โยชน์ พระพุทธเจ้าทั้งหลายเสด็จอุบัติขึ้นในประเทศไทรโยค จึงได้เห็นมัชฌิมประเทศ มัชฌิมประเทศคือสถานที่ท่านกล่าวไว้ในพระวินัยปิฎกอย่างนี้ว่า

อาณาเขตภายในของแต่ละทิศเหล่านี้เป็นมัชฌิมประเทศ คือ ในทิศตะวันออกเฉียงเหนือคั่นจากขัณคละ ถัดจากขัณคละนั้นเป็นมหาสาละ ถัดจากมหาสาละนั้นไปเป็นปัจฉิมตชนบท

ในทิศใต้มีแม่น้ำชีลลวดี ถัดจากแม่น้ำชีลลวดีนั้นไปเป็นปัจฉิมตชนบท

ในทิศใต้มีนิคมชื่อเสตกัณณิกะ ถัดจากนิคมชื่อเสตกัณณิกะนั้นไปเป็นปัจฉิมตชนบท

ในทิศตะวันตกมีหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออุณะ ถัดจากหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออุณะนั้นเป็นปัจฉิมตชนบท

ในทิศเหนือมีภูเขาชื่ออุสิริธชะ ถัดจากภูเขาชื่ออุสิริธชะนั้นไปเป็น
ปัจจันตชนบท

มัชฌิมประเทศนั้นโดยส่วนยาววัดได้ ๓๐๐ โยชน์ กว้าง ๒๕๐ โยชน์ วง
รอบ ๙๐๐ โยชน์ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอัครสาวก พระเจ้า
จักรพรรดิ กษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาลและคหบดีมหาศาล ผู้มีศักดา
ใหญ่เหล่าอื่นย่อมเกิดขึ้นในสถานที่นั้น พระนครชื่อกบิลพัสดุ์นี้ก็ตั้งอยู่ใน
มัชฌิมประเทศนี้ พระโพธิสัตว์จึงได้ถึงความตกลงใจว่า “เราควรจะไปเกิดใน
นครกบิลพัสดุ์นั้น”

(๔) **ตระกูล :** พระโพธิสัตว์เมื่อจะเลือกตระกูล จึงเห็นตระกูลว่า
“พระมารดาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่เสด็จอุบัติในตระกูลแพศย์
หรือในตระกูลศูทร แต่จะเสด็จอุบัติในตระกูลกษัตริย์หรือในตระกูลพราหมณ์
ที่ชาวโลกยกย่องสองตระกูลนี้เท่านั้น ก็บัดนี้ตระกูลกษัตริย์เป็นตระกูล
ที่ชาวโลกยกย่อง เราจักเกิดในตระกูลกษัตริย์นั้น พระเจ้าสุทโธทนมหาราช
จักเป็นพระบิดาของเรา”

(๕) การกำหนดอายุของมารดา : ต่อจากนั้นเมื่อจะเลือกมารดาก็เห็นว่า ธรรมดาพระพุทธรमारदाय้อมไม่โลเลในบุรุษ ไม่เป็นนักเลงสุรา แต่จะเป็นผู้บำเพ็ญบารมีมาตลอด ๑๐๐,๐๐๐ กัป นับแต่เกิดมาจะมีศีล ๕ ไม่ขาดเลย และพระเทวีทรงพระนามว่ามหายานีทรงผู้เป็นเช่นนี้ พระนางจะทรงเป็นพระมารดาของเรา เมื่อตรวจดูว่าพระนางจะทรงมีพระชนมายุอยู่อีกเท่าไร ก็เห็นว่า มีพระชนมายุอีก ๑๐ เดือนกับอีก ๗ วัน

พระโพธิสัตว์ตรวจดูมหาวิโลกนะ ๕ ประการนี้ อย่างนี้แล้วกล่าวว่า “ดูก่อนท่านผู้บริสุทธิทั้งหลาย ถึงกาลอันสมควรของเราแล้วที่จะเป็นพระพุทธรเจ้า” เมื่อจะกระทำการสงเคราะห์เทวดาทั้งหลายจึงให้ปฐิณญา แล้วส่งเทวดาเหล่านั้นกลับไปด้วยคำว่า “ขอเชิญพวกท่านกลับไปเกิด” ท่านมีเทวดาชั้นดุสิตห้อมล้อมแล้ว ไปสู่สวณนันทวันในสวรรค์ชั้นดุสิต จริงอยู่ สวณนันทวันมีอยู่ในเทวโลกทุกชั้นทีเดียว เทวดาในเทวโลกพากันเที่ยวคอยเตือนให้พระมหาสัตว์ รำลึกถึงโอกาสแห่งกุศลกรรมที่เคยกระทำไว้ในกาลก่อนว่า “ข้าแต่ท่านผู้บริสุทธิ ขอท่านจงจติจากที่นี่ไปสู่สุคติเกิด ขอท่านจงจติจากที่นี่ไปสู่สุคติเกิด ขอท่านจงจติจากที่นี่ไปสู่สุคติเกิด” พระโพธิสัตว์อันพวกเทวดาผู้คอยเตือนให้รำลึกถึงกุศลกรรมห้อมล้อมแล้วอย่างนี้ ดำรงชีวิตอยู่ในเทวโลกนั้นเอง จุตินแล้วถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระมหายานาเทวี

อนุப்புพิกถาเรื่องการถือปฏิสนธิ

เพื่อจะทำเนื้อความเกี่ยวกับการถือปฏิสนธิของพระโพธิสัตว์นั้น ให้แจ่มแจ้ง มีถ้อยคำที่จะกล่าวไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ได้ยิ่นว่า ในกาลนั้น ในนครกบิลพัสดุ์ได้มีงานนักขัตตฤกษ์ประจำ เดือน ๘ กันอย่างเอิกเกริก มหาชนเล่นงานนักขัตตฤกษ์กัน ฝ่ายพระนาง มหามายาเทวี อีก ๗ วัน จะถึงวันเพ็ญ ทรงเล่นงานนักขัตตฤกษ์ที่ไม่มีการ ตีมสุมรา มีแต่จัดดอกไม้ของหอมและเครื่องประดับ ในวันที่ ๗ ทรงลุกขึ้น แต่เข้าตรูทรงสนานด้วยน้ำหอม สละพระราชทรัพย์ ๔๐๐,๐๐๐ ถวายมหาทาน แล้วทรงแต่งพระองค์ด้วยเครื่องประดับครบทุกอย่าง เสวยพระกระยาหาร อย่างดี ทรงอธิฐานองค์อุโบสถ เสด็จเข้าห้องอัมมิงดงามที่ประดับตกแต่ง ไว้แล้ว บรรทมบนที่นอนอัมมิงดงาม ทรงหลับไปและได้ทรงพระสุบินอย่างนี้ว่า

ท้าว महाराज ทั้ง ๔ ยกพระนางขึ้นพร้อมกับพระแท่นที่บรรทมทีเดียว
นำไปยังป่าหิมพานต์ แล้ววางบนพื้นแผ่นศิลาขนาด ๖๐ โยชน์ ภายใต้ต้นสาละ
ใหญ่ขนาด ๗ โยชน์ ได้ยื่น ณ ที่ควรข้างหนึ่ง ลำดับนั้น เหล่านางเทวีของท้าว
มหाराจ ทั้ง ๔ นั้น ต่างพากันมานำพระเทวีไปยังสระอนาคต ให้สร่งสนาน
เพื่อที่จะชำระล้างมลทินของมนุษย์ออก ให้นุ่งห่มผ้าทิพย์ ลูบไล้ด้วยของหอม
ทิพย์ ประดับประดาด้วยดอกไม้ทิพย์

ในที่ไมไกลจากที่นั้น มีภูเขเงินอยู่ลูกหนึ่ง ภายในภูเขานั้นมีวิมานทอง
นางเทวีเหล่านั้นได้ตั้งพระแท่นที่บรรทมอันเป็นทิพย์ บ่ายพระเศียรไปทางทิศ
ปราจีนแล้วให้บรรทมในวิมานทองนั้น ครั้นนั้น พระโพธิสัตว์เป็นพระยาช้าง
ตัวประเสริฐสี่ขาวผ่อง เดินเที่ยวไปที่ภูเขาทองลูกหนึ่งในที่ไมไกลจากสถานที่
นั้น เดินลงจากภูเขาทองนั้นแล้ว ขึ้นไปยังภูเขเงิน มาทางด้านทิศอุดร เองวง
อันมีสีดังพวงเงินจับดอกปทุมสีขาว เปล่งเสียงโกญจนาทเข้าไปยังวิมานทอง
กระทำประทักษิณพระแท่นบรรทมของพระมารดา ๓ รอบแล้ว ได้ปรากฏ
เหมือนกับว่าทะลุทางเบื้องขวาเข้าไปในพระอุทรของพระนาง พระโพธิสัตว์
ถือปฏิสนธิ ในวันนักขัตตฤกษ์เดือน ๘ หลัง ด้วยประการฉะนี้

ในวันรุ่งขึ้น พระเทวีทรงตื่นบรรทมแล้ว กราบทูลถึงพระสุบินนั้นแด่ พระราชา พระราชารับสั่งให้เชิญพราหมณ์ชั้นหัวหน้า ๖๔ คนเข้าเฝ้า ให้จัด ปลูกดาสนะมีค่ามากบนพื้นที่ฉาบด้วยโคลมัยสด มีเครื่องสักการะอันเป็นมงคล กระทำด้วยข้าวตอกเป็นต้น ให้ใส่ข้าวปายาสอย่างเลิศซึ่งปรุงด้วยเนยใส น้ำผึ้ง และน้ำตาลกรวด ลงจนเต็มถาดทองและเงิน เอาถาดทองและเงินครอบแล้ว ถวายให้พวกพราหมณ์ที่นั่งบนอาสนะนั้นแล้ว และได้ถวายผ้าห่มและแม่ โคแดงเป็นต้น ทรงให้พราหมณ์อิมหันมาแล้ว เมื่อพวกพราหมณ์เหล่านั้น อิมหัน่าเพียงพอด้วยของที่ต้องการทุกอย่างแล้ว จึงตรัสให้บอกพระสุบิน แล้ว ตรัสถามว่า “จักมีอะไรเกิดขึ้น” พวกพราหมณ์กราบทูลว่า “ข้าแต่มหाराช พระองค์อย่าทรงวิตกอะไรเลย พระเทวีทรงตั้งพระครรภ์แล้ว และพระครรภ์ ที่ตั้งขึ้นนั้นเป็นบุรุษมิใช่สตรี พระองค์จักมีพระราชบุตร ถ้าพระราชบุตรนั้น ทรงอยู่ครองเรือน จักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าเสด็จออกจากเรือนบวช แล้วจักได้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ไม่มีกิเลสในโลก”

บุพพนิมิต ๓๒ ประการ

ก็ในขณะที่พระโพธิสัตว์ทรงถือปฏิสนธิ ในพระครรภ์ของพระมารดา นั้นแหละ ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุก็ไหวหวั่นสะเทือนเลื่อนลั่นขึ้นพร้อมกันทันที บุพพนิมิต ๓๒ ประการปรากฏขึ้นแล้ว คือ

(๑) ใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาลได้มีแสงสว่างไม่สามารถประมาณได้แผ่ซ่านไป

(๒) พวกคนตาบอดต่างก็ได้ตาดีขึ้น เหมือนกับมีประสงค์จะดูพระสิรินั้นของพระโพธิสัตว์นั้น

(๓) พวกคนหูหนวกก็ได้ยินเสียงได้

(๔) พวกคนใบ้ก็พูดได้

(๕) พวกคนค่อมก็ตัวตรงได้

(๖) คนง่อยเปลี้ยเสียขา ก็เดินด้วยเท้าได้

(๗) สัตว์ทั้งปวงที่ถูกจองจำก็พ้นจากเครื่องจองจำมีชื่อคา เป็นต้น

(๘) ในนรกทุกแห่งไฟก็ดับ

(๙) ในภูมิเปรตทั้งหลาย ความหิวกระหายก็สงบระงับไป

(๑๐) เหล่าสัตว์ดิรัจฉานก็ไม่มี ความกลัวภัย

- (๑๑) โรคของสัตว์ทั้งปวงก็สงบระงับ
(๑๒) สัตว์ทั้งปวงต่างมีวาจาน่ารัก
(๑๓) ม้าทั้งหลายต่างก็ร้องด้วยเสียงอันอ่อนหวาน
(๑๔) ช้างทั้งหลายต่างก็ร้องด้วยเสียงอันอ่อนหวาน
(๑๕) เครื่องดนตรีทุกชนิดต่างก็เปล่งเสียงกึกก้องของตนได้เอง
(๑๖) เครื่องอาหารณที่สวมอยู่ที่มือเป็นต้นของมนุษย์ทั้งหลาย ก็ส่งเสียงร้องขึ้นได้
(๑๗) ทิศทั้งปวงก็แจ่มใส
(๑๘) สายลมอ่อนเย็นที่จะให้เกิดสุขแก่สัตว์ทั้งหลายก็พัดโชยมา
(๑๙) เมฆที่มีโชฎฎกาลก็ให้ฝนตก
(๒๐) น้ำก็ชำระไหลออกมาแม้จากแผ่นดิน
(๒๑) เหล่านกก็ไม่บินไปในอากาศ
(๒๒) แม่น้ำก็นิ่งไม่ไหล
(๒๓) น้ำในมหาสมุทรก็มีรสอร่อย
(๒๔) พื้นก็ดาดด้วยดอกปทุม ๕ สีในที่ทุกแห่ง
(๒๕) ดอกไม้ทุกชนิดที่เกิดบนพื้นดินและเกิดในน้ำเป็นต้นต่างก็บาน
(๒๖) ที่ลำต้นของต้นไม้ ก็มีดอกปทุมเหมือนลำต้นบาน
(๒๗) ที่กิ่งของต้นไม้ ก็มีดอกปทุมเหมือนกิ่งบาน

พระพุทธรเจ้า

(๒๘) ที่เถาว์วัลย์ ก็มีดอกปทุมเหมือนเถาว์วัลย์บาน

(๒๙) ที่พื้นดิน ก็มีดอกปทุมมีก้านชำแรกพื้นหินโผล่ขึ้นเบื่องบนแห่งละ

๗ ดอก

(๓๐) ในอากาศ ก็มีดอกปทุมห้อยเกิดขึ้น

(๓๑) ฝนดอกไม้ตกลงโดยรอบ

(๓๒) ดนตรีทิพย์ต่างก็บรรเลงขึ้นในอากาศ

ทั้ง ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุ เป็นประจุพวงมาลัยที่เขาจับเหวี่ยงให้หมุนแล้ว
ปล่อยไป ดูราวกับกำดอกไม้ที่เขาจับบีบเข้าแล้วมัดรวมกัน และเป็นเหมือน
ที่นอนดอกไม้ที่ประดับประดาและตกแต่งแล้ว มีดอกไม้เป็นพวงอันเดียวกัน
เป็นเหมือนพัศพาฬวิชนีที่กำลังโบกสะบัดอยู่ อบอวลไปด้วยกลิ่นของดอกไม้
และกลิ่นธูป ได้เป็นโลกธาตุที่ถึงความงดงามอย่างยอดเยี่ยมแล้ว

นรยประสูติ

หลังจากกาลที่ถือปฏิสนธิของพระโพธิสัตว์ผู้ถือปฏิสนธิแล้วอย่างนี้ เพื่อที่จะป้องกันมิให้เกิดอันตรายแก่พระโพธิสัตว์และพระมารดาของพระโพธิสัตว์ เทวบุตร ๔ องค์ ถือพระขรรค์ในมือคอยอารักขา จิตที่ประกอบด้วยราคะในบุรุษทั้งหลาย มิได้เกิดแต่พระมารดาของพระโพธิสัตว์เลย พระนางได้ถึงความเลิศด้วยลาภและยศ มีความสุข มีพระกายไม่ลำบาก และทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ที่อยู่ภายในพระครรภ์ เป็นประดุจด้ายสีขาวที่ร้อยไว้ในแก้วมณีที่ใสแจ้ว

ธรรมดาพระครรภ์ที่พระโพธิสัตว์อาศัยอยู่ เป็นเช่นกับห้องพระเจดีย์ สัตว์อื่นไม่สามารถจะอาศัยอยู่หรือใช้สอยได้ เพราะเหตุนั้น เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติแล้วได้ ๗ วัน พระมารดาของพระโพธิสัตว์จึงสวรรคตแล้วไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต อีกอย่างหนึ่ง หญิงอื่นมีครรภ์ไม่ถึง ๑๐ เดือนบ้าง เลย ๑๐ เดือนไปบ้าง นั่งคลอดบ้าง นอนคลอดบ้าง ฉันทใด พระมารดาของพระโพธิสัตว์ไม่ได้เป็นเช่นนั้น พระนางจะดูแลพระโพธิสัตว์ไว้ในพระครรภ์ ๑๐ เดือน แล้วประทัбыันคลอด ข้อนี้เป็นธรรมดาของพระมารดาของพระโพธิสัตว์

แม้พระนางมหามายาเทวีทรงดูแลพระโพธิสัตว์ในพระครรภ์
สิ้น ๑๐ เดือน ประดุจดูแลน้ำมันด้วยบาตร ฉะนั้น พระนางทรงมีพระครรภ์
แก่เต็มที่แล้ว มีพระราชประสงค์จะเสด็จไปยังตระกูลพระญาติ จึงกราบทูล
พระเจ้าสุทโธทนมหาราชว่า “ข้าแต่สมมติเทพ หม่อมฉันปรารถนาจะไปยัง
เทวหนครที่เป็นของตระกูล” พระเจ้าสุทโธทนะทรงรับว่าได้ แล้วรับสั่งให้ทำ
ทางให้ราบเรียบ จากพระนครกบิลพัสดุ์จนถึงเทวทหนคร ให้ประดับประดา
ด้วยต้นกล้วย หม้อเต็มด้วยน้ำ ธงและธงแผ่นผ้า ให้พระเทวีประทับนั่งใน
วอทอง ให้อำมาตย์ ๑,๐๐๐ คน หามไป ทรงส่งไปพร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก

ในระหว่างพระนครทั้งสอง มีมณฑลสาละวันชื่อลุมพินีวันของชาวพระนครทั้งสอง ในสมัยนั้น สาละวันทั้งปวงได้มีดอกไม้บานเหมือนกัน ตั้งแต่โคนต้นจนถึงปลายกิ่ง ผุ้งแมลงภู่ซึ่งมี ๕ สี และผุ้งนกจำนวนมากมาย เทียบบินตีมรสอันอร่อยอยู่ในระหว่างกิ่งกับระหว่างดอก ลุมพินีวันทั้งสิ้นจึงเป็นเช่นกับจิตรลดาวัน คูประหนึ่งเป็นมณฑลของสถานที่ซึ่งมาร่วมวงเสวยของพระราชผู้มีอำนาจมาก เพราะทอดพระเนตรเห็นความมั่งคั่งนั้น พระเทวีจึงได้เกิดพระประสงค์จะทรงเล่นในสาละวัน พวกอำมาตย์พาพระเทวีเข้าไปยังสาละวัน พระนางเสด็จไปยังใต้ต้นมณฑลสาละแล้ว ได้มีความประสงค์จับกิ่งสาละ กิ่งสาละก็น้อมลงประดุจยออดหวานที่ถูกรมให้อ่อนแล้ว โนมเข้าไปใกล้พระหัตถ์ของพระเทวี พระนางทรงเหยียดพระหัตถ์ออกจับกิ่ง

ก็ในขณะนั้นนั่นเอง ลมกัมมฆวาท (ลมที่เกิดจากกรรม) ของพระเทวีพัดแล้ว ครั้งนั้น มหาชนทำม่านล้อมพระนางแล้วก็หลีกไป เมื่อพระนางทรงจับกิ่งสาละประทับยืนอยู่นั้นแหละ ได้ทรงประสูติแล้ว ท้าวมหาพรหมผู้มีจิตบริสุทธิ์ ๔ องค์ ถือชายทองมาถึงในขณะนั้นเอง ได้เอาชายทองนั้นรับพระโพธิสัตว์ วางไว้ตรงพระพักตร์ของพระมารดา ทูลว่า “ข้าแต่พระเทวี ขอพระองค์จงดีพระทัยเถิด พระราชบุตรของพระองค์ผู้มีศักดาใหญ่ทรงเกิดขึ้นแล้ว”

สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ เมื่อคลอดออกจากครรภ์มารดาเยือกแปดเปื้อนด้วยสิ่งไม่สะอาดปฏิกูลคลอดออกมา ฉันทใด พระโพธิสัตว์ไม่ได้เป็นฉันทนั้น พระโพธิสัตว์นั้นเหยียดมือและเท้าทั้งสองข้างออกยืนตรง ดุจพระธรรมกถึกลงจากธรรมาสน์ และดุจบุรุษลงจากบันได มิได้แปดเปื้อนด้วยของไม่สะอาดใดๆ ที่มีอยู่ในครรภ์มารดา เป็นผู้บริสุทธิ์สะอาดรุ่งโรจน์อยู่ ประดุจแก้วมณีที่เขาวางไว้บนผ้าแคว้นกาสี คลอดออกมาจากครรภ์มารดา แม้เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วก็ตาม สายธารแห่งน้ำสองสายก็พุ่งออกมาจากอากาศ สรงพระสรีระของพระโพธิสัตว์และพระมารดาทำให้อบอุ่นสบาย เพื่อสักการะแก่พระโพธิสัตว์และพระมารดา

ต่อจากนั้นท้าวมหาราช ๔ องค์ ได้รับพระโพธิสัตว์นั้น จากมือของเหล่าพรหมผู้ยืนเฝ้าซ้ายทองรับอยู่ ด้วยเครื่องปูลาดรองที่ทำด้วยหนังเสือดาว ที่มีสัมผัสอ่อนนุ่มซึ่งชาวโลกสมมติกันว่าเป็นมงคล พวกมนุษย์จึงรับจากมือของท้าวมหาราชทั้ง ๔ เหล่านั้น ด้วยเครื่องรองที่ทำด้วยผ้าเปลือกไม้

หลังจากพ้นจากมือของพวกมนุษย์แล้ว พระโพธิสัตว์ประทับยืนบนแผ่นดิน ทอดพระเนตรดูทิศตะวันออก จักรวาลนับได้หลายพันได้เป็นสถานที่ราบเสมอเหมือนกัน เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในที่นั้น ต่างพากันบูชาด้วยของหอมและดอกไม้เป็นต้นแล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่ท่านมหาบุรุษ ผู้อื่นในที่นี้ที่เสมอเหมือนท่านย่อมไม่มี ผู้ที่ยิ่งกว่าท่านจักมีแต่ที่ไหน” พระโพธิสัตว์มองตรวดูทิศทั้ง ๑๐ คือ ทิศใหญ่ ๔ ทิศเล็ก ๔ ทิศเบื้องล่าง ๑ ทิศเบื้องบน ๑ ไม่ทรงมองเห็นใครที่เสมอพระองค์ทรงดำริว่า “ทิศนี้เป็นทิศเหนือ” แล้วได้ย่างพระบาทเสด็จไป ๗ ก้าว มีท้าวมหาพรหมกันเศวตฉัตร ท้าวสุยามเทวบุตร ถือพัดวาฬวิชนี และเทวดาทั้งหลายเหล่าอื่นมีมือถือเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ที่เหลือเดินตามเสด็จ จากนั้น ประทับยืนในสถานที่ย่างพระบาทก้าวที่ ๗ ทรงเปล่งอาสภิวาจา (วาจาที่กล่าวอย่างอาจหาญ) ว่า “เราเป็นผู้เลิศของโลก” ดังนี้เป็นต้น ทรงบรรลือสีหนาทแล้ว

เป็นความจริง พระโพธิสัตว์พอลอดออกมาจากครรภ์มารดาเท่านั้น ก็เปล่งวาจาได้ใน ๓ ทัศนภาพ คือ (๑) ในทัศนภาพเป็นมโหสถ (๒) ในทัศนภาพเป็นพระเวสสันดร (๓) ในทัศนภาพนี้

ได้ทราบว่าเป็นมโหสถ พอพระโพธิสัตว์คลอดออกจากครรภ์มารดาเท่านั้น ท้าวสักกเทวราชเสด็จมา ทรงวางแก่นจันทน์ไว้ในมือแล้วเสด็จกลับไป พระโพธิสัตว์กำแก่นจันทน์นั้นไว้ในกำมือคลอดออกมา ครั้นนั้นมารดาจึงถามท่านว่า “แน่ะพ่อ ลูกถืออะไรมา” พระโพธิสัตว์ทรงตอบว่า “ข้าแต่แม่ ยาคرب” เพราะเหตุที่ถือเอายามา ญาติทั้งหลายจึงตั้งชื่อให้แก่ท่านว่า โอสธทารก จนทั้งหลายถือเอายานั้นใส่ไว้ในตุ่ม ยานี้แหละได้เป็นยารักษาโรคทุกชนิดให้หายได้ ทั้งแก่คนตาบอดและหูหนวกเป็นต้นที่พากันมา ต่อมาเพราะอาศัยคำที่พูดกันว่า “โอสธนี้มีคุณมาก ๆ” ท่านจึงได้ชื่อว่ามโหสถ

ส่วนในทัศนภาพเป็นพระเวสสันดร พระโพธิสัตว์พอลอดออกจากครรภ์ของมารดา ก็เหยียดแขนออกพาลงกล่าวว่า “ข้าแต่แม่ ในเรือนมีทรัพย์บ้างไหม ลูกจะให้ท่าน” แล้วคลอดออกมา ครั้นนั้น พระมารดาของพระโพธิสัตว์นั้นกล่าวว่า “แน่ะพ่อ ลูกเกิดในตระกูลที่มีทรัพย์” วางมือของบุตรไว้บนฝ่ามือของตนแล้วให้วางถุงเงิน ๑,๐๐๐ ไว้

ในอัฐภาพเป็นพระโพธิสัตว์ก็บรรลือสีหนาทนี้ พระโพธิสัตว์พอคลอดออกจากกรรมมารดาเท่านั้น ก็เปล่งวาจาได้ใน ๓ อัฐภาพโดยอาการอย่างนี้

ในขณะถือปฏิสนธิฉันใด แม้ในขณะประสูติก็ฉันนั้น บุพพนิมิต ๓๒ ประการ ก็ได้ปรากฏขึ้น ในกาลที่พระโพธิสัตว์ของเราทั้งหลายประสูติแล้ว ในลุมพินีวัน ในเดียวกันนั่นเอง (๑) พระเทวีผู้เป็นพระมารดาของพระราहुล (๒) พระอานนท์เถระ (๓) ฉันทะอำมาตย์ (๔) กาฬุทายีอำมาตย์ (๕) พญา ม้ากัณฐกะ (๖) ต้นมหาโพธิ์ (๗) ชุมทรัพย์ทั้ง ๔ ชุม ก็เกิดขึ้นพร้อมกัน บรรดา ชุมทรัพย์ทั้ง ๔ เหล่านั้น ว่าโดยความลึกลงไปในพื้นที่ดิน ชุมทรัพย์หนึ่งมีขนาด ๑ คาวุต (ประมาณ ๔ กิโลเมตร) ชุมหนึ่งขนาดกึ่งโยชน์ ชุมหนึ่งมีขนาด ๓ คาวุต ชุมหนึ่งมีขนาด ๑ โยชน์ (ประมาณ ๑๖ กิโลเมตร) ทั้ง ๗ อย่าง เหล่านี้ชื่อว่าสหชาตะ

พระพุทธรเจ้า

กาฬเทวิลดาบสเข้าเฝ้า

พวกชาวเมืองทั้งสองนครได้พาพระโพธิสัตว์กลับไปยังนครกบิลพัสดุ์
เลยทีเดียว ในวันนั้นนั่นเอง เทวดาทั้งหลายในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ต่างร่าเริงยินดี
ว่า “พระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนมหาราช ประสูติแล้วในนครกบิลพัสดุ์
พระกุมารนี้ประทับนั่งที่ใต้ต้นไม้อำหรับตรัสรู้ แล้วจะเป็นพระพุทธเจ้า” แล้ว
พากันโบกสะบัดผ้า เป็นต้น เล่นสนุกกัน

ในสมัยนั้น มีดาบสชื่อกาฬเทวิล ผู้เข้าถึงตระกูลของพระเจ้าสุทโธทนมหาราช ได้สำเร็จสมาบัติ ๘ ท่านบริโภคอาหารเสร็จแล้วเหาะไปยังสวรรค์
ชั้นดาวดึงส์ เพื่อพักผ่อนในเวลากลางวัน นั่งพักผ่อนกลางวันในสวรรค์นั้น
เห็นเทวดาเหล่านั้นจึงถามว่า “เพราะเหตุไร พวกท่านจึงมีใจยินดีเล่นสนุกกัน
อย่างนี้ ขอได้โปรดบอกเหตุนั้นแก่ข้าพเจ้าด้วย”

เทวดาทั้งหลายกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญทุกข์ พระราชโอรสของ
พระเจ้าสุทโธทนะประสูติแล้ว พระองค์ประทับนั่งที่ใต้ต้นโพธิ์ เป็นพระพุทธเจ้า
แล้ว จะแสดงพระธรรมจักร พวกข้าพเจ้าต่างยินดีเพราะเหตุนี้ว่า พวกเรา
จะได้เห็นพระพุทธรูปอันหาที่สุดมิได้ และจักได้ฟังพระธรรมของพระองค์”

ดาบสฟังคำของเหล่าเทวดาแล้ว ลงจากเทวโลกทันทีเข้าไปยังพระราช
นิเวศน์ นั่งบนอาสนะที่เขาปูไว้แล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่มหาบพิตร ได้ทราบว่า
พระราชโอรสของพระองค์ประสูติแล้ว อาตมภาพอยากเห็นพระองค์”
พระราชามีรับสั่งให้พาพระกุมารผู้ประดັบตกแต่งแล้วมา ทรงอุ้มไปเพื่อให้
นมัสการดาบส

พระบาททั้งสองของพระโพธิสัตว์กลับไปประดิษฐานอยู่บนนขาของ
ดาบส เป็นความจริง บุคคลอื่นที่เชื่อว่าพระมหาสัตว์จะต้องไหวในอัฐภาพนั้น
ย่อมไม่มี ถ้าคนทั้งหลายไม่รู้ฟังวางศิระของพระโพธิสัตว์ไว้ที่ใกล้เท้าของ
ดาบส ศิระของดาบสนั้นพึงแตกเป็น ๗ เลี่ยง ดาบสคิดว่า “การที่เราจะ
ทำตนเองให้พินาศไม่สมควร จึงลุกจากอาสนะแล้วประณมอัญชลีแก่
พระโพธิสัตว์” พระราชาทอดพระเนตรเห็นความอัศจรรย์นั้น จึงทรงไหวบุตร
ของตน

ดาบสระลึกได้ชาติ ๘๐ กัป คือ ในอดีต ๔๐ กัป ในอนาคต ๔๐ กัป เห็นความเพียบพร้อมด้วยลักษณะของพระโพธิสัตว์จึงใคร่ครวญดูว่า “พระกุมารจักได้เป็นพระพุทธเจ้าหรือไม่หนอ” ก็ทราบว่ “พระองค์จักได้เป็นพระพุทธเจ้าโดยมิต้องสงสัย” ท่านคิดว่า “พระกุมารนี้เป็นอัคริยบุรุษ” จึงได้กระทำความยืมแยม ต่อจากนั้น กาศเทวิลดาบสใคร่ครวญดูว่า “เรจักได้เห็นท่านอัคริยบุรุษนี้ เป็นพระพุทธเจ้านี้หรือไม่หนอ” ก็ทราบว่ “เรจักไม่ได้เห็น สิ้นชีวิตเสียในระหว่างนั้นแหละ แล้วจักไปเกิดในรูปภพที่พระพุทธเจ้าตั้ง ๑๐๐ พระองค์ก็ดี ตั้ง ๑,๐๐๐ พระองค์ก็ดี ไม่สามารถที่จะเสด็จไปเพื่อทำให้ตรัสรู้ได้” ท่านคิดว่า “เรจักไม่เห็นท่านอัคริยบุรุษผู้เป็นพระพุทธเจ้าเห็นปานนี้ และเราจะมีควมเสื่อมใหญ่” แล้วก็ร้องไห้เสียงลั่น

พวกมนุษย์เห็นแล้วจึงเรียนถามว่ “พระผู้เป็นเจ้าของพวกเรา เมื่อตะกี้นี้เองหัวเราะแล้วกลับมาร้องไห้อีก ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อันตรายอะไรจักเกิดแก่พระลูกเจ้าของพวกเราหรือไม่หนอ”

พระพุทธรเจ้า

ดาบสตอบว่า “พระกุมารนั้นไม่มีอันตราย ท่านจักได้เป็นพระพุทธรเจ้า โดยไม่ต้องสงสัย”

พวกมนุษย์ถามว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร ท่านจึงร้องไห้เล่า”

ดาบสตอบว่า “เราเศร้าโศกถึงตนว่า เราจักไม่เห็นท่านอัจนรียบุรุษ ผู้เป็นพระพุทธรเจ้าเห็นปานนี้ และเราจักมีความเสื่อมใหญ่ จึงได้ร้องไห้”

ต่อจากนั้น ดาบสใคร่ครวญอยู่ว่า “ในวงญาติของเรามีใครบ้างจัก ได้เห็นท่านอัจนรียบุรุษนั้น ผู้เป็นพระพุทธรเจ้า” ได้มองเห็นนาลกทารกผู้เป็น หลานของตน จึงเข้าไปยังเรือนของน้องสาว ถามว่า “เจ้านาลกะ บุตรของเจ้า อยู่ไหน”

น้องสาวตอบว่า “ข้าแต่พระคุณเจ้า เขาอยู่ในเรือน”

ท่านบอกว่า “จงเรียกเขามาที” ให้น้องสาวเรียกมาแล้ว

ดาบสพุดกับนาลกทารกผู้มาหาตนแล้วว่า “นี่แน่พ่อ พระราชโอรส ประสูติแล้วในตระกูลของพระเจ้าสุทโธทนมหาราช พระองค์เป็นหน่อพุทธางกูร จักได้เป็นพระพุทเจ้าเมื่อล่วงไป ๓๕ ปี เจ้าจะได้เห็นพระองค์ เจ้าจงบวช ในวันนี้ทีเดียว”

แม้เด็กเกิดในตระกูลที่มีทรัพย์ ๘๗ โกฏิ คิดว่า “ลุงคงจะไม่ชักชวนเรา ในสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์” จึงให้คนไปซื้อผ้ากาสาวะและบาตรดินมาจากตลาด ในขณะนั้นนั่นเอง ให้ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวะ ประณมอัญชลี บ่ายหน้าไปทางพระโพธิสัตว์ด้วยกล่าวว่า “บุคคลใด เป็นผู้สูงสุดในโลก ข้าพเจ้าขอบวชอุทิศบุคคลนั้น” แล้วกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ เอาบาตร ใส่ถุง คล้องที่จะงอยป่า แล้วไปยังป่าหิมพานต์บำเพ็ญสมณธรรม

หลังจากพระพุทเจ้าตรัสรู้แล้ว ท่านนาลกะนั้นได้เข้าไปเฝ้าพระตถาคต ผู้ได้บรรลुพระสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมแล้ว ทูลขอให้พระองค์ทรงแสดงนาลกปฏิบัติ แล้วเข้าไปยังป่าหิมพานต์อีก บรรลुพระอรหัตต์ เป็นผู้ปฏิบัติปฏิบัติ อย่างอุกฤษณ์ รักษาอายุได้สิ้น ๗ เดือน เป็นผู้ยืนฟังภูเขาทองลูกหนึ่งอยู่นั้นแหละ ปรีณิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ

ขนานพระนาม

ในวันที่ ๕ พระประยูรญาติทั้งหลายคิดว่า “พวกเราจะให้สร้างเศียรเกล้า พระโพธิสัตว์ แล้วเฉลิมพระนามแต่พระองค์” แล้วฉาบทาพระราชมณเฑียร ด้วยของหอม ๔ ชนิด โปรยดอกไม้มีข้าวตอกเป็นที่ ๕ ให้หุงข้าวปายาสล้วน ๆ แล้วนิมนต์พรหมณ์ผู้เรียนจบคัมภีร์ไตรเพทจำนวน ๑๐๘ คน ให้นั่งในพระราชมณเฑียร ให้บริโภคน้ำอย่างดี ถวายสักการะมากมายแล้วถามว่า “อะไรหนอจักมี” ให้พรหมณ์ทั้งหลายตรวจดูพระลักษณะ บรรดาพรหมณ์เหล่านั้น

พรหมณ์ ๘ คน เหล่านี้ คือ พรหมณ์ (๑) ชื่อรามะ (๒) ชื่อธชะ (๓) ชื่อลักษณะ (๔) ชื่อมันตี (๕) ชื่อยัญญะ (๖) ชื่อสุโกชะ (๗) ชื่อสุยานะ (๘) ชื่อสุทัตตะ ในครั้งนั้น พวกเขาได้เป็นพรหมณ์ ๘ คน ผู้เรียนจบ เวทาศาสตร์ทั้ง ๖ พยากรณ์หมดแล้ว

ได้เป็นผู้ตรวจดูพระลักษณะ แม้พระสุบินในวันที่ถือปฏิสนธิ พรหมณ์ เหล่านี้แหละก็ได้ตรวจดูแล้ว

บรรดาพราหมณ์ทั้ง ๘ นั้น พราหมณ์ ๗ คน ชู ๒ นิ้ว พยากรณ์ พระกุมารนั้นเป็น ๒ ทางว่า “ผู้ประกอบด้วยลักษณะเหล่านี้ ถ้าอยู่ครองเรือน จักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าบวชจักได้เป็นพระพุทธเจ้า” ต่างพากันบอกถึง สมบัติอันมีสิริทั้งปวงของพระเจ้าจักรพรรดิ แต่มาณพชื้อโกณฑัญญะโดยโคตร ผู้เป็นหนุ่มกว่าพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด พิจารณาคุณสมบัติแห่ง พระลักษณะอันประเสริฐของพระโพธิสัตว์ ชูนิ้วมือนิ้วเดียวเท่านั้นแล้ว พยากรณ์อย่างเดียวกันว่า “พระโพธิสัตว์นี้ไม่มีเหตุที่จะดำรงอยู่ในท่ามกลาง เรือน พระองค์จักได้เป็นพระพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสโดยส่วนเดียวเท่านั้น”

จริงอยู่ โกณฑัญญะพราหมณ์นี้เป็นผู้สร้างอธิการมาแล้ว เป็นสัตว์ที่จะ เกิดเป็นภพสุดท้าย มีปัญญาเหนือกว่าคนทั้ง ๗ นอกนี้ ได้เห็นความสำเร็จ อย่างเดียวกันแล้วคือความเป็นพระพุทธเจ้าโดยส่วนเดียว สำหรับพระโพธิสัตว์ ผู้ที่ประกอบด้วยลักษณะเหล่านี้ เพราะฉะนั้น เขาจึงชูนิ้วขึ้นนิ้วเดียวแล้ว พยากรณ์อย่างนี้ ครั้นนั้น พระประยูรญาติทั้งหลายได้ตั้งชื่อแก่พระกุมารว่า ลิตัตถะ เพราะเป็นผู้กระทำประโยชน์ให้สำเร็จแก่ชาวโลกทั้งปวง

ต่อจากพราหมณ์เหล่านั้น กลับไปยังเรือนของตนแล้ว เรียกบุตรมาบอกว่า “นี่แน่ะพ่อทั้งหลาย พวกเราแก่แล้ว จะได้เห็นพระราชบุตรของพระเจ้าสุทโธทนมหาราช ผู้บรรลुพระสัพพัญญุตญาณหรือไม่ก็ไมรู้ เมื่อพระราชกุมารนี้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณแล้ว พวกเจ้าพึงบวชในศาสนาของพระองค์เถิด” ชนแม่ทั้ง ๗ คนเหล่านั้นดำรงชีวิตอยู่ตราบเท่าอายุขัย ก็ตายไปตามยถากรรมแล้ว โกณฑัญญมาณพเท่านั้นได้เป็นผู้ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ

เมื่อพระมหาสัตว์โตเจริญวัยขึ้นแล้ว เสด็จออกพระมหาภิเนษกรรมแล้วเสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาโดยลำดับ ทรงเกิดพระดำริว่า “ภูมิภาคนี้น่ารื่นรมย์จริงหนอ สถานที่นี้เหมาะที่จะบำเพ็ญเพียร สำหรับกุลบุตรผู้มีความต้องการความเพียร” แล้วทรงเข้าจำพรรษา ณ ที่นั้น

โกณฑัญญมาณพได้ฟังข่าวว่า “พระมหาบุรุษทรงออกบวชแล้ว” จึงเข้าไปหาบุตรของพราหมณ์เหล่านั้นพูดอย่างนี้ว่า “ได้ทราบข่าวว่า พระสิทธัตถกุมารทรงบวชแล้ว พระองค์จักได้เป็นพระพุทธเจ้าโดยไม่ต้องสงสัย ถ้าบิดาของพวกท่านยังมีชีวิตอยู่ พวกเขาต้องออกบวชในวันนี้แน่ หากพวกท่านต้องการก็จงมาเถิด เราทั้งหลายจะบวชตามพระมหาบุรุษนั้น” พวกเขาทุกคนไม่สามารถที่จะมีฉันทะเป็นอันเดียวกันได้ ในบรรดา ๗ คนเหล่านั้น ๓ คนไม่บวช ๔ คนนอกนี้บวช ตั้งให้โกณฑัญญพราหมณ์เป็นหัวหน้า ชนทั้ง ๕ คนเหล่านั้นจึงได้ชื่อว่าพระปัญจวัคคีย์เถระ

พระราชวังอรังกา

ก็ในกาลนั้น พระราชาตรัสถามว่า “บุตรของเราเห็นอะไรจึงจักบวช”

พวกอำมาตย์กราบทูลว่า “เห็นบุพพนิมิต ๔”

ตรัสถามต่อไปว่า “อะไรบ้าง”

พวกอำมาตย์กราบทูลว่า “คนแก่เพราะชรา คนเจ็บป่วย คนตาย
บรรพชิต”

พระราชาตรัสว่า “จำเดิมแต่นี้ไป พวกท่านอย่าได้นำนิมิตเห็นปานนี้
เข้าไปยังที่อยู่แห่งบุตรของเรา เราไม่ต้องการให้บุตรเราเป็นพระพุทธรเจ้า เรา
ต้องการจะเห็นบุตรของเราครอบครองราชสมบัติ ที่เป็นใหญ่และปกครอง
ทวีปใหญ่ทั้ง ๔ ซึ่งมีทวีปเล็ก ๒๐,๐๐๐ หมื่นเป็นบริวาร ห้อมล้อมไปด้วยบริษัท
มีปริมณฑลได้ ๓๖ โยชน์ ท่องเที่ยวไปในพื้นนภากาศ” เมื่อพระองค์ตรัส
อย่างนี้แล้ว ทรงมีรับสั่งให้วางอรังกาไว้ในที่ทุกๆ คาจุดในทิศทั้ง ๔ เพื่อจะ
ห้ามมิให้นิมิตทั้ง ๔ ประการเหล่านั้น เข้ามายังคลองจักษุของพระกุมาร

ในวันนั้น เมื่อตระกูลพระญาติ ๘๐,๐๐๐ ประชุมกันในที่มณฑลสถาน พระญาติแต่ละตระกูลต่างยินยอมยกบุตรให้ตระกูลละองค์ว่า “พระกุมาร สิทธัตถะนี้จะเป็นพระพุทธเจ้าหรือพระราชาก็ตาม พวกเราก็จักให้บุตรตระกูล ละคน ถ้าพระองค์เป็นพระพุทธเจ้า ก็จักมีสมณกษัตริย์ห้อมล้อมเที่ยวไป แม้ถ้าเป็นพระราชา ก็จักมีขัตติยกุมารนั้นแหละให้เกียรติและห้อมล้อมเที่ยว ไป” พระราชาทรงตั้งนางนม ล้วนมีรูปทรงงามเยี่ยม ปราศจากโทษทุกประการ แก่พระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ทรงเจริญวัยด้วยบริวารใหญ่ และด้วยส่วนแห่ง ความงามอันยิ่งใหญ่

ปาฏิหาริย์ในวันวโปมงคล

ต่อมาวันหนึ่ง พระราชาได้มีพระราชพิธีวโปมงคล ในวันนั้น พวกชาวนครต่างประดับตกแต่งพระนครทุกหนแห่งดุจดังเทพวิมาน เหล่าพสกนิกรและกรรมกรเป็นต้นทั้งหมดต่างนุ่งห่มผ้าใหม่ ประดับประดาด้วยของหอมและดอกไม้ เป็นต้น ประชุมกันในราชตระกูล ในพระราชพิธีมีการเทียมนิเวศถึง ๑,๐๐๐ คัน ในวันนั้น ไถ ๑๐๗ คันหุ้มด้วยเงินพร้อมด้วยโคผู้ ตะพายและเชือก ส่วนที่นอนไถของพระราชาหุ้มด้วยทองคำสุกปลั่ง เขาของโคผู้ ตะพาย เชือก และปฏึก ก็หุ้มด้วยทองคำทั้งนั้น

พระราชาเสด็จออกพร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก ทรงพาพระราชโอรสไปด้วย ในที่ประกอบพระราชพิธี มีต้นหว้าอยู่ต้นหนึ่งมีใบหนาแน่นเงาที่ใบพระราชาทรงรับสั่งให้ปลูลาดพระแท่นบรรทมของพระราชโอรสภายใต้ต้นหว้านั้นนั้นแหละ เปื้องบนให้ผูกเพดานปักด้วยดาวทองคำ ให้แฉวงล้อมด้วยม่านวางอาภรณ์ ส่วนพระองค์ก็ทรงประดับประดาด้วยเครื่องตกแต่งทุกอย่าง มีหมู่อำมาตย์แวดล้อม ได้เสด็จไปยังที่จรดพระนังคัล

ในที่นั้น พระราชาทรงถือพระนั่งคัลทองคำ พวกอำมาตย์ถือคันไถเงิน ๑๐๗ คัน พวกชาวนาต่างพากันถือคันไถที่เหลื่อ เขาเหล่านั้นต่างถือคันไถ ไถไปข้างโน้นข้างนี้บ้าง แต่พระราชาทรงไถไปจากด้านในสู่ด้านนอก และจากด้านนอกสู่ด้านใน ในที่แห่งหนึ่งได้มีมหาสมบัติ นางนมที่นึ่งห้อมล้อม พระโพธิสัตว์อยู่คิดว่า “พวกเราจะคูสมบัติของพระราชา” ต่างพากันออกมา ข้างนอกจากภายในมาน พระโพธิสัตว์ทรงเหลียวดูข้างโน้นข้างนี้ ไม่ทรงเห็น ใครจึงเสด็จลุกขึ้นโดยเร็ว ทรงนั่งขัดสมาธิกำหนดลมหายใจเข้าออก ทำ ปฐมฌานให้เกิดขึ้นแล้ว

พวกนางนมพากันเที่ยวไปในระหว่างเวลากินอาหาร ชักเข้าไป หน้อยหนึ่ง เงามของต้นไม้ที่เหลื่อเลยไป ส่วนเงาของต้นหว่านนั้นยังตั้งเป็น ปริณทลตรงอยู่ พวกนางนมคิดได้ว่า “พระลูกเจ้าประทับอยู่พระองค์เดียว” จึงรีบเปิดม่านขึ้น เข้าไปข้างในเห็นพระโพธิสัตว์ประทับนั่งขัดสมาธิบนแท่น บรรทมและปาฏิหาริย์นั้น จึงไปกราบทูลแด่พระราชาว่า “ข้าแต่สมมติเทพ พระราชาขุมารประทับนั่งอย่างนี้ เงามของต้นไม้เหลื่ออื่นเลยไป แต่เงาของ ต้นหว่านตั้งเป็นปริณทลตรงอยู่อย่างนี้” พระราชารีบเสด็จมา ทรงเห็น ปาฏิหาริย์จึงตรัสว่า “แน่ะพ่อ นี่เป็นการไหว้เจ้าครั้งที่ ๒” แล้วทรงไหว้ พระโอรส

นางสาวศิลปปะ

ต่อมา พระโพธิสัตว์มีพระชนมายุได้ ๑๖ ปีโดยลำดับ พระราชาทรงมีรับสั่งให้สร้างปราสาท ๓ หลังที่เหมาะสมกับ ๓ ฤดู คือ หลังหนึ่งมี ๙ ชั้น หลังหนึ่งมี ๗ ชั้น หลังหนึ่งมี ๕ ชั้น และให้จัดหาหญิงพื่อนรำไว้ ๔๐,๐๐๐ นาง พระโพธิสัตว์มีหญิงพื่อนรำที่แต่งตัวสวยงามห้อมล้อมอยู่ ดุจเทวดาผู้ห้อมล้อมอยู่ด้วยหมู่นางอัปสร ถูกบำเรออยู่ด้วยการเล่นดนตรีที่ไม่มีบุรุษเลย ทรงเสวยสมบัติใหญ่ ประทับอยู่ในปราสาทเหล่านั้นตามฤดู ส่วนพระราหุลมารดาได้เป็นพระอัครมเหสีของพระองค์

เมื่อพระองค์เสวยมหาสมบัติอยู่ วันหนึ่งมีคำพูดในระหว่างหมู่พระญาติเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า “เจ้าชายสิทธัตถะทรงชวนชวายเป็นแต่การเล่นเท่านั้น มิได้ทรงศึกษาศิลปะใดๆ เลย เมื่อเวลาเกิดสงครามขึ้นจักทำอย่างไร” พระราชาทรงมีรับสั่งให้เรียกพระโพธิสัตว์มาแล้วตรัสว่า “แน่พ้อ พวกญาติๆ ของลูกพูดกันว่า เจ้าชายสิทธัตถะมิได้ศึกษาศิลปะใดๆ เลย เทียบชวนชวายเป็นแต่การเล่น ลูกเห็นว่าถึงเวลาในการเรียนศิลปะหรือยัง”

พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า “ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ไม่มีกิจที่จะต้อง
ศึกษาศิลปะ ขอพระองค์ได้โปรดให้ติ๊กลองปาวร้องไปในพระนคร เพื่อให้มา
ดูการแสดงศิลปะของข้าพระองค์ จากนั้นอีก ๗ วัน ข้าพระองค์ก็จักแสดงศิลปะ
แก่พระญาติทั้งหลาย” พระราชาได้ทรงกระทำตามเช่นนั้น

พระโพธิสัตว์รับสั่งให้ประชุมเหล่านายขมังธนู ที่สามารถยิงได้ดังสายฟ้า
แลบ ยิงชนหางสัตว์ได้ ยิงต้อนลูกศรได้ ยิงตามเสียงได้และยิงลูกศรตามลูกศร
ได้ ทรงแสดงศิลปะ ๑๒ อย่าง ที่พวกนายขมังธนูเหล่านีไม่มี แก่พระญาติ
ทั้งหลายในท่ามกลางมหาชน การแสดงศิลปะของพระโพธิสัตว์นั้น ฟังทราบ
ตามนัยมาในสร้งคชาดก ในคราวนั้น หมู่พระญาติของพระองค์ได้หมดความ
สงสัยแล้ว

ทรงเห็นบุพพนิมิต ๔

ต่อมาวันหนึ่ง พระโพธิสัตว์มีพระประสงค์จะเสด็จไปยังพระอุทยาน จึงตรัสเรียกสารถีมาตรัสว่า “เธอจงเทียมรถ” เขารับพระคำรัสแล้ว จึงประดับ ประดารถชั้นดีที่สุดมีค่ามาก ด้วยเครื่องอลังการทุกชนิด เทียมม้าสินธพอัน เป็นมงคล ๔ ตัวซึ่งมีสีดุจกลีบดอกบัวขาว เสร็จแล้วไปกราบทูลพระโพธิสัตว์ ให้ทราบ พระโพธิสัตว์เสด็จขึ้นรถอันเป็นเช่นกับเทพวิมาน ได้เสด็จตรงไปสู่ พระอุทยาน

เทวดาทั้งหลายคิดว่า “กาลที่จะตรัสรู้ของพระลัทธัตถราชกุมารใกล้เข้ามาแล้ว พวกเราจักแสดงบุพพนิมิต” แล้วแสดงเทพบุตรองค์หนึ่งให้เป็นคนแก่ หง่อม มีฟันหัก ผมหงอก หลังโก่งคุดงกลอนเรื้อน ตัวโค้งลง มือถือไม้เท้า เดิน กุกๆ เงินๆ อยู่

พระโพธิสัตว์และสาริณีเห็นบุพพนิมิต จากนั้น พระโพธิสัตว์ตรัสถามตามนัยที่มาในมหาปทานนั้นแหละว่า “แน่สหาย ชายคนนี้จะอะไรกัน แม้แต่ผมของเขาก็ไม่เหมือนของคนเหล่านี้” ดังนี้เป็นต้น ทรงสดับคำของสาริณีนั้นแล้ว มีพระทัยสังเวชว่า “แน่ท่านผู้เจริญ ความเกิดน่าติเตียนจริงหนอ ความแก่จะต้องปรากฏแก่สัตว์ผู้เกิดแล้วอย่างแน่นอน” เสด็จกลับจากพระอุทยานแล้วเสด็จขึ้นสู่ปราสาท

พระราชาตรัสถามว่า “เพราะเหตุไร บุตรของเราจึงกลับเร็วนัก”

พวกอำมาตย์กราบทูลว่า “เพราะพระองค์ทรงเห็นคนแก่ พระเจ้าข้า”

พระราชาตรัสว่า “พวกเจ้าพูดว่า ลูกของเราเห็นคนแก่แล้วจักบวชเพราะเหตุไร จึงมาทำลายเราเสียเล่า พวกเจ้าจงรีบจัดหาละครมาแสดงแก่บุตรของเรา เธอเสวยสมบัติอยู่จักไม่ระลึกรถึงการบรรพชา” แล้วให้เพิ่มการอารักขามากขึ้น วางไว้ทุกครั้งโยชนในทุกทิศ

พระพุทธรเจ้า

ในวันรุ่งขึ้น พระโพธิสัตว์ก็เสด็จไปยังพระอุทยานเหมือนเดิม ทรงเห็นคนเจ็บที่เทวดาเนรมิตขึ้น จึงตรัสถามโดยนัยก่อนนั้นแหละ ทรงมีพระหทัยสังเวชแล้วเสด็จกลับขึ้นสู่ปราสาท ฝ่ายพระราชาก็ตรัสถามแล้ว ทรงจัดแจงตามนัยที่กล่าวแล้วในครั้งก่อนนั้นแหละ ทรงวางการอารักขาเพิ่มขึ้นอีก ในที่มีประมาณ ๓ คาบโดยรอบ

ต่อมาอีกวันหนึ่ง พระโพธิสัตว์เสด็จไปยังพระอุทยานเหมือนเดิม ทอดพระเนตรเห็นคนตายที่เทวดาเนรมิตขึ้น ตรัสถามโดยนัยก่อนนั้นแหละ ทรงมีพระหทัยสังเวชแล้วเสด็จกลับขึ้นสู่ปราสาทอีก ฝ่ายพระราชาก็ตรัสถามแล้ว ทรงจัดแจงตามนัยที่กล่าวแล้วในครั้งก่อนนั้นแหละ ทรงวางการอารักขาเพิ่มขึ้นอีกในที่มีประมาณ ๑ โยชน์โดยรอบ

ต่อมาอีกวันหนึ่ง พระโพธิสัตว์เสด็จไปสู่พระอุทยาน ทรงเห็นบรรพชิต
 หนึ่งหมื่นร้อยที่เทวดาเนรมิตขึ้นเช่นเดิม นั่นแหละ จึงตรัสถามสารทว่า “ณะ
 สหาย คนนั้นชื่ออะไร” สารทก็ไม่ทราบถึงบรรพชิตหรือคุณธรรมที่ทำให้เป็น
 บรรพชิตเลย เพราะยังไม่มี การอุปถัมภ์แห่งพระพุทธานุภาพ แต่ด้วยอำนาจ
 แห่งเทวดาจึงกราบทูลว่า “คนนั้นชื่อว่าบรรพชิต พระเจ้าข้า” แล้วสรรเสริญคุณ
 ของการบรรพชา พระโพธิสัตว์ให้รู้สึกเกิดความพอพระทัยในการบรรพชา ได้
 เสด็จไปยังพระอุทยานในวันนั้น แต่เหล่าพระเถระผู้กล่าวที่พนิกายกล่าวว่า
 “พระโพธิสัตว์ได้เสด็จไปทอดพระเนตรเห็นนิมิตทั้ง ๔ ในวันเดียวเท่านั้น”

พระโพธิสัตว์ทรงเที่ยวเล่นในอุทยานนั้นตลอดกลางวัน ทรงสนานใน
 สระโบกขรณีอันเป็นมณฑล เมื่อพระอาทิตย์อัสดงแล้ว ประทับนั่งบนแผ่นศิลา
 อันเป็นมณฑล มีพระประสงค์จะประดับตกแต่งพระองค์ ลำดับนั้น พวกคนรับ
 ใช้ของพระองค์พากันถือผ้ามีหลากสี เครื่องอาภรณ์หลายชนิด พร้อมทั้งดอกไม้
 ของหอมและเครื่องลูบไล้ มายืนห้อมล้อมอยู่โดยรอบ

ในขณะนั้น อาสนะที่ประทับนั่งของท้าวลักกะได้เกิดร้อนขึ้นแล้ว ท้าวลักกะทรงใคร่ครวญคิดว่า “ใครหนอมีความประสงค์จะให้เราเคลื่อนจากที่นี่” ทรงทราบความต้องการที่จะประดับตกแต่งของพระโพธิสัตว์ จึงตรัสเรียกวิสสุกรรมเทพบุตรมาตรัสว่า “ดูก่อนสหายวิสสุกรรม วันนี้พระสิทธัตถราชกุมารจักเสด็จออกมหาภิเนษกรรมในเวลาเที่ยงคืน การประดับครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายของพระองค์ ท่านไปยังพระอุทยาน แล้วจงประดับพระมหาบุรุษด้วยเครื่องประดับอันเป็นทิพย์” วิสสุกรรมเทพบุตรทูลรับพระดำรัสแล้ว เข้าไปหาพระโพธิสัตว์ในขณะนั้นนั่นเองด้วยเทวานุภาพ แปลงเป็นช่างกลบกลของพระองค์ทีเดียว เอาผ้าโพกทิพย์พันพระเศียรของพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ทรงทราบด้วยสัมผัสแห่งมือเท่านั้นว่า “ผู้นี้มิใช่มนุษย์ เป็นเทพบุตร”

พอพันผ้าโพกเข้า ผ้า ๑,๐๐๐ ผืน ก็ลอยสูงขึ้นโดยอาการเหมือนแก้วมณี ที่พระเมาสีบนพระเศียร เมื่อพันอีก ผ้า ๑,๐๐๐ ผืน ก็ลอยสูงขึ้นเหมือนเดิม เพราะฉะนั้น เมื่อพันผ้าโพก ๑๐ ครั้ง ก็เป็นผ้า ๑๐,๐๐๐ ผืน ลอยสูงขึ้นใครๆ ไม่ควรคิดว่า “พระเศียรขนาดเล็ก ผ้ามีมากผืนจะลอยสูงขึ้นได้อย่างไร” ในบรรดาผ้าเหล่านั้น ผ้าผืนที่ใหญ่ที่สุดมีขนาดเท่าดอกสุมาลตา ที่เหลือนอกนี้มีประมาณเท่าดอกกระทุ่ม พระเศียรของพระโพธิสัตว์หนาแน่นด้วยดอกกุยยกะ เป็นเหมือนดอกสารภีที่แน่นทึบด้วยเกสร

ต่อมา เมื่อพวกนักดนตรีแสดงความเชี่ยวชาญของพวกตนอยู่ เมื่อพวกพราหมณ์กล่าวยกย่องด้วยคำเป็นต้นว่า “ขอพระองค์จงทรงชนะเถิด” และเมื่อเหล่าชนผู้ถือการได้ฟังเสียงที่ดีเป็นมงคล เป็นต้น กล่าวยกย่องอยู่ด้วยถ้อยคำอันเป็นมงคลนานาประการ แก่พระโพธิสัตว์นั้นผู้ประทับตกแต่งด้วยเครื่องประดับทั้งปวง พระองค์ก็เสด็จขึ้นสู่พระราชรถอันประเสริฐนั้น ซึ่งประดับตกแต่งด้วยเครื่องประดับทุกอย่าง

พระพุทธรเจ้า

ในสมัยนั้น พระเจ้าสุทโธทนมหาราชทรงสดับว่า “พระราชมารดาของ พระราहुล ทรงประสูติพระราชโอรสแล้ว” จึงทรงส่งข่าวสารไปว่า “พวกเธอจง บอกความดีใจของเราแก่ลูกด้วย”

พระโพธิสัตว์ทรงสดับข่าวนั้นแล้วตรัสว่า “เครื่องจองจำเกิดแล้ว เครื่อง ผูกเกิดแล้ว”

พระราชาตรัสถามว่า “ลูกของเรากล่าวอะไรบ้าง” ทรงสดับคำนั้นแล้ว จึงตรัสว่า “จำเดิมแต่ขึ้นไป หลานของเราจะมีชื่อว่าราहुลกุมาร”

ทรงได้ฟังคำกล่าวถึงความดับ

พระโพธิสัตว์เสด็จขึ้นสู่พระราชรถอันประเสริฐ เสด็จเข้าพระนครด้วย
พระยศอันยิ่งใหญ่ ด้วยความมั่งคั่งอันน่าร่ำรวยยิ่งนัก ในสมัยนั้น พระนาง
กิสาคอตมิชัตติยักขุญญาอยู่ ณ พื้นปราสาทชั้นบน เห็นพระรูปสิริของ
พระโพธิสัตว์ซึ่งกำลังประทับ ณ พระนคร ทรงเกิดปีติโสมนัส จึงทรงเปล่ง
อุทานนี้ว่า

หญิงใดเป็นมารดาของพระกุมารนี้ หญิงนั้นดับทุกข์
ได้แน่ ชายใดเป็นบิดาของพระกุมารนี้ ชายนั้นดับทุกข์ได้แน่
พระกุมารนี้เป็นพระสวามีของหญิงใด หญิงนั้นดับทุกข์ได้แน่

พระโพธิสัตว์สดับคำอุทานนั้นแล้ว ทรงดำริว่า “พระนางกิสาคอตมิชัตติย
กรสูอย่างนี้ว่า เมื่อยังมีอัตภาพเห็นปานนี้อยู่ หทัยของมารดา หทัยของบิดา
หทัยของภริยา ย่อมดับทุกข์ได้ เมื่ออะไรหนอดับ หทัยจึงชื่อว่าดับทุกข์ได้”

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ผู้มีพระทัยคลายกำหนดในกิเลสทั้งหลายแล้ว ได้ทรงมีพระดำริว่า “เมื่อไฟคือราคะดับ ความดับทุกข์จึงมีได้ เมื่อไฟคือโทสะดับ ความดับทุกข์จึงมีได้ เมื่อไฟคือโมหะดับ ความดับทุกข์จึงมีได้ เมื่อความเร่าร้อนเพราะกิเลสทั้งปวงมีมานะและทิฏฐิเป็นต้นดับแล้ว ความดับทุกข์จึงมีได้ พระนางกิสาโคตมนี้ทำให้เราได้ฟังคำที่ดี ความจริง เราก็กำลังเที่ยวแสวงหานิพพานอยู่ เราควรละทิ้งฆราวาสออกบวช และแสวงหานิพพานเสียวันนี้ทีเดียว” แล้วทรงปลดสร้อยไข่มุกมีค่า ๑,๐๐๐ จากพระคอ ส่งไปมอบให้แก่พระนางกิสาโคตม ด้วยทรงดำริว่า “สิ่งนี้จะเป็นส่วนบูชาอาจารย์ สำหรับพระนางเกิด” พระนางเกิดปิติและโสมนัสว่า “สิทธิัตถราชกุมารมีจิตรักใคร่ในเรา จึงส่งเครื่องบรรณาการมาให้”

ทรงออกพระมหาภิเนษกรมณ์

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ เสด็จขึ้นสู่ปราสาทของพระองค์ ด้วยพระสิริโฉมภาคย์อันยิ่งใหญ่ บรรทมบนที่บรรทมอันงดงาม ในขณะนั้น เหล่าสตรีผู้ประดับตกแต่งด้วยเครื่องประดับทุกอย่าง ได้ฝึกฝนมาดีแล้วในเรื่องการฟ้อนรำและการขับร้อง เป็นต้น ทั้งมีรูปโฉมเลอเลิศ ประดุจดั่งนางเทพกัญญา ถือเอาดนตรีนานาชนิดมาล้อมวงเข้าแล้ว ทำพระโพธิสัตว์ให้ยินดี ต่างพากันแสดงการฟ้อนรำขับร้องและการบรรเลง เพราะทรงมีพระทัยคลายกำหนดในกิเลสทั้งหลายแล้ว พระโพธิสัตว์จึงไม่ทรงยินดีในการฟ้อนรำ เป็นต้น ครั้นเดียวพระองค์ก็ทรงหลับ

พวกสตรีเหล่านั้นคิดว่า “พวกเราแสดงการฟ้อนรำเป็นต้นเพื่อพระราชกุมารพระองค์ใด พระราชกุมารนั้นทรงหลับแล้ว บัดนี้ พวกเราจะลำบากเพื่ออะไร” ต่างพากันวางเครื่องดนตรีที่ถือไว้ลง แล้วก็นอนหลับไป ดวงประทีปน้ำมันหอมยังคงลุกไหม้อยู่

พระพุทธรเจ้า

พระโพธิสัตว์ทรงตื่นบรรทม ประทับนั่งขัดสมาธิบนพระแท่นบรรทม ได้ทอดพระเนตรเห็นสตรีเหล่านั้น นอนหลับทับเครื่องดนตรีอยู่ บางพวก มีน้ำลายไหล มีตัวเปราะเปื้อนด้วยน้ำลาย บางพวกกัดฟัน บางพวกกรน บางพวกละเมอ บางพวกอ้าปาก บางพวกผ้านุ่งหลุดลุ่ย ปรากฏให้เห็นอวัยวะสตรีเพศที่น่าเกลียด

พระโพธิสัตว์ทอดพระเนตรเห็นอาการที่น่ารังเกียจของสตรีเหล่านั้น ได้ทรงมีพระทัยคลายกำหนดในกามทั้งหลายเป็นอย่างมาก พ้นปราสาทใหญ่นั้นประดับตกแต่งแล้ว แม้จะเป็นเช่นกับที่อยู่ของท้าวสักกะ ได้ปรากฏแก่พระโพธิสัตว์นั้น ประหนึ่งว่าป่าช้าผิบบทที่เต็มไปด้วยซากศพต่าง ๆ ที่เขากังไวกภพ ๓ ปรากฏดุจเรือนที่ถูกไฟไหม้ ทรงมีพระอุทานว่า “วุ่นวายจริงหนอ ชัดช่องจริงหนอ” พระทัยทรงโน้มไปในการบรรพชาอย่างเหลือเกิน

พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า “ควรเราจะออกมหาภิเนษกรรมในวันนี้ทีเดียว” จึงเสด็จลุกขึ้นจากที่บรรทมไปยังที่ใกล้ประตู ตรัสว่า “ใครอยู่ในที่นี่”

นายฉันทะนอนเฝ้าศีรษะหนุนธรณีประคองอยู่ ทูลตอบว่า “ข้าแต่พระลูกเจ้า ข้าพระองค์ฉันทะ”

พระองค์ตรัสว่า “วันนี้เรามีประสงค์จะออกมหาภิเนษกรมณ์ เจ้าจงจัดหาม้าให้เราตัวหนึ่ง”

เขารับพระดำรัสแล้ว จึงถือเครื่องแต่งม้าไปยังโรงม้า เมื่อดวงประทีปน้ำมันหอมลูกโพล่งอยู่ เห็นพญาม้ากัณฐกะยืนอยู่บนสถานที่อันน่ารื่นรมย์ ภายใต้เพดานที่ซึ่งไฉ่โดยรอบ เขาคิดว่า “วันนี้เราควรจัดม้ากัณฐกะตัวนี้แหละถวาย” จึงจัดม้ากัณฐกะถวาย

ม้ากัณฐกะนั้นเมื่อเขาจัดเตรียมอยู่ได้รู้ว่า “การจัดเตรียมเราคราวนี้ กระชั้นแน่นจริง ไม่เหมือนกับการจัดเตรียมในเวลาเสด็จไปทรงเล่น ในพระราชอุทยานเป็นต้นในวันอื่น วันนี้พระลูกเจ้าของเราคงจักทรงมีพระประสงค์จะเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์” ก็มีใจยินดีร้องเสียงดังลั่นไปหมด เสียงนั้นดังลั่นกลบทั่วไปทั่วพระนคร แต่เหล่าเทวดาได้ปิดกั้นไว้ไม่ให้ใครได้ยิน

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ทรงใช้นายฉันทะไปแล้วดำริว่า “เราจะดูลูกเสียก่อน” จึงเสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับนั่ง ไปยังที่บรรทมของพระราหุลมารดา เปิดประตูห้องแล้ว ในขณะนั้น ประทีปที่เต็มไปด้วยน้ำมันหอมยังคงลุกไหม้อยู่ พระราหุลมารดาก็บรรทมวางพระหัตถ์บนพระเศียรของพระโอรส บนที่บรรทมอันเต็มไปด้วยดอกคำและดอกมะลิเป็นต้นประมาณ ๑ อัมพะณะ พระโพธิสัตว์ประทับยืนวางพระบาทบนธรณีประตุนั้นแหละ ทอดพระเนตรดูแล้วดำริว่า “ถ้าเราจะจับยกมือพระเทวีออกแล้วจับลูกของเรา พระเทวีจะตื่น เมื่อเป็นเช่นนั้น อันตรายแห่งการไปจะมีแก่เรา เราเป็นพระพุทธรเจ้าแล้ว ก็จะมาเยียมลูกได้” จึงเสด็จลงจากพื้นปราสาทไป ก็คำที่ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาชาดกว่า “ในกาลนั้น พระราหุลกุมารประสูติได้ ๗ วัน” ไม่มีในอรรถกถาอื่นๆ เพราะฉะนั้น พึงถือเอาคำนี้แหละ

ครั้นพระโพธิสัตว์เสด็จลงจากพื้นปราสาทอย่างนี้ ได้เสด็จไปใกล้ม้า แล้วตรัสว่า “นะเจ้ากัณฐกะ วันนี้เจ้าจงทำให้เราข้ามฝั่งสักคืบหนึ่งเถิด เราอาศัยเจ้า ได้เป็นพระพุทเจ้าแล้ว จะทำให้โลกพร้อมทั้งเทวโลกข้ามฝั่ง” จากนั้น พระโพธิสัตว์ก็ทรงกระโดดขึ้นหลังม้าม้ากัณฐกะ ม้ากัณฐกะมีความยาววัดได้ ๑๘ ศอกเริ่มแต่คอ มีส่วนสูงสมส่วนกับความยาวนั้น สมบูรณ์ด้วยกำลังและความเร็ว ขาวล้วนประดุจสังข์ที่ขัดสะอาดแล้ว ถ้าม้าม้ากัณฐกะนั้นร้องหรือย่ำเท้า เสียงก็จะดังกลบไปทั่วพระนคร เพราะเหตุนั้น เหล่าเทวดาจึงกันเสียงร้องของม้านั้น ทำให้ไม่มีใครได้ยินด้วยอำนาจของตน

พระโพธิสัตว์เสด็จขึ้นสู่หลังม้าตัวประเสริฐ ทรงให้นายฉันทะจับหางของม้าไว้ เสด็จถึงที่ใกล้ประตูใหญ่ตอนเที่ยงคืน ก็ในกาลนั้นพระราชาทรงดำริว่า “บุตรของเราจะไม่สามารถเปิดประตูพระนครออกไปได้ไม่ว่าในเวลาไหนๆ ด้วยการทำอย่างนี้” จึงรับสั่งให้กระทำการประตู ๒ บาน แต่ละบานบุรุษ ๑,๐๐๐ คน จึงจะเปิดได้ พระโพธิสัตว์ทรงสมบูรณ์ด้วยกำลังแข็งแรง ทรงมีกำลังเมื่อเทียบกับช้างก็ได้ ๑,๐๐๐ โกฏิเชือก เมื่อเทียบกับบุรุษก็ทรงมีกำลังนับได้ ๑๐,๐๐๐ โกฏิคน เพราะฉะนั้น พระโพธิสัตว์จึงทรงดำริว่า “ถ้าประตูไม่เปิด วันนี้เรานั่งอยู่บนหลังม้าม้ากัณฐกะนี้แหละ จักเอาขาอ่อนหนีบม้าม้ากัณฐกะกับนายฉันทะแล้ว กระโดดข้ามกำแพงสูงได้ ๑๘ ศอกไป”

ฝ่ายนายฉันทะคิดว่า “ถ้าประตูไม่เปิด เราจะให้พระลูกเจ้าประทับนั่งที่คอของเรา แล้วเอาแขนขวาโอบรอบม้ากัณฐกะที่ท้อง กระทำให้อยู่ในระหว่างรักแร้ จะกระโดดข้ามกำแพงไป”

ฝ่ายม้ากัณฐกะคิดว่า “ถ้าประตูไม่เปิด เราจะยกนายของเราผู้ประทับนั่งอยู่บนหลังนี้แหละ พร้อมกับนายฉันทะผู้จับหางยืนอยู่ กระโดดข้ามกำแพงไป”

ถ้าประตูไม่มีใครเปิดให้ บรรดาชนทั้ง ๓ คนใดคนหนึ่งสามารถทำได้ เหมือนกับที่คิดไว้นั้นแหละ แต่ว่าเทวดาผู้สิงอยู่ที่ประตูได้เปิดประตูให้

ในขณะนั้นเอง มารผู้มีใจบาปมาด้วยคิดว่า “เราจะทำให้พระโพธิสัตว์กลับไป” ยืนอยู่บนอากาศทูลว่า “ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านอย่าออกไปเลย ในวันที่ ๗ นับจากวันนี้ไป จักรัตนะจะปรากฏแก่ท่าน ท่านจะครอบครองราชสมบัติในทวีปใหญ่ทั้ง ๔ มีทวีปน้อย ๒,๐๐๐ เป็นบริวาร ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านจงกลับเถิด”

พระโพธิสัตว์ตรัสถามว่า “ท่านเป็นใคร”

มารทูลว่า “เราเป็นวสวัตดีมาร”

พระโพธิสัตว์ตรัสว่า “ดูก่อนมาร เราทราบว่จักรัตนะจะปรากฏแก่เรา เราไม่มีความต้องการด้วยราชสมบัตินั้น เราทำให้ ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุบรรลือสิ้นแล้ว จะเป็นพระพุทเจ้า”

มารทูลว่า “นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ในเวลาที่ท่านทรงดำริถึงกามวิตกกิเลส พยาบาทวิตกกิเลส วิหิงสาวิตกกิเลส เราจะรู้” แล้วคอยแสวงหาช่องอยู่ ติดตามพระองค์ไปประดุจเงา

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ไม่ได้มีความอาลัย ละทิ้งจักรพรรดิราชสมบัติอันอยู่ในเงื้อมพระหัตถ์ ดุจทิ้งก้อนเขฬะ เสด็จออกจากพระนครด้วยสักการะใหญ่ ในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ เมื่อนักขัตฤกษ์อุตตราสาฬหะ (เดือน ๘ หลัง) กำลังดำเนินไปอยู่ พระองค์เสด็จออกจากพระนครแล้ว ทรงมีพระประสงค์จะแลดูพระนคร ก็หละพอพระโพธิสัตว์นั้นมีความคิดเกิดขึ้นเท่านั้น มหาปฐพีประหนึ่งจะทูลว่า “ข้าแต่พระมหาบุรุษ พระองค์ไม่ต้องหันกลับมาทอดพระเนตรหรือท พระเจ้าข้า” จึงแยกหมุนกลับประดุจจักรของนายช่างหม้อ

พระโพธิสัตว์ประทับยืนป่ายพระพักตร์ไปทางพระนคร ทอดพระเนตรดูพระนคร แล้วทรงแสดงเจดีย์สถานอันเป็นที่กลับของม้ากัณฐกะ ณ แผ่นดินที่นั่น ทรงกระทำม้ากัณฐกะให้ป่ายหน้าต่อหนทางที่จะเสด็จไปได้เสด็จไปแล้วด้วยสักการะอันยิ่งใหญ่ ด้วยความงามสง่าอันโอฬาร

ได้ยินว่า ในกาลนั้น เหล่าเทวดาถือคบเพลิง ๖๐,๐๐๐ อันข้างหน้าพระโพธิสัตว์นั้น ข้างหลัง ๖๐,๐๐๐ อัน ข้างขวา ๖๐,๐๐๐ อัน ข้างซ้าย ๖๐,๐๐๐ อัน เหล่าเทวดาอีกพวกหนึ่ง ถือคบเพลิงนับจำนวนไม่ได้ที่ขอบปากจักรวาล เหล่าเทวดาอีกพวกหนึ่งรวมทั้งนาคและครุฑ เป็นต้น เดินบูชาด้วยของหอม ดอกไม้ จูณและธูปอันเป็นทิพย์ พื้นที่องฟ้าได้ต่อเนื่องกันไปไม่วางเว้นด้วยดอกปาริจิตตะและดอกมณฑารพ เหมือนเวลามีเมฆฝนอันหนาที่บลังคีตทิพย์ทั้งหลายได้เป็นไปแล้ว ดนตรี ๖,๘๐๐,๐๐๐ ชนิด คือ ๘๐๐,๐๐๐ ชนิดด้านหนึ่ง ๖,๐๐๐,๐๐๐ ชนิดด้านหนึ่ง โดยรอบบรรเลงขึ้นแล้ว เสียงของเครื่องดนตรีเหล่านั้น ย่อมเป็นไปเหมือนเวลาที่เมฆคำรามภายในมหาสมุทร และเหมือนเวลาที่สาครมีเสียงกึกก้องภายในภูเขาคุนธ

พระโพธิสัตว์ เมื่อเสด็จไปอยู่ด้วยความมั่งคั่งอย่างยิ่งนี้ ข้ามราช
อาณาจักรทั้ง ๓ โดยราตรีเดียวเท่านั้น เสด็จถึงฝั่งแม่น้ำอนาในที่สุดหนทาง
๓๐ โยชน์

ถามว่า ม้าสามารถจะไปไกลยิ่งกว่านั้นได้หรือไม่

ตอบว่า สามารถไปได้ เพราะม้านั้นสามารถเที่ยวไปตลอดห้วงจักรวาล
หนึ่งจนสุด เหมือนเหยียบวงแห่งกงล้อที่สอดอยู่ในดุมแล้วกลับมาก่อนอาหาร
เช้า บริโภคอาหารที่เขาจัดไว้สำหรับตน ก็ในกาลนั้น ม้าดึงร่างอันท่วมด้วยของ
หอมและดอกไม้ เป็นต้น ซึ่งเทวดา นาคและครุฑ เป็นต้น ผู้ยืนอยู่ในอากาศ
โปรยลงมา ท่วมจนกระทั่งบริเวณขาอ่อน แล้วตะลุกกองแห่งของหอมและ
ดอกไม้ไป จึงได้มีความล่าช้ามาก เพราะฉะนั้น ม้าจึงไปได้เพียง ๓๐ โยชน์
เท่านั้น

พระพุทธรเจ้า

พระโพธิสัตว์ประทับยืนที่ฝั่งแม่น้ำแล้วตรัสถามนายฉันทะว่า “แม่น้ำนี้ชื่ออะไร”

นายฉันทะกราบทูลว่า “ชื่ออโนมานที พระเจ้าข้า”

พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า “บรรพชาแม่ของเราก็จะเป็นสิ่งไม่ต่ำทราม” จึงเอาสันพระบาทกระตุ้นให้สัญญาณแก่ม้า ม้าได้กระโดดข้ามแม่น้ำอันกว้าง ๘ อุสสะไปยืนอีกฝั่งหนึ่ง

พระโพธิสัตว์เสด็จลงจากหลังม้า ประทับยืนที่เนินทรายอันเช้นกับแผ่นดิน ตรัสเรียกนายฉันทะมาว่า “สหายฉันทะ เธอจงพาเอาอาภรณ์ทั้งหลาย และม้าของเราไป เราจักบวช ณ ที่นี้แหละ”

นายฉันทะกราบทูลว่า “ข้าแต่สมมติเทพ แม้ข้าพระองค์จักบวช พระเจ้าข้า”

พระโพธิสัตว์ตรัสห้ามถึง ๓ ครั้งว่า “เธอยังบวชไม่ได้ เธอจะต้องไป” แล้วทรงมอบเครื่องอาภรณ์ทั้งหลายและมัทนิกานี้ให้นายฉันทะรับไป แล้วทรงดำริว่า “ผมทั้งหลายของเรานี้ไม่สมควรแก่สมณะ บุคคลผู้อื่นที่สมควรจะตัดผมของพระโพธิสัตว์ ย่อมไม่มี เพราะเหตุนี้ เราจะใช้พระชรรค์ตัดด้วยด้วยตนเอง” จึงเอาพระหัตถ์ขวาจับพระชรรค์ เอาพระหัตถ์ซ้ายจับพระจุฬาพร้อม กับพระโมลี (มวยผม) แล้วจึงตัดออก พระเกศาเหลือยาว ๒ องคุลีเวียนขวา แขนบติดพระเศียร พระเกศาได้มีความยาวเท่านั้นแหละจนตลอดพระชนม์ชีพ พระมัสสุ (หนวด) ก็ได้มีพอเหมาะกับพระเกศานั้น กิจด้วยการปลงผมและหนวดมิได้มีอีกเลย

พระโพธิสัตว์จับพระจุฬาพร้อมกับพระโมลีทรงอธิษฐานว่า “ถ้าเราจะได้เป็นพระพุทธเจ้า ขอจุกและมวยผมจงดำรงอยู่บนอากาศ ถ้าจะไม่ได้เป็นพระพุทธเจ้า ก็จงตกลงบนพื้นดิน” แล้วทรงโยนขึ้นไปในอากาศ พระจุฬาและพระโมลีนั้นไปถึงที่ประมาณ ๑ โยชน์แล้วได้ดำรงอยู่ในอากาศ ท้าวสักกเทวราชตรวจดูด้วยทิพยจักขุ จึงเอาผอบแก้วขนาด ๑ โยชน์รับไว้ นำไปประดิษฐานไว้ในพระจุฬามณีเจดีย์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

พระพุทธรเจ้า

พระโพธิสัตว์ผู้เลิศ ได้ตัดพระโมลี อันอบด้วยกลิ่นหอม
อันประเสริฐแล้ว โยนขึ้นไปยังอากาศ ท้าวสักกะผู้มีพระเนตร
ตั้งพัน เอาพอบทองอันประเสริฐทูลพระเศียรรับไว้แล้ว

พระโพธิสัตว์ทรงพระดำริอีกว่า “ผ้าที่ทำจากแคว้นกาสิเหล่านั้น
ไม่สมควรแก่สมณะสำหรับเรา” ลำดับนั้น ฆฏิการมหาพรหมผู้เป็นสหายเก่า
ในครั้งพระกัสสปพุทธเจ้า มีความเป็นมิตรยังไม่ถึงหนึ่งพุทธันดรคิดว่า “วันนี้
สหายของเราออกมหาภิเนษกรรมแล้ว เราจะถือเอาสมณบริวารไปถวาย”

บริวารเหล่านี้ คือ ไตรจีวร บาตร มีด เข็ม รัตประคด
รวมเป็น ๘ กับผ้ากรองน้ำ ย่อมควรแก่ภิกษุประกอบความเพียร

ท่านได้นำบริวาร ๘ เหล่านี้ไปถวายแล้ว

พระโพธิสัตว์ทรงนั่งห่มธงชัยของพระอรหันต์แล้ว ถือเพศบรรพชาอันสูงสุด ตรัสว่า “ฉันนะ เธอจงกราบทูลถึงความไม่มีโรคแก่พระชนกและชนนีตามคำของเรา” แล้วทรงส่งนายฉันนะไป นายฉันนะถวายบังคมพระโพธิสัตว์กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป

ส่วนม้ากัณฐกะยืนฟังคำของพระโพธิสัตว์ซึ่งตรัสกับนายฉันนะ คิดว่า “บัดนี้ เราจะไม่ได้เห็นเจ้านายอีกต่อไป” เมื่อละคลองจักษุไป ไม่อาจอดกลั้นความโศกไว้ได้ ได้สิ้นชีวิตเพราะหัวใจแตกสลาย ไปเกิดเป็นกัณฐกะเทพบุตรในสวรรค์ดาวดึงส์ ตอนแรก นายฉันนะได้มีความโศกเพียงอย่างเดียว แต่ถูกความโศกครั้งที่ ๒ บีบคั้นเพราะความตายของม้ากัณฐกะ ได้ร้องไห้คร่ำครวญเดินไป

ทรงให้ปฏิญาณแก่พระเจ้าพิมพิสาร

พระโพธิสัตว์ครั้นบรรพชาแล้ว ได้ยังเวลาให้ล่วงไปด้วยความสุขอันเกิดจากการบรรพชาตลอดสัปดาห์ ในอนุปิยอัมพวันซึ่งมีอยู่ในสถานที่นั้น แล้วเสด็จดำเนินด้วยพระบาทสิ้นหนทาง ๓๐ โยชน์ โดยวันเดียวเท่านั้น เสด็จเข้าไปยังกรุงราชคฤห์

ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว ทรงเที่ยวบิณฑบาตรไปตามลำดับตรอก ชาวพระนครทั้งสิ้นได้ถึงความตื่นตื่น เพราะได้เห็นพระรูปโฉมของพระโพธิสัตว์เหมือนชาวเมืองราชคฤห์ตื่นตื่นตอนช้างธนบาลกะเข้าไป และเหมือนเทพนครตื่นตื่นตอนจอมมอสุรเข้าไป ฉะนั้น ลำดับนั้น พวกราชบุตรมากราบทูลว่า “ข้าแต่สมมติเทพ มีบุคคลรูปร่างงดงามอย่างนี้เที่ยวบิณฑบาตอยู่ในพระนคร ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่ทราบว่าเป็นชื่อไร จะเป็นเทวดา มนุษย์ นาค หรือครุฑ”

พระราชประทับยืนที่พื้นปราสาท ทอดพระเนตรเห็นพระมหาบุรุษ
เกิดความอัศจรรย์ไม่เคยเป็นมาก่อน ทรงสั่งพวกราชบุรุษว่า “แน่พนาย
ท่านทั้งหลายจงไป จงพิจารณาดู ถ้าเป็นอมมนุษย์ เขาออกจากพระนครแล้ว
จะหายไป ถ้าเป็นเทวดา เขาออกจากพระนครแล้วจะเหาะไป ก็ถ้าเป็นนาค
เขาออกจากพระนครแล้วจะดำดินไป ถ้าเป็นมนุษย์ เขาจะบริโภครักษาหาร
ตามที่ได้”

พระมหาบุรุษรวบรวมภักตอันปะปนกันแล้วรู้ว่า “ภักตประมาณเท่านี้
เพียงพอแก่เรา เพื่อยังอัตราให้เป็นไป” เสด็จออกจากพระนครทางประตู
ที่เสด็จเข้ามานั้นแหละ มุ่งหน้าไปทางทิศตะวันออก ประทับนั่งที่เงาของภูเขา
บัณฑวะ เตรียมจะเสวยพระกระยาหาร

ลำดับนั้น ลำไส้ใหญ่ทั้งหลายของพระมหาบุรุษบิดไปมา ได้ถึงอาการ
จะออกมาทางพระโอษฐ์ พระโพธิสัตว์ทรงอึดอัดพระทัยเพราะอาหารอันปฏิกูล
เพราะตั้งแต่เกิดมามีอึดตภาพนั้น พระองค์ไม่เคยเห็นอาหารที่ปฏิกูลอย่างนั้น
แม้ด้วยพระเนตรเลย จึงทรงสั่งสอนตนเองอย่างนี้ว่า “ดูก่อนลัทธิธัตถะ เธอเกิด
ในตระกูลที่มีข้าวและน้ำหาได้ง่าย เป็นที่บริโภควรรณข้าวสาละมีกลิ่นหอมซึ่งเก็บไว้
๓ ปี พร้อมกับโภชนะที่มีรสเลิศต่าง ๆ ได้เห็นบรรพชิตผู้ทรงผ้าบังสุกุลรูปหนึ่ง
แล้วคิดว่า เมื่อไรหนอ เราจักได้เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลอย่างนั้น เพียววิณฑบาต
แล้วบริโภค เราจักมีโอกาสนั้นบ้างหรือไม่ ดังนี้ จึงออกบวช บัดนี้ เธอจะ
ทำความอึดอัดใจเพราะอาหารปฏิกูลได้อย่างไร” ครั้นทรงสั่งสอนตนอย่างนี้
แล้ว ไม่ทรงมีอาการอันผิดปกติเลยพระกระยาหาร

ราชบุรุษทั้งหลายเห็นเหตุการณ์นั้นแล้ว จึงไปกราบทูลพระราชินีให้ทรงทราบ พระราชินีได้สดับคำของทูต ทรงรีบเสด็จออกจากพระนครไปยังที่อยู่ของพระโพธิสัตว์ ทรงเลื่อมใสในพระอิริยาบถนั้นแหละ จึงทรงมอบความเป็นใหญ่ทั้งปวงให้แก่พระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ตรัสว่า “ดูก่อนมหาบพิตร อาตมภาพไม่มีความต้องการวัตถุทางหรือกิเลสทางทั้งหลาย อาตมภาพปรารถนาพระสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมจึงออกบวช”

พระราชินีแม้จะทรงอ่อนน้อมเป็นอเนกประการ ก็ไม่ได้การยินยอม พระทัยของพระโพธิสัตว์นั้นจึงตรัสปฏิญาณว่า “พระองค์จักได้เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน ก็พระองค์ได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว โปรดเสด็จมายังแคว้นของหม่อมฉันเป็นอันดับแรก” ดังนี้ นี่เป็นเรื่องย่อในที่นี้ ส่วนความพิสดาร พึงค้นคว้าดูในปัพพชาสูตรพร้อมทั้งอรรถกถาเถิด

ทรงทำทุกกริยา

พระโพธิสัตว์ทรงให้ปฏิกุญญาแก่พระราชาแล้ว เสด็จจาริกไปตามลำดับ เข้าไปหาอาหารตบสกาลามโคตรและอุทกตบสรามบุตร ทำสมบัติให้เกิดขึ้นแล้ว ทรงดำริว่า “นี่มิใช่หนทางที่จะตรัสรู้ ทรงไม่พอพระทัยด้วยสมบัติ ภาวนาเท่านั้น มีพระประสงค์จะเริ่มตั้งมหาปธาน (ความพากเพียรอันยิ่งใหญ่ ทำได้ยาก) เพื่อแสดงริ้วแรงและความเพียรของพระองค์ ให้ปรากฏแก่ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก จึงเสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาทรงดำริว่า “สถานที่ น่ารื่นรมย์จริง ๆ” จึงเสด็จเข้าอยู่ ณ ตำบลอุรุเวลานั้น เริ่มตั้งมหาปธานแล้ว

บรรพชิต ๕ รูปมีโกณฑัญญะเป็นหัวหน้าแม่เหล่านั้น พากันเที่ยว ภาวนาจารไปในหมู่บ้าน นิคมและราชธานี ได้พบพระโพธิสัตว์ ณ ตำบลอุรุเวลานั้น ต่อจากนั้น บรรพชิตทั้ง ๕ รูปนั้น อุปัฏฐากพระโพธิสัตว์นั้นผู้ทำความ พากเพียรใหญ่ตลอด ๖ พรรษา ด้วยวัตรปฏิบัติมีการกวาดบริเวณ เป็นต้น ได้เป็นผู้อยู่ในสำนักของพระโพธิสัตว์นั้น ด้วยหวังใจว่า “ท่านพระสมณะ จะเป็นพระพุทธเจ้าในบัดนี้ ท่านพระสมณะจะเป็นพระพุทธเจ้าในบัดนี้”

พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า “เราจะกระทำทุกกริยาให้ถึงที่สุด” จึงทรงดำรงชีวิตไปด้วยข้าวสารเพียงเมล็ดงาหนึ่ง เป็นต้น จนถึงทรงตัดอาหารเสียโดยประการทั้งปวง ฝ่ายเหล่าเทวดานำเอาโอชาใส่เข้าไปทางชุมพระโลมาทั้งหลาย

เมื่อพระโพธิสัตว์นั้น มีพระกายอันถึงความอ่อนเปลี้ยอย่างยิ่ง เพราะเหตุที่พระองค์ไม่เสวยพระกระยาหารนั้น พระกายแม้มีจวีรรณดุจทองได้กลายเป็นสีดำไป พระมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการก็ได้ถูกปกปิดทำให้ไม่ปรากฏ ในบางครั้ง เมื่อพระองค์ทรงเพ่งฦานอันไม่มีลมหายใจเข้าออก ถูกเวทนาแรงกล้าเสียดแทง ทรงสลบล้มลงบนที่จึงกรม

ลำดับนั้น เทวดาบางพวกกล่าวถึงพระโพธิสัตว์นั้นว่า “ท่านพระสมณโคดมสิ้นชีวิตแล้ว” เทวดาบางพวกกล่าวว่า “นี่เป็นนิหารธรรมของพระอรหันต์ทั้งหลายทีเดียว”

พระพุทธรเจ้า

ในบรรดาเทวดาสองกลุ่มนั้น เหล่าเทวดาผู้กล่าวว่าท่านพระสมณโคดมได้สิ้นชีวิตแล้วนั้นพากันไปกราบทูลแก่พระเจ้าสุทโธทนะมหาราชว่า “พระโอรสของพระองค์สวรรคตแล้ว”

พระเจ้าสุทโธทนะมหาราชตรัสว่า “บุตรของเรายังไม่ได้เป็นพระพุทธรเจ้า จะยังไม่สิ้นชีวิต”

เทวดาเหล่านั้นกราบทูลว่า “พระโอรสของพระองค์ไม่สามารถเป็นพระพุทธรเจ้าได้ ทรงล้มลงที่พื้นสำหรับทำความเพียรนั้นแหละสวรรคตแล้ว”

พระราชาทรงสดับดังนั้นจึงตรัสห้ามว่า “เราไม่เชื่อ เป็นไปไม่ได้ที่บุตรของเรายังไม่บรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้วจะสิ้นชีวิต”

ถามว่า ก็เพราะเหตุไร พระราชาจึงไม่ทรงเชื่อ

ตอบว่า เพราะพระองค์ได้ทรงเห็นปาฏิหาริย์ทั้งหลาย ในวันที่พา
พระกุมารไปไหว้ท่านกาลเทวิลดาบสและที่คงไม้หว่า

พระโพธิสัตว์ทรงกลับได้สติลุกขึ้นอีก เมื่อพระมหาสัตว์ลุกขึ้นแล้ว
เทวดาเหล่านั้นไปกราบทูลแก่พระราชาว่า “ข้าแต่มหาราช พระโอรสของ
พระองค์เป็นผู้ไม่มีโรคแล้ว”

พระราชาตรัสว่า “เรารู้ว่าบุตรของเราไม่สิ้นชีวิต”

เมื่อพระมหาสัตว์ทรงบำเพ็ญกุศกริยาอยู่ ๖ พรรษานั้นแหละ กาล
เวลาได้เป็นเหมือนทำขุดปมในอากาศ พระมหาสัตว์นั้นทรงพระดำริว่า “การ
ทำกุศกริยานี้ ไม่ใช่หนทางเพื่อจะตรัสรู้” จึงเสด็จเที่ยวเพื่อบิณฑบาต
ในหมู่บ้านและนิคมทั้งหลาย เพื่อจะนำอาหารหยาบมา ได้นำอาหารมาแล้ว
ครั้งนั้น มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการของพระโพธิสัตว์นั้นได้กลับเป็นปกติ
แม้พระกายก็ได้มีฉวีวรรณดุจทองคำ

พระภิกษุปัญจวัคคีย์พากันคิดว่า “พระมหาบุรุษนี้แม้กระทำการกุศลกรรมมาถึง ๖ ปี ก็ไม่สามารถบรรลุพระสัพพัญญุตญาณได้ บัดนี้ พระองค์เที่ยวบิณฑบาตไปในบ้าน เป็นต้น นำอาหารหยาบมา จะทรงสามารถบรรลุพระสัพพัญญุตญาณได้อย่างไร พระมหาบุรุษนี้กลายเป็นผู้มักมากในปัจจุบัน คลายความเพียร การคาดหวังคุณวิเศษจากสำนักพระมหาบุรุษนี้ของพวกเรา ก็เหมือนคนผู้จะเอาน้ำราดศีรษะคาดหวังเอาหยาดน้ำค้าง ฉะนั้น จะมีประโยชน์อะไรด้วยพระมหาบุรุษนี้สำหรับพวกเรา” จึงพากันละพระมหาบุรุษต่างถือเอาบาตรและจีวรของตน เดินทางไประยะทาง ๑๘ โยชน์ เข้าไปยังป่าอิสิปตนะ

นางสุชาดาถวายข้าวปายาส

ก็สมัยนั้น ทาริกาชื่อสุชาดาเกิดในเรือนของเสนานิกุลมพี ในตำบล
อรุเวลาเสนานิคม นางเจริญวัยแล้ว ได้กระทำความปรารถนาที่ต้นไทรต้นหนึ่ง
ว่า “ถ้าเราไปยังเรือนสกุลที่มีชาติเสมอกัน ได้บุตรชายในการตั้งครรภ์ครั้งแรก
เราจักทำพิธีกรรมโดยการบริจาคทรัพย์ ๑๐๐,๐๐๐ แส่นแก่ท่านทุกปี”
ความปรารถนานั้นของนางสำเร็จแล้ว

เมื่อพระมหาลัทธิทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่ ในคราวครบปีที่ ๖ นาง
สุชาดานั้นมีความประสงค์จะทำพิธีกรรมในวันเพ็ญเดือน ๖ ในตอนแรก ได้
ปล่อยโคนม ๑,๐๐๐ ตัว ให้ท่องเที่ยวไปในป่าหิมะเขมเรื้อ ให้โคนม ๕๐๐ ตัว
ดื่มน้ำนมของโคนม ๑,๐๐๐ ตัว เหล่านั้น แล้วให้โคนม ๒๕๐ ตัว ดื่มน้ำนมของ
โคนม ๕๐๐ ตัว เหล่านั้น โดยทำนองนี้จนกระทั่งถึงโคนม ๘ ตัว ดื่มน้ำนมของ
โคนม ๑๖ ตัว นางปรารถนาน้ำนมข้นและมีโอชาจึงได้กระทำการหมุนเวียน
น้ำนมด้วยประการฉะนี้

ในวันเพ็ญวิสาขะ นางสุชาดานั้นคิดว่า “เราจักกระทำพิธีกรรมแต่เช้าตรู่” จึงลุกขึ้นในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรี ให้รีดนมโคนม ๘ ตัวเหล่านั้น ลูกโคทั้งหลายยังไม่ได้มาถึงเต้านมเหล่านั้น แต่พอน้ำภาชนะใหม่เข้าไปใกล้เต้านมเท่านั้น สายน้ำนมก็ไหลออกตามธรรมชาติของตน นางสุชาดาได้เห็นความอัศจรรย์นั้น จึงตักน้ำนมด้วยมือของตนเอง ใส่ลงในภาชนะใหม่แล้วก่อไฟทำการหุงด้วยมือของตนเอง เมื่อกำลังหุงข้าวปายาสอยู่นั้น ฟองขนาดใหญ่ตั้งขึ้นไหลวนเวียนด้านขวา แม้สักหยดหนึ่งก็ไม่หกออกไปภายนอก คว้นไฟแม้เล็กน้อยก็ไม่ลอยขึ้นจากเตา

สมัยนั้น ท้าวจตุโลกบาลมาคอยอารักขาที่เตา ท้าวมหาพรหมกันฉัตร ท้าวสักกะนำพินมาใส่ทำให้ลูกโพล่ง จริ่งอยู่ เทวดาทั้งหลายรวบรวมโอชาอันสำเร็จแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในทวีปทั้ง ๔ มีทวีปน้อย ๒,๐๐๐ เป็นบริวาร ใส่เข้าไปในข้าวปายาสนั้นด้วยเทวานุภาพของตน เหมือนบุคคลคั้นรวงฝ้ายอันติดอยู่ที่ท่อนไม้ แล้วตวงเอาแต่น้ำหวาน ฉะนั้น จริ่งอยู่ในกาลอื่นๆ เทวดาทั้งหลายใส่โอชาในคำข้าวทุกคำ แต่ว่าในวันตรัสรู้และวันปรินิพพาน ใส่โอชาในหม้อเลยทีเดียว

นางสุชาดาได้เห็นความอัศจรรย์มิใช่น้อย ซึ่งปรากฏแก่ตนในที่นั้น ในวันเดียวกัน จึงเรียกนางปุลณาทาสีมาบอกว่า “แม่ปุลณา วันนี้เทวดาของเราทั้งหลายนำเลื่อมใสยิ่งนัก ในกาลมีประมาณเท่านี้ เราไม่เคยเห็นความอัศจรรย์อย่างนี้ เธอจงรีบไปดูแลเทวสถานโดยเร็ว” นางปุลณาทาสีนั้นรับคำของนางสุชาดานั้นแล้ว ได้ไปยังโคนต้นไม้โดยเร็ว

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ทรงเห็นมหาสุบิน ๕ ประการในตอนกลางคืนนั้น ทรงใคร่ครวญอยู่ จึงตกลงใจว่า “วันนี้เราจักเป็นพระพุทธเจ้าโดยไม่ต้องสงสัย” พอรাত্রีนั้นล่วงไป พระองค์ทรงกระทำการปฏิบัติพระสรีระ คอยเวลาภิกษอาจารย์ เสด็จมาประทับนั่งที่ได้นั้นไม่นานแต่เช้าตรู่ ทรงกระทำได้น้ำมันทั้งสิ้นให้สว่างไสวด้วยรัศมีของพระองค์

ลำดับนั้น นางปุลณาทาสีนั้นมา ได้เห็นพระโพธิสัตว์ผู้ประทับนั่งที่ได้น้ำมันทอดพระเนตรดูโลกธาตุด้านทิศปาจีน และได้เห็นต้นไม้ทั้งต้นมีสีดั่งสีทองเพราะพระรัศมีอันชานออกจากพระสรีระของพระโพธิสัตว์นั้น นางจึงได้คิดตั้งน้าวว่า “วันนี้ เทวดาของเราทั้งหลาย เห็นจะลงจากต้นไม้มานั่งเพื่อรับพลีกรรมด้วยมือของตนเองทีเดียว” จึงเป็นผู้ถึงความปลาบปลื้มใจ รีบไปบอกเรื่องนั้นแก่นางสุชาดา

นางสุชาดาได้ฟังคำของนางปุลณาทาสีนั้น แล้วก็ดีใจจึงกล่าวว่า “วันนี้ตั้งแต่นี้ไป เจ้าจงดำรงอยู่ในฐานะธิดาคนใหญ่ของเรา” แล้วได้ให้เครื่องประดับทั้งปวงอันสมควรแก่ธิดา

ก็เพราะเหตุที่ในวันบรรลุนิติภาวะเป็นพระพุทธรเจ้า การได้เถาทองมีมูลค่า ๑๐๐,๐๐๐ จึงจะควร เพราะฉะนั้น นางสุชาดานั้นจึงมีความคิดเกิดขึ้นว่า “จักใส่ข้าวปายาสในเถาทอง” จึงให้คนใช้นำเถาทองมีมูลค่า ๑๐๐,๐๐๐ ออกมา ประสงค์จะใส่ข้าวปายาสในเถาทองนั้น จึงรำพึงถึงโภชนะที่ลูกแล้ว ข้าวปายาสทั้งหมดก็กลิ้งไปอยู่ในเถา เหมือนน้ำกลิ้งจากใบบัวฉะนั้น ข้าวปายาสนั้นเต็มเถาหนึ่งพอดี นางจึงเอาเถาอีกใบหนึ่งครอบเถาใบนั้น แล้วเอาผ้าขาวห่อประดับร่างกายด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง เอาเถาต้นนั้นทูลศิระของตน เดินไปสู่ใต้ต้นไทรนั้นด้วยอาณุภาพใหญ่ เห็นพระโพธิสัตว์แล้วเกิดความโสมนัสอย่างมาก จึงน้อมกายเดินไปจำเดิมแต่ที่ได้เห็นเพราะคิดว่าเป็นเทวดา วางเถาตกลงจากศิระแล้ว เปิดฝาเอาคนโททองใส่น้ำอันอบด้วยดอกไม้หอม แล้วได้เข้าไปยืนอยู่ใกล้ๆ พระโพธิสัตว์

บาตรดินที่ทำวชิรกรรมหาพรหมถวาย ไม่ห่างพระโพธิสัตว์มาตลอดกาลนานมีประมาณเท่านี้ ได้หายไปในขณะที่นั้น พระโพธิสัตว์เมื่อแลไม่เห็นบาตร จึงเหี้ยมดพระหัตถ์ขวาวอกรับน้ำ นางสุชาดาวางถาดทองข้าวปายาสบนพระหัตถ์ของพระมหาบุรุษ พระมหาบุรุษทอดพระเนตรดูนางสุชาดา นางสุชาดากำหนดอาการแล้วจึงทูลว่า “ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ขอท่านจงรับข้าวปายาสนั้นเสวยตามความชอบใจเถิด เพราะข้าพเจ้าบริจาคน้ำแล้วแก่ท่าน” ใหว่แล้วทูลว่า “มโนรถคือความปรารถนาแห่งใจของข้าพเจ้าสำเร็จแล้ว จันใดมโนรถแม่ของท่านก็จงสำเร็จ จันนั้นเกิด” นางไม่หวั่นอาลัยสละถาดทองอันมีมูลค่า ๑๐๐,๐๐๐ เหมือนภาชนะดินอันเก่าหกลีกไปแล้ว

ทรงอธิษฐานลอยถาด

ฝ่ายพระโพธิสัตว์เสด็จลุกขึ้นจากที่ประทับนั่ง ทรงทำประทักษิณต้นไม้ ถือนถาดเสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในวันที่พระโพธิสัตว์หลายแสนพระองค์ ตรัสรู้ มีท่าชื่อว่า **สุมิตฺถิ** ติจะเป็นสถานที่เสด็จลงทรงสนาน พระองค์ทรงวาง ถาดที่ฝั่งท่าชื่อว่า **สุมิตฺถิ** ตินั้น เสด็จลงทรงสนานเสร็จแล้ว ทรงนุ่งห่มธงชัยแห่ง พระอรหันต์ อันเป็นเครื่องนุ่งห่มของพระพุทธรเจ้าหลายแสนพระองค์ ทรงนั่ง ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก **ทรงปั้นก้อนข้าว ๔๔ ก้อน** แต่ละก้อน ขนาดเท่าจาวตาลสุก แล้วเสวยมธุปายาสมีน้ำน้อยทั้งหมด ข้าวมธุปายาสนั้น เท่านั้นได้เป็นอาหารอยู่ได้ตลอด ๗ สัปดาห์ สำหรับพระโพธิสัตว์นั้น ผู้ได้เป็น พระพุทธรเจ้าประทับอยู่ที่ควงต้นโพธิ์ (ต้นไม้นี้สำหรับตรัสรู้) ตลอดระยะตลอด ๗ สัปดาห์นั้น ไม่มีอาหารอย่างอื่น ไม่มีการทรงสนาน ไม่มีการชำระพระโอษฐ์ ไม่มีการถวายพระบังคนหนัก พระองค์ทรงยับยั้งอยู่ด้วยฌานสุข มรรคสุข และ ผลสุขเท่านั้น

พระโพธิสัตว์ครั้นสวดยข้าวปายาสนั้นแล้ว ทรงจับภาตของอริษฐานว่า “ถ้าเราจะได้เป็นพระพุทธรเจ้าในวันนี้ ภาตใบนี้จงลอยทวนกระแสน้ำไป ถ้าจะไม่ได้เป็นพระพุทธรเจ้าในวันนี้ ก็จงลอยไปตามกระแสน้ำ” ครั้นทรงอริษฐานแล้วได้ลอยภาตไป ภาตนั้นลอยตัดกระแสน้ำไปถึงกลางแม่น้ำ ณ ที่ตรงกลางแม่น้ำนั้นแหละ ได้ลอยทวนกระแสน้ำไปถึงสถานที่ห่างไปประมาณ ๘๐ ศอก ดูกมำฝีเท้าเร็ว ฉะนั้น แล้วจมลงที่น้ำวนแห่งหนึ่ง จมลงไปถึงที่อยู่ของกาลนาคราช กระทบภาตเครื่องบริโภคของพระพุทธรเจ้า ๓ พระองค์ เกิดมีเสียงดัง “กิลิ กิลิ” แล้วได้วางรองอยู่ใต้ภาตเหล่านั้นทั้งหมด

กาลนาคราชได้ฟังเสียงถาตกระทบกันนั้นแล้วกล่าวว่า “เมื่อวานนี้ พระพุทธรเจ้าทรงบังเกิดขึ้นแล้วพระองค์หนึ่ง วันนี้ พระพุทธรเจ้าทรงบังเกิดขึ้น แล้วอีกองค์หนึ่ง” จึงได้ยืนกล่าวสรรเสริญพุทธคุณด้วยถ้อยคำหลายร้อยบท ได้ทราบบว่า เวลาที่มหาปฐพีงอกขึ้นสู่อากาศประมาณ ๑ โยชน์ ๓ คาวุต สำหรับ กาลนาคราชนั้น ได้เป็นดุจวันนี้หรือวันพรุ่งนี้

พระโพธิสัตว์ทรงพักผ่อนกลางวันอยู่ในป่าสาละ อันมีดอกไม้บาน สะพรั่งใกล้ฝั่งแม่น้ำ ในเวลาดอกไม้ทั้งหลายหลุดจากขั้วในเวลาเย็น ได้เสด็จ มุ่งหน้าไปยังต้นโพธิ์ ตามหนทางกว้างประมาณ ๘ อุสสะซึ่งเทวดาทั้งหลาย ตกแต่งไว้ ดุจราชสีห์เยื้องกราย ฉะนั้น นาค ยักษ์ และครุฑเป็นต้น ได้บูชาด้วย ของหอมและดอกไม้เป็นต้นอันเป็นทิพย์ เครื่องดนตรีทิพย์เป็นต้นถูกบรรเลง เป็นไป ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุได้มีกลิ่นหอมทั่วไปหมด มีระเบียบดอกไม้และเสียง แซ่ซ้องสาธุการทั่วไปหมด

สถานที่ประทับนั่งตรัสรู้

ในสมัยนั้น พราหมณ์ชื่อโสตถิยะ เป็นคนหาบหญ้า ถือหญ้าเดินสวนทางมา รู้อาการของพระมหาบุรุษจึงได้ถวายหญ้า ๘ กำ พระโพธิสัตว์ทรงรับหญ้าแล้วเสด็จขึ้นสู่คางไม้โพธิ์ได้ประทับยืนในด้านทิศใต้ผินพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ขณะนั้นจักรวาลด้านทิศใต้ทรุดลง ได้เป็นดุจจรดถึงอเวจีมหานรกเบื้องล่าง จักรวาลด้านทิศเหนือลอยขึ้น ได้เป็นดุจจรดถึงภวคคพรหมในเบื้องบน พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า “สถานที่ตรงนี้เห็นจะไม่ได้เป็นสถานที่ที่ทำให้เราบรรลुพระสัมโพธิญาณ” ทรงกระทำประทักษิณเสด็จไปยังด้านทิศตะวันตก ได้ประทับยืนผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ลำดับนั้น จักรวาลด้านทิศตะวันตกได้ทรุดลง ได้เป็นดุจจรดถึงอเวจีมหานรกในเบื้องล่าง จักรวาลด้านทิศตะวันออกลอยขึ้น ได้เป็นดุจจรดถึงภวคคพรหมในเบื้องบน ได้ทราบว่า ในทุกสถานที่ที่พระมหาบุรุษนั้นประทับยืน มหาปฐพีได้ยุบลงและพยุขึ้น เหมือนล้อเกวียนใหญ่ซึ่งติดอยู่ในดุม ถูกเหยียบบริมขอบวงของกงล้อฉะนั้น

พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า “สถานที่ตรงนี้ เห็นจะไม่ได้เป็นสถานที่ที่ทำให้เราบรรลुพระสัมโพธิญาณ” จึงทรงกระทำประทักษิณเสด็จไปทางด้านทิศเหนือ ประทับยืนผินพระพักตร์ไปทางด้านทิศใต้ ลำดับนั้นจักรวาลด้านทิศเหนือได้ทรุดลง ได้เป็นดุจจรดถึงอเวจีมหานรกในเบื้องล่าง จักรวาลด้านทิศใต้ลอยขึ้น ได้เป็นดุจจรดถึงภวคคพรหมในเบื้องบน

พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า “แม้สถานที่ตรงนี้ ก็เห็นจะไม่ได้เป็นสถานที่ที่ทำให้เราบรรลุพระสัมโพธิญาณ” จึงทรงกระทำประทักษิณเสด็จไปยังด้านทิศตะวันออก ได้ประทับยืนผินพระพักตร์ไปทางด้านทิศตะวันตก

ก็สถานที่ตั้งบัลลังก์ของพระพุทธรเจ้าทั้งปวง มีอยู่ในด้านทิศตะวันออก สถานที่นั้นจึงไม่หวั่นไหวไม่สั่นสะเทือน พระมหาสัตว์ทรงทราบว่ “สถานที่นี้เป็นที่อันพระพุทธรเจ้าทั้งปวงไม่ทรงละ เป็นสถานที่ไม่หวั่นไหว เป็นสถานที่กำจัดกรงคือกิเลส” จึงทรงจับปลายหญ้าเหล่านั้นแล้วเขย่า ทันใดนั้นเอง ได้มีบัลลังก์ขนาด ๑๔ ศอก หญ้าแม่เหล่านั้นได้ดำรงอยู่แล้ว โดยหลักฐานที่แม้ช่างเขียนหรือช่างฉาบผู้ชำนาญอย่างยิ่ง ก็ไม่สามารถจะเขียนหรือฉาบแบบนั้นได้

พระโพธิสัตว์ทรงผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก โดยให้ลำต้นโพธิ์ อยู่เบื้องพระปฤษฎางค์ เป็นผู้มีพระทัยมั่นคง ทรงนั่งคู้ปราชิตบัลลังก์ (การนั่งที่ไม่มีการพ่ายแพ้) ซึ่งแม้สายฟ้าจะผ่าลงตั้ง ๑๐๐ ครั้งก็ไม่แตกทำลาย โดยทรงอธิษฐานว่า

“เนื้อและเลือดในสรีระนี้แม้ทั้งสิ้นจะเหือดแห้งไป จะเหลือแต่หนัง เอ็นและกระดูก ก็ตามที่

เราไม่บรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้แน่แท้ จักไม่ยอมลุกขึ้น”

ต่อสู้กับพญามารและเสนามาร

ในสมัยนั้น มารผู้มีใจบาปคิดว่า “พระสิทธัตถกุมารประสงค์จะก้าวล่วงอำนาจของเรา บัดนี้ เราจะไม่ให้พระองค์นั้นล่วงพ้นไปได้” จึงไปยังที่อยู่ของพลมารบอกเรื่องนั้น ให้โห่ร้องแบบมารแล้วพาพลมารออกไป ก็เสนามารนั้นมีช้างหน้ามาร ๑๒ โยชน์ ช้างขวาและช้างซ้ายข้างละ ๑๒ โยชน์ ส่วนช้างหลังมีจนจรดขอบจักรวาล สูงขึ้นด้านบนมี ๙ โยชน์

เมื่อเหล่าเสนามารแผดร้องขึ้น เสียงแผดร้องจะได้ยินเหมือนเสียงแผ่นดินทรุด ตั้งแต่ที่ห่างออกไป ๑,๐๐๐ โยชน์ ลำดับนั้น เทวบุตรมารขึ้นขี่ช้างชื่อคิริเมขสูง ๑๕๐ โยชน์ นirimิตแขน ๑,๐๐๐ แขน ถืออาวุธนานาชนิด ในบรรดาบริษัทมารที่เหลือนี้ มาร ๒ ตนจะไม่ถืออาวุธเหมือนกันเลย เป็นผู้ที่มีผิวพรรณหลากหลาย มีหน้าทำอาการหลากหลาย ถืออาวุธนานาชนิดพากันมาเหมือนดังจะท่วมทับพระมหาสัตว์

ก็เทวดาใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาลได้ยื่นกล่าวคำสรรเสริญคุณของพระมหา
 ลัตว์ ท้าวสักกเทวราชได้ยื่นเป้าสังขวิชยุตร ได้ยื่นว่า สังขนั้นมิชขนาด ๑๒๐ คอก
 เมื่อสุดลมเข้ามาแล้วเป่าครั้งเดียว เสียงจะอยู่ถึง ๔ เดือนจึงจะหมด महाกาล
 นาคราชได้ยื่นกล่าวสรรเสริญคุณเกินกว่าร้อยบท ท้าวมหาพรหมได้ยื่นกั้น
 เศวตฉัตร แต่เมื่อพลมารเข้าไปใกล้ดวงไม้โพธิ์ บรรดาเทวดาเป็นต้นเหล่านั้น
 แม้องค์หนึ่งก็ไม่สามารถจะดำรงอยู่ได้ ต่างพากันหนีไปโดยสถานที่ตรงหน้า
 ของพวกตน กาลนาคราชดำดินลงไปยังภพภาคอันมีมณฑล ๕๐๐ โยชน์ นอน
 เอามือทั้ง ๒ ปิดหน้า ท้าวสักกเทวราชเก็บสังขวิชยุตรไว้ข้างหลัง ได้ยื่นอยู่ที่
 ขอบปากจักรวาล ท้าวมหาพรหมจับปลายเศวตฉัตรไปยังพรหมโลกทันที
 แม้เทวดาองค์หนึ่งผู้สามารถดำรงอยู่มิได้มีเลย พระมหาบุรุษพระองค์เดียว
 เท่านั้นประทับนั่งอยู่

ฝ่ายมารกล่าวกับบริษัทของตนว่า “พ่อทั้งหลาย บุรุษอื่นที่เป็นเช่นกับพระลัทธิตตะโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะย่อมไม่มี พวกเราไม่สามารถสู้รบซึ่งหน้าได้ พวกเราจะสู้รบทางด้านหลัง”

ฝ่ายพระมหาบุรุษทรงแลดูทั้ง ๓ ด้าน ทรงเห็นแต่ความว่างเปล่า เพราะเทวดาทิ้งปวงพากันหนีไปหมด ได้ทรงเห็นพลมารหนุนเนื่องเข้ามาทางด้านเหนืออีก ทรงดำริว่า “ชนนี้มีประมาณเท่านี้เจาะจงเราผู้เดียวเท่านั้น กระทำ ความพากเพียรพยายามอย่างใหญ่หลวง ในที่นี้เราไม่มีมารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย หรือญาติใดๆ อื่นเลย แต่ว่า บารมี ๑๐ นี้เท่านั้นจะเป็นเช่นกับบริวาร **ชนผู้ใกล้ชิดของเราไปตลอดกาลนาน** เพราะฉะนั้น เราสมควรจะทำบารมีทั้งหลายให้เป็นโล่ แล้วต่อสู้ด้วยศัสตราคือบารมีนั้นแหละ กำจัดหมู่พละนี้เสีย” จึงทรงนั่งระลึกถึงบารมี ๑๐

วิธีการของพญามาร ๕ อย่าง

ลำดับนั้น เทวบุตรมารคิดว่า “เราจักให้พระสิทธัตถะหนีไปด้วยลมนี้ทีเดียว” จึงได้บันดาลมณฑลลมให้เกิดขึ้น ในขณะนั้นเอง ลมมีลมทิศตะวันออกเป็นต้นได้เกิดขึ้น ซึ่งลมนี้สามารถทำลายยอดเขาขนาดกึ่งโยชน์ ๑ โยชน์ ๒ โยชน์ หรือ ๓ โยชน์ได้ สามารถถอนรากของกอไม้และต้นไม้ในป่า เป็นต้นได้ สามารถทำหมู่บ้านและนิคมรอบด้านให้ละเอียดเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยไปได้ แต่อำนาจของลมก็ถูกจำกัด ด้วยเดชแห่งบุญของพระมหาบุรุษ พอพัดมาถึงพระโพธิสัตว์ก็ไม่สามารถทำแม้แต่ชายจิวรให้ไหวได้ (๑)

จากนั้น มารคิดว่า “เราจักให้น้ำท่วมพระสิทธัตถะนั้นตาย” จึงได้บันดาลให้ห่าฝนใหญ่เกิดขึ้น ด้วยอำนาจของมารนั้น เมฆฝนอันมีหีบได้ร้อยหีบพันหีบ เป็นต้น เกิดขึ้นในเบื้องบนแล้วตกลงมา แผ่นดินได้แยกออกเป็นช่องด้วยกำลังแห่งสายธารน้ำฝน มหาเมฆลอยมาทางด้านบนป่าไม้และต้นไม้ เป็นต้น ก็ไม่สามารถทำให้น้ำแม้เท่าหยาดน้ำค้างหยดให้เปียกจิวรของพระมหาสัตว์ (๒)

จากนั้น ได้บันดาลให้ห่าฝนหินให้เกิดขึ้น ยอดภูเขาทั้งหลายล้วน
แต่ลูกใหญ่ คุกรุ่นเป็นควัน ลูกเป็นเปลวไฟ ลอยมาทางอากาศ พอถึง
พระโพธิสัตว์ก็ได้กลายเป็นกลุ่มดอกไม้ทิพย์ (๓)

จากนั้น ได้บันดาลให้ห่าฝนเครื่องประหารให้เกิดขึ้น อาวุธมีดาบ หอก
และลูกศร เป็นต้น มีคมข้างเดียวบ้าง มีคมสองข้างบ้าง คุกรุ่นเป็นควัน ลูกเป็น
เปลวไฟ ลอยมาทางอากาศ พอถึงพระโพธิสัตว์ก็ได้กลายเป็นดอกไม้ทิพย์ (๔)

จากนั้น ได้บันดาลให้ห่าฝนถ่านเพลิงให้เกิดขึ้น ถ่านเพลิงทั้งหลาย
มีสีดังดอกทองกวาว ลอยมาทางอากาศ ได้กลายเป็นดอกไม้ทิพย์โปรยปราย
ลงใกล้บาทมูลของพระโพธิสัตว์ (๕)

จากนั้น ได้บันดาลให้ห่าฝนถ้ำร้างให้เกิดขึ้น ถ้ำร้างร้อนจัดมีสีดังไฟ ลอย
มาทางอากาศ ได้กลายเป็นฝุ่นไม้จันทน์ตกลงใกล้บาทมูลของพระโพธิสัตว์
(๖)

จากนั้น ได้บันดาลให้ห่าฝนทรายให้เกิดขึ้น ทรายทั้งหลายละเอียดยิบ
คุเป็นควัน ลูกเป็นไฟลอยมาทางอากาศ ได้กลายเป็นดอกไม้ทิพย์ตกลง
ใกล้บาทมูลของพระโพธิสัตว์ (๗)

จากนั้น จึงบันดาลห่าฝนเปือกตมให้เกิดขึ้น เปือกตมคุเป็นควัน ลูกเป็น
ไฟ ลอยมาทางอากาศ ได้กลายเป็นเครื่องลูบไล้ทิพย์ตกลงใกล้บาทมูลของ
พระโพธิสัตว์ (๘)

จากนั้น เทวบุตรมารคิดว่า “เราจักทำให้พระลัทธิตะตกใจกลัวด้วย
ความมืดนี้แล้วหนีไป” จึงได้บันดาลความมืดให้เกิดขึ้นด้วย ความมืดนั้นเป็น
ความมืดมืดดุจประกอบด้วยองค์ ๔ (คือแรม ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ ป่าช้า เมฆทึบ
และเที่ยงคืน) พอถึงพระโพธิสัตว์ก็ได้อันตรธานไป เหมือนความมืดที่ถูกขจัด
ด้วยแสงสว่างแห่งพระอาทิตย์ (๙)

ทรงชนะมาร

มารนั้นไม่สามารถทำให้พระโพธิสัตว์หนีไปด้วยลม ฝน ห่าฝนหิน ห่าฝนเครื่องประหาร ห่าฝนถ่านเพลิง ห่าฝนเถาวัล ห่าฝนทราย ห่าฝนเปือกตม และห่าฝนคือความมืด รวม ๙ อย่างนี้ด้วยประการฉะนี้ จึงสั่งบริษัทรุ่นว่า “แน่พนาย พวกเจ้าจะหยุดอยู่ทำไม จงจับลัทธิธฤตกุมารนี้ จงทำร้าย จงทำให้หนีไป” ส่วนตนเองนั่งบนคอช้างคิริเมฆ ถือจักรอาวุธเข้าไปใกล้ พระโพธิสัตว์แล้วกล่าวว่า “ดูก่อนท่านลัทธิธฤต ท่านจงลุกขึ้นจากบัลลังก์นี้ บัลลังก์นี้ไม่ได้ถึงแก่ท่าน บัลลังก์นี้ย่อมถึงแก่เรา”

พระมหาสัตว์ทรงฟังคำของมารนั้นแล้วได้ตรัสว่า “แน่มาร ท่านไม่ได้ บำเพ็ญบารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ และปรมัตถบารมี ๑๐ ทั้งไม่ได้บริจาค มหาบริจาค ๕ ไม่ได้บำเพ็ญญาตตถจริยา โลกัตถจริยาและพุทธานุจริยา บัลลังก์นี้จึงไม่ได้ถึงแก่ท่าน บัลลังก์นี้ย่อมถึงแก่เรา”

มารโกรธอดกลั้นกำลังความโกรธไว้ไม่ได้ จึงขว้างจักราวุธใส่พระมหา
บุรุษ จักราวุธนั้นได้ตั้งเป็นพาดานดอกไม้อยู่ในส่วนเบื้องบนของพระมหาบุรุษ
นั้นผู้ทรงรำพึงถึงบารมี ๑๐ อยู่ ได้ทราบว่า จักราวุธนั้นคมกลั่นนัก มารนั้น
โกรธแล้วขว้างไปในที่อื่น จะตัดเสาคินแท่งทึบเป็นอันเดียวไปเหมือนตัดหน่อ
ไม้ไผ่ แต่บัดนี้ เมื่อจักราวุธนั้นกลายเป็นพาดานดอกไม้ตั้งอยู่

บริษัทมารนอกนี้คิดว่า “พระสิทธิธตฤกumarจะลุกจากบัลลังก์หนีไปใน
บัดนี้” จึงพากันปล่อยยอดเขาคินล้วนแต่มีขนาดใหญ่ลงมา เมื่อพระมหาบุรุษ
ทรงรำพึงถึงบารมี ๑๐ อยู่ แม้ยอดเขาคินเหล่านั้นก็ถึงภาวะเป็นกลุ่มดอกไม้
ตกลงยังพื้นดิน

เทวดาทั้งหลายผู้ยืนอยู่ที่ขอบปากจักรวาล ยึดคอชะง่อนศิระะออกดู
ด้วยคิดกันว่า “ท่านผู้เจริญ อดภาพอันถึงความงามเลิศแห่งพระรูปของ
พระสิทธิธตฤกumarคงทำลายเสียแล้ว พระสิทธิธตฤกumarจะทรงกระทำอย่างไร
หนอ”

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ตรัสว่า “บัลลังก์ที่ได้เคยถึงแก่พระโพธิสัตว์
ทั้งหลาย ผู้บำเพ็ญบารมีเต็มเปี่ยมแล้วในวันที่ตรัสรู้ ย่อมถึงแก่เรา” แล้วตรัส
กับมารผู้ยืนอยู่ต่อไปว่า “นะมาร ใครเป็นสักขีพยานในการให้ทานของท่าน”

มารเหยียดมือชี้ไปยังหมู่मारโดยกล่าวว่า “ชนเหล่านี้มีประมาณเท่านี้เป็นพยาน ขณะนั้นเสียงของบริษัทมารซึ่งกล่าวว่า “เราเป็นพยาน เราเป็นพยาน” ได้เป็นเช่นกับเสียงแผ่นดินทรุด

ลำดับนั้น มารจึงกล่าวกับพระมหาบุรุษว่า “ดูก่อนท่านสิทธัตถะ ใครเป็นสักขีพยานในการให้ทานของท่าน”

พระมหาบุรุษตรัสว่า “ก่อนอื่น ในการที่ท่านให้ทาน พลมารทั้งหลายผู้มีจิตใจเป็นพยาน แต่สำหรับเรา ใคร ๆ ผู้มีจิตใจเชื่อว่าจะเป็นพยานให้ ย่อมไม่มีในที่นี้ ทานที่เราให้แล้วในอรรถภาพอื่นๆ จงยกไว้ ก็ในคราวที่เราดำรงอยู่ในอรรถภาพเป็นพระเวสสันดร ได้ให้สัตตสตกมหาทาน (ทานอันประกอบด้วยสิ่งของอย่างละ ๑๐๐ เจ็ดครั้ง) มหาปฐพีอันหนาที่บ้นี้แม้จะไม่มีจิตใจก็เป็นสักขีพยานให้” จึงทรงยื่นพระหัตถ์ขวาวอกจากภายในกลีบจีวร แล้วทรงเหยียดพระหัตถ์ชี้ตรงไปยังมหาปฐพี พร้อมกับตรัสว่า “ในคราวที่เราดำรงอยู่ในอรรถภาพเป็นพระเวสสันดรแล้วให้สัตตสตกมหาทาน ท่านได้เป็นพยานหรือไม่ได้เป็น”

มหาปฐพีได้ตั้งสนั่นหวั่นไหวประหนึ่งท่วมทับพลมาร ด้วยเสียงตึงร้อย เสียงพันเสียงแสนเสียงว่า “ในกาลนั้น เราเป็นพยานให้ท่าน”

จากนั้น มหาปฐพีได้กล่าวว่า “ข้าแต่ท่านสิทธิธัตตะ ท่านที่ท่านให้แล้ว เป็นมหาทาน เป็นทานอันยอดเยี่ยม” ดังนี้ เมื่อพระมหาบุรุษพิจารณาถึงทาน ที่ได้ให้ในอัทธภาพเป็นพระเวสสันดร ช้างครีเมขซึ่งสูง ๑๕๐ โยชน์ก็คุกเข่าลง พกบริษัของมารต่างพากันหนีไปคนละทิศคนละทาง ไม่มีมาร ๒ ตนที่จะ ไปทางเดียวกันเลย ต่างทิ้งเครื่องประดับศรัษะ และผ้าที่นุ่งห่มหนีไปในทิศทาง ข้างหน้าของตน

พระพุทธรเจ้า

บุรุษพระสัพพัญญุตญาณ

ลำดับนั้น เหล่าเทวดาทั้งหลายเห็นมารและพลมารหนีไปแล้วกล่าวกันว่า “มารพ่ายแพ้แล้ว ท่านพระลัทธิตถกุมารมีชัยชนะแล้ว พวกเราจะทำการบูชาชัยชนะ” เหล่าเทวดาก็ประกาศแก่เหล่าเทวดา หมู่ญาติก็ประกาศแก่หมู่ญาติ หมู่ครุฑก็ประกาศแก่หมู่ครุฑ เหล่าพรหมก็ประกาศแก่เหล่าพรหม เหล่าเทวดาเป็นต้นต่างมีมือถือของหอมและดอกไม้เป็นต้น มายังโพธิบัลลังก์ที่อยู่ของพระมหาบุรุษ

เมื่อมารและพลมารเหล่านั้น หนีไปอย่างนี้แล้ว

ในกาลนั้น เหล่าเทวดามีใจเบิกบาน ประกาศชัยชนะของพระมเหสีเจ้า ณ คงไม้โพธิ์ว่า “ก็พระพุทธเจ้าผู้มีพระสิรินี้ ทรงมีชัยชนะ ส่วนมารผู้ชั่วช้าพ่ายแพ้แล้ว”

ในกาลนั้น หมู่ญาติมีใจเบิกบาน ประกาศชัยชนะของพระมเหสีเจ้า ณ คงไม้โพธิ์ว่า “ก็พระพุทธเจ้าผู้มีพระสิรินี้ ทรงมีชัยชนะ ส่วนมารผู้ชั่วช้าพ่ายแพ้แล้ว”

ในกาลนั้น หมู่ครุฑก็มีใจเบิกบาน ประกาศชัยชนะของ
พระมเหสีเจ้า ณ คงไม้โพธิ์ว่า “ก็พระพุทธเจ้าผู้มีพระสิรินี้ ทรง
มีชัยชนะ ส่วนมารผู้ชั่วช้าพ่ายแพ้แล้ว”

ในกาลนั้น แม่เหล่าพรหมก็มีใจเบิกบาน ประกาศ
ชัยชนะของพระมเหสีเจ้า ณ คงไม้โพธิ์ว่า “ก็พระพุทธเจ้าผู้มี
พระสิรินี้ ทรงมีชัยชนะ ส่วนมารผู้ชั่วช้าพ่ายแพ้แล้ว”

เทวดาใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาลที่เหลือ บูชาด้วยดอกไม้ของหอมและเครื่อง
ลูบไล้เป็นต้น ได้ยืนกล่าวสรรเสริญคุณนานัปประการ เมื่อพระอาทิตย์
ยังทอแสงอยู่นั้นแหละ พระมหาบุรุษทรงกำจัดมารและพละมารได้แล้ว ด้วย
ประการดังที่กล่าวมานี้

พระองค์อันหน่อต้นโพธิ์ทั้งหลายซึ่งตกลงบนจีวร ดูกกลับแก้วประพาฬ
 แดงบูชาอยู่ ทรงระลึกบุพเพนิวาส (ขั้นที่ที่เคยเกิดในชาติก่อน ๆ) ได้ในปฐมยาม
 ทรงทำทิพยจักขุให้ผ่องในมัชฌิมยาม ทรงทำญาณให้หยั่งลงในปัจจุสมุปปาท
 ในปัจฉิมยาม เมื่อพระมหาบุรุษนั้น ทรงพิจารณาปัจจัยการอันประกอบ
 ด้วยองค์ ๑๒ โดยอนุโลมและปฏิโลม ด้วยอำนาจวิภูษะและวิวัฏฐะ ๑๐,๐๐๐
 โลกธาตุถ้วนไหวจนถึงน้ำรองแผ่นดิน ๑๒ ครั้ง เมื่อพระมหาบุรุษทรงทำ
 ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุให้บันลือลั่นหวั่นไหวแล้ว ได้ทรงรู้แจ้งแทงตลอด
 พระสัพพัญญุตญาณในเวลาอรุณขึ้น

๑๐,๐๐๐ โลกธาตุทั้งสิ้นได้มีการประดับตกแต่งแล้ว รัศมีของธงชัยและ
 ธงปฏากที่ยกขึ้น ณ ปากขอบจักรวาลทิศตะวันออก จรดถึงขอบปากจักรวาล
 ทิศตะวันตก ที่ยกขึ้น ณ ขอบปากจักรวาลทิศตะวันตก จรดถึงขอบปากจักรวาล
 ทิศตะวันออก ที่ยกขึ้น ณ ขอบปากจักรวาลทิศใต้ จรดถึงขอบปากจักรวาล
 ทิศเหนือ ที่ยกขึ้น ณ ขอบปากจักรวาลทิศเหนือ จรดถึงขอบปากจักรวาล
 ทิศใต้ ส่วนรัศมีของธงชัยและธงปฏากที่ยกขึ้น ณ พื้นปฐพี ได้ตั้งขึ้นไปจรดถึง
 พรหมโลก รัศมีที่ตั้งขึ้นในพรหมโลกก็จรดถึงพื้นปฐพี

ไม้ดอกใน ๑๐,๐๐๐ จักรวาลก็ผลิดอก ไม้ผลก็เต็มไปด้วยพวงผล เหล่าปทุมชนิดลำต้นก็ออกดอกที่ลำต้นทั้งหลาย เหล่าปทุมชนิดกิ่งก้านก็ออกดอกที่กิ่งก้านทั้งหลาย เหล่าปทุมชนิดเครือเถาก็ออกดอกที่เครือเถาทั้งหลาย เหล่าปทุมชนิดห้อยก็ออกดอกในอากาศ เหล่าปทุมชนิดเป็นช่อได้เจาะทำลายช่อ หินตั้งขึ้นซ้อนกันช่อละ ๗ ชั้น ๑๐,๐๐๐ โลกธาตุได้เต็มไปด้วยดอกไม้ เหมือนกลุ่มพวงดอกไม้ที่ม้วนไว้อย่างสวยงาม และเหมือนเครื่องปูลาดดอกไม้ที่จัด ตกแต่งไว้ดีแล้ว ฉะนั้น

โลกันตริกนรกขนาด ๘,๐๐๐ โยชน์ในระหว่างจักรวาลทั้งหลาย ไม่เคยสว่างแม้ด้วยแสงพระอาทิตย์ ๗ ดวง ก็ได้มีแสงสว่างไสวเป็นอันเดียวกัน มหาสมุทรลึก ๘๔,๐๐๐ โยชน์ได้กลายเป็นน้ำหวาน แม่น้ำทั้งหลายไม่ไหล เหล่าคนบอดแต่กำเนิดแลเห็นรูป เหล่าคนหูหนวกแต่กำเนิดได้ยินเสียง เหล่าคนง่อยเปลี้ยแต่กำเนิดเดินได้ การลงโทษทั้งหลายมีเครื่องจองจำที่เป็นชื่อ เป็นต้นได้ขาดหลุดไป

พระมหาบุรุษอันเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบูชา ด้วยสมบัติอันงดงามหาปริมาณมิได้ ด้วยประการอย่างนี้ เมื่อธรรมอันน่าอัศจรรย์อเนกประการปรากฏแล้ว ได้ทรงตลอดพระสัมพัญัตถญาณ พระองค์ได้ทรงเปล่งพระอุทานที่พระพุทธเจ้าทั้งปวงไม่ทรงละว่า

อเนกชาติสังสารี	สนธาวิสูลี อนิพุพิลล
คหการี คเวสนโต	ทุกุชา ชาติ ปุณฺณปุณฺ
คหการก ทิฏฺฐโจสิ	ปุณฺ เคหํ น กาลสิ
สพฺพา เต ผาสูกา	ภคฺคา คหภูมฺ วิสงฺขตํ
วิสงฺขารคตํ จิตฺตํ	ตณฺหานํ ขยมชฺฌมค

เราแสวงหานายช่างผู้สร้างเรือนคือตัณหา เมื่อไม่พบ
ได้ท่องเที่ยวไปสิ้นชาติสังสารเป็นอันมาก การเกิดทุกครั้งเป็น
ทุกข์

ดูก่อนนายช่างผู้สร้างเรือน เราพบท่านแล้ว ท่านจัก
สร้างเรือนคืออัตภาพไม่ได้อีกต่อไป โครงเรือนทั้งปวงของท่าน
เราหักได้แล้ว ยอดเรือนคืออวิชชาเราก็รื้อได้แล้ว จิตเราถึงวิสังขาร
(พระนิพพาน) อันไม่มีปัจจัยปรุงแต่งแล้ว เพราะเราได้ถึงความ
สิ้นตัณหา

เหตุมีประมาณเท่านี้ โดยเริ่มตั้งแต่สวรรค์ชั้นดุสิต จนกระทั่งบรรลुพระ
สัพพัญญุตญาณที่ดวงไมโปธิ์นี้ ฟังทราบว่ชื่ออวิทุเรณิทาน ดังที่กล่าวมานี้แล

จบอวิทุเรณิทาน

เหตุการณ์หลังจากตรัสรู้

สัปดาห์ที่ ๑

ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนบัลลังก์ชัย เปล่งอุทานนี้แล้ว ได้มีพระดำรินี้ว่า “เราท่องเที่ยวไปถึง ๔ อสงไขยกับอีก ๑๐๐,๐๐๐ มหากัปก็เพราะบัลลังก์นี้ เราตัดศีรษะอันประดับแล้วที่ลำคอ ให้ทานไปตลอดกาลมีประมาณเท่านี้ก็เพราะบัลลังก์นี้ เราควักนัยน์ตาที่หยอดดีแล้ว ควักเนื้อหัวใจให้ไป ให้บุตรผู้เชื่อกับชาลีกุมาร ให้ธิดาผู้เชื่อกับกัณหาชินกุมารี และให้ภรรยาผู้เชื่อกับพระมัทรีเทวี เพื่อเป็นทานของคนเหล่านี้ก็เพราะบัลลังก์นี้ บัลลังก์นี้เป็นบัลลังก์ชัย เป็นบัลลังก์อันมั่นคงของเรา เราจักไม่ลุกขึ้นจากบัลลังก์นี้ จนกว่าความดำริของเราผู้นั่งบนบัลลังก์นี้จะบริบูรณ์” จึงทรงนั่งเข้าสมาบัติหลายแสนโกฏิอยู่ ณ บัลลังก์นั้นนั้นแหละตลอดสัปดาห์ พระธัมมสังคหอาจารย์ท่านหมายเอาเรื่องนี้จึงกล่าวไว้เป็นต้นว่า “ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค ทรงนั่งเสวยวิมุตติสุขโดยบัลลังก์เดียวตลอดสัปดาห์”

ครั้งนั้น เทวดาบางเหล่าเกิดความคิดขึ้นว่า “แม้วันนี้ พระสิทธัตถะ ก็คงยังมีกิจที่จะต้องทำอยู่อีกแน่ เพราะยังไม่ละความอาลัยในบัลลังก์” พระ ศาสดาทรงทราบความคิดของเทวดาทั้งหลาย เพื่อจะทรงระงับความคิดของ เทวดาเหล่านั้น จึงเหาะขึ้นยังอากาศแล้วทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ จริงอยู่ ปาฏิหาริย์ที่ทรงกระทำ ณ ควงไม้มหาโพธิ์ก็ดี ปาฏิหาริย์ที่ทรงกระทำในสมาคม พระญาติก็ดี ปาฏิหาริย์ที่ทรงกระทำในสมาคมชาวปาติกบุตรก็ดี ทั้งหมด ได้เป็นเหมือนยมกปาฏิหาริย์ที่ควงไม้คันทัมพะ

สัปดาห์ที่ ๒

พระศาสดาครั้งทรงระงับความคิดของเทวดาทั้งหลาย ด้วยปาฏิหาริย์ นี้อย่างนี้แล้ว ประทับยืนทางด้านทิศเหนือเยื้องไปทางทิศตะวันออกเล็กน้อย ทรงดำริว่า “เราได้รู้ทางตลอดพระสัพพัญญุตญาณบนบัลลังก์นี้” จึงทอด พระเนตรทั้งสองโดยไม่กะพริบ มองดูบัลลังก์และต้นโพธิ์อันเป็นสถานที่บรรลु ผล แห่งบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาตลอด ๔ อสงไขย ๑๐๐,๐๐๐ มหากัป ทรง ทำเวลาให้ล่วงไปหนึ่งสัปดาห์ สถานที่นั้นมีชื่อว่าอนิมิสเจดีย์

สัปดาห์ที่ ๓

จากนั้น ทรงนิรมิตสถานที่จรงกรมในระหว่างบัลลังก์กับสถานที่ที่ประทับ
ยืน แล้วทรงจรงกรมในรัตนจรงกรมอันยาวจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก
ทรงทำเวลาให้ล่วงไปหนึ่งสัปดาห์ สถานที่นั้นมีชื่อว่ารัตนจรงกรมเจดีย์

สัปดาห์ที่ ๔

ส่วนในสัปดาห์ที่ ๔ เทวดาทิ้งหลายนิรมิตเรือนแก้ว ในด้านทิศ
ตะวันตกเฉียงเหนือของต้นโพธิ์ พระผู้มีพระภาคทรงประทับนั่งบนบัลลังก์
ในเรือนแก้วนั้น พิจารณาพระอภิธรรมปิฎกและสมันตปัฏฐานอนันตนิย
ในเรือนแก้วนี้โดยเฉพาะ ทำเวลาให้ล่วงไปหนึ่งสัปดาห์ ส่วนอาจารย์ผู้กล่าว
อภิธรรมกล่าวว่า เรือนอันล้วนแล้วด้วยแก้ว ชื่อว่ารัตนพระ ไม่ใช่เรือนที่สำเร็จ
ด้วยรัตนะ ๗ อีกอย่างหนึ่ง สถานที่ซึ่งทรงพิจารณาปกรณ์ทั้ง ๗ ก็เรียกว่า
รัตนพระ ก็เพราะเหตุแม้ทั้ง ๒ ดังที่กล่าวมานี้ย่อมสมควรในที่นี้ ฉะนั้น คำแม้
ทั้ง ๒ นี้ควรถือเอาทีเดียว ก็จำเดิมแต่นั้นมา สถานที่นั้นมีชื่อว่ารัตนพระเจดีย์
พระศาสดาทรงทำเวลาให้ล่วงไปตลอด ๔ สัปดาห์ ณ ที่ใกล้ไม้โพธิ์นั่นเอง
ด้วยอาการดังที่กล่าวมานี้

สัปดาห์ที่ ๕

ในสัปดาห์ที่ ๕ เสด็จจากควงไม้โพธิ์เข้าไปยังต้นอชบาลนิโครธ ทรงนั่งพิจารณาพระธรรมและเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ควงต้นอชบาลนิโครธเมื่อนั้น

ในสมัยนั้น มารผู้มีใจบาปติดตามอยู่ตลอดเวลาประมาณเพียงนี้ แม้จะคอยมองหาช่องทางอยู่ ก็ไม่ได้เห็นความพลั้งพลาดใดๆ ของพระผู้มีพระภาค เกิดความโทมนัสว่า “บัดนี้ พระสิทธิัตถะนี้ล่วงพ้นวิสัยของเราแล้ว” จึงนั่งที่หนทางใหญ่คิดถึงเหตุ ๑๖ ประการ จึงขีดเส้น ๑๖ เส้นลงบนแผ่นดิน คือ

(๑) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญทานบารมีเหมือนพระสิทธิัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระสิทธิัตถะนี้” แล้วขีดลงไปเส้น ๑

(๒) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญศีลบารมีเหมือนพระสิทธิัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระสิทธิัตถะนี้” แล้วขีดลงไปเส้น ๒

(๓) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญเนกขัมมบารมีเหมือนพระสิทธิัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระสิทธิัตถะนี้” แล้วขีดลงไปเส้น ๓

(๔) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญบุญบาบารมีเหมือนพระสิทธัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระสิทธัตถะนี้” แล้วขีดลงไปเส้น ๔

(๕) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญวิริยบาบารมีเหมือนพระสิทธัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระสิทธัตถะนี้” แล้วขีดลงไปเส้น ๕

(๖) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญขันติบาบารมีเหมือนพระสิทธัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระสิทธัตถะนี้” แล้วขีดลงไปเส้น ๖

(๗) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญสัจจบาบารมีเหมือนพระสิทธัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระสิทธัตถะนี้” แล้วขีดลงไปเส้น ๗

(๘) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญอธิษฐานบาบารมีเหมือนพระสิทธัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระสิทธัตถะนี้” แล้วขีดลงไปเส้น ๘

(๙) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญเมตตาบาบารมีเหมือนพระสิทธัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระสิทธัตถะนี้” แล้วขีดลงไปเส้น ๙

(๑๐) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญอุเบกขาบารมีเหมือนพระสิทธัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระสิทธัตถะนี้” แล้วขีดเส้นที่ ๑๐

(๑๑) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ อันเป็นอุปนิสัยแก้การทางตลอดอินทริยโปรปริยัตตญาณอันเป็นอสาธารณญาณไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น เหมือนดังพระสิทธัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระสิทธัตถะนี้” แล้วขีดเส้นที่ ๑๑

(๑๒) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ อันเป็นอุปนิสัยแก้การทางตลอดอภยานุสยญาณอันเป็นอสาธารณญาณไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น เหมือนดังพระสิทธัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระสิทธัตถะนี้” แล้วขีดเส้นที่ ๑๒

(๑๓) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ อันเป็นอุปนิสัยแก้การทางตลอดมหากรุณาสมบัติญาณอันเป็นอสาธารณญาณไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น เหมือนดังพระสิทธัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระสิทธัตถะนี้” แล้วขีดเส้นที่ ๑๓

(๑๔) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ อันเป็นอุปนิสัยแก้การแทงตลอดยมกปาฏิหาริยญาณอันเป็นอสาธารณญาณไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น เหมือนดังพระลัทธิัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระลัทธิัตถะนี้” แล้วขีดเส้นที่ ๑๔

(๑๕) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ อันเป็นอุปนิสัยแก้การแทงตลอดอนาวรณญาณอันเป็นอสาธารณญาณไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น เหมือนดังพระลัทธิัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระลัทธิัตถะนี้” แล้วขีดเส้นที่ ๑๕

(๑๖) คิดว่า “เราไม่ได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ อันเป็นอุปนิสัยแก้การแทงตลอดสัพพัญญุตญาณอันเป็นอสาธารณญาณไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น เหมือนดังพระลัทธิัตถะนี้ เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่ได้เป็นเหมือนกับพระลัทธิัตถะนี้” แล้วขีดเส้นที่ ๑๖ มารนั่งขีดเส้น ๑๖ เส้นอยู่บนทางใหญ่ เพราะเหตุดังที่กล่าวอย่างนี้แล้ว

ในสมัยนั้น ธิดามารทั้ง ๓ คือ นางตัณหา นางอรดี และนางราคา กล่าวกันว่า “บิดาของพวกเราหายไป บัดนี้อยู่ที่ไหนหนอ” จึงพากันมองหาได้เห็นมารนั้น ผู้ถึงความโทมัสนั่งขีดแผ่นดินอยู่ จึงพากันไปยังที่อยู่ของบิดาถามว่า “ท่านพ่อ เพราะเหตุไร ท่านพ่อจึงเป็นทุกข์หม่นหมองใจ”

มารกล่าวว่า “ลูกเอ๋ย พระมหาสมณะนี้ล่วงพ้นอำนาจของพ่อเสียแล้ว พ่อคอยเฝ้าดูอยู่ตลอดกาลมีประมาณเท่านี้ ยังไม่อาจเห็นช่องโอกาสของพระมหาสมณะนี้ เพราะเหตุนั้น พ่อจึงเป็นทุกข์หม่นหมองใจ”

ธิดากล่าวว่า “ถ้าเป็นอย่างนั้น คุณพ่ออย่าได้คิดมากเลย พวกลูก จักกระทำให้พระมหาสมณะนั้นอยู่ในอำนาจของพวกลูกแล้วจักพามา”

มารกล่าวว่า “ลูกเอ๋ย พระมหาสมณะนี้ใครก็ไม่สามารถที่จะทำให้อยู่ในอำนาจได้ บุรุษผู้นี้ดำรงอยู่แล้วในศรัทธาอันไม่หวั่นไหว”

ธิดากล่าวว่า “ท่านพ่อ พวกลูกเป็นผู้หญิง พวกลูกจักเอาบ่วงคือราคะ เป็นต้นผูกพระมหาสมณะนั้นให้มันแล้ว จักนำมาในบัดนี้ ท่านพ่ออย่าคิดมากไปเลย” กล่าวแล้วธิดามารทั้ง ๓ นั้นจึงเข้าไปหาพระผู้มีพระภาคกราบทูลว่า “ข้าแต่ท่านพระสมณะ พวกข้าพระองค์จักบำเรอพระบาททั้ง ๒ ของพระองค์”

พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงใส่ใจคำของธิดามารเหล่านั้นเลย ไม่ลืมพระเนตรแลดู ประทับนั่งเสวยสุขอันเกิดแต่วิเวกแห่งความหลุดพ้น เพราะสิ้นอุปธิอย่างยอดเยี่ยมเท่านั้น

ธิดามารคิดกันอีกว่า “ความประสงค์ของพวกบุรุษไม่เหมือนกัน บุรุษบางพวกมีความรักในหญิงกุมาริรุ่นสาว บางพวกรักหญิงผู้อยู่ในปฐมวัย บางพวกรักหญิงผู้อยู่ในมัชฌิมวัย บางคนรักหญิงผู้อยู่ในปัจฉิมวัย ทางที่ดี พวกเราควรประเล้าประโลมด้วยรูปนানাประการแล้วจึงจับเอา”

ธิดามารแต่ละนางหนึ่งนิรมิตอัฐภาพของตน (๑) ให้เป็นรูปเด็กหญิง เป็นต้น (๒) เป็นหญิงยังไม่คลอด (๓) เป็นหญิงคลอดคราวเดียว (๔) เป็นหญิงตลอด ๒ คราว (๕) เป็นหญิงวัยกลางคนและ (๖) เป็นหญิงมีอายุมาก พวกกันเข้าไปหาพระผู้มีพระภาคกล่าวว่า “ข้าทนต์แต่พระสมณะ พวกข้าพระองค์จักบำเรอพระบาททั้งสองของพระองค์” ถึง ๖ ครั้ง พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงใส่ใจคำของธิดามารเหล่านั้นเลย ทรงหลุดพ้นแล้วเพราะความสิ้นอุปถัมภ์ยึดเยียม

ส่วนอาจารย์บางพวกกล่าวว่า “พระผู้มีพระภาคครั้งทรงเห็นธิดามารเหล่านั้นเข้ามาหา โดยเป็นหญิงมีอายุมากจึงทรงอธิษฐานว่า ขอหญิงเหล่านี้จงเป็นผู้มีพินัยกรรม หงอกเกิด” คำของเกจิอาจารย์นั้นไม่ควรเชื่อถือ เพราะว่พระศาสดาจะไม่ทรงกระทำการอธิษฐานเห็นปานนั้น

ก็พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พวกเธอจงหลีกไป พวกเธอเห็นประโยชน์จึงพากันพยายามทำอย่างนี้ ธรรมดากการกระทำอย่างนี้ควรกระทำต่อหน้าชนทั้งหลายผู้ยังไม่ปราศจากราคะ เป็นต้น แต่ตถาคตตระราคะ โทสะและโมหะได้แล้ว” ทรงพระปรารภถึงการละกิเลสของพระองค์ ตรัสพระคาถา ๒ คาถา ในพุทธวรรค ธรรมบท ดังนี้ว่า

กิเลสมีรากะเป็นต้น ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์ใดชนะแล้ว อันพระองค์ไม่กลับแพ้อีก กิเลสแม้ชนิดหน้อยย่อมติดตามพระองค์นั้นไปไม่ได้เลย เธอทั้งหลายจะนำพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น ผู้มีอารมณ์ไม่มีที่สุด ผู้ไม่มีร่องรอย ไปด้วยร่องรอยอะไร

ตัณหาอันเป็นดุจข้าย อันส่ายไปในอารมณ์ต่างๆ ย่อมไม่มีแก่พระพุทธรเจ้าพระองค์ใด เพื่อจะนำไปในภพไหนๆ เธอทั้งหลายจะนำพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น ผู้มีอารมณ์ไม่มีที่สุด ผู้ไม่มีร่องรอย ไปด้วยร่องรอยอะไร

ธิดามารเหล่านั้นกล่าวคำเป็นต้นว่า “ทราบว่ บิดาของพวกเราพูดจริง ท่านพระสมณะนี้ เป็นพระอรหันต์ ทรงเสด็จไปดีแล้ว เป็นผู้ที่จะนำไปไม่ได้ด้วยรากะในโลก” แล้วได้พากันไปยังที่อยู่ของบิดา

สัปดาห์ที่ ๖, ๗

พระผู้มีพระภาคทรงยังเวลาให้ล่วงไปหนึ่งสัปดาห์ที่อชปาลนิโครธนั้น แล้วได้เสด็จไปที่ไถ้ไม้มุจลินท์ ณ ที่นั้นฝนพราวเกิดขึ้นตลอด ๗ วัน พระองค์ อันมุจลินทนาคราชวงด้วยขนด ๗ รอบ เพื่อป้องกันความหนาว เป็นต้น เสวย วิมุตติสุขประหนึ่งประทับอยู่ในพระคันธกุฎีอันไม่คับแคบ ทรงยังเวลาให้ล่วง ไปหนึ่งสัปดาห์ แล้วเสด็จไปยังต้นราชายตนะ ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขอยู่ที่ ต้นราชายตนะเช่นนั้น ยังเวลาให้ล่วงไปหนึ่งสัปดาห์ โดยลำดับกาลเพียงเท่านั้น ๗ สัปดาห์ก็ครบบริบูรณ์

ในระหว่าง ๗ สัปดาห์นี้ไม่มีการชำระล้างพระพักตร์ ไม่มีการปฏิบัติพระสรีระ ไม่มีการเสวยพระกระยาหาร ทรงยับยั้งอยู่ด้วยความสุขที่เกิดจากฌาน และความสุขที่เกิดจากผล พอถึงในวันที่ ๔๙ อันเป็นวันสุดท้ายของสัปดาห์ที่ ๗ นั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งใต้ต้นราชายตนะนั้น เกิดพระดำริขึ้นว่า “เราจะล้างหน้า” ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงนำผลสมอมาถวายด้วยพระองค์เอง พระศาสดาเสวยผลสมอนั้น เพราะเหตุนี้พระองค์จึงได้มีการถ่ายพระบังคนหนัก ลำดับนั้น ท้าวสักกะนั้นแหละได้ถวายไม้ชำระพระทนต์ ชื่อนาคลดา และน้ำล้างพระพักตร์แด่พระศาสดานั้น พระศาสดาทรงเคี้ยวไม้ชำระพระทนต์ ล้างพระพักตร์ด้วยน้ำจากสระอนาคต แล้วประทับนั่งใต้ราชายตนะนั่นเอง

อุบาสกผู้ถึงรัตนะ ๒

ในสมัยนั้น พ่อค้า ๒ คนชื่อตปุสสะและภัลลิกะ มาจากอุกกุลาชนบท จะไปยังมณฑลประเทศกับเกวียน ๕๐๐ เล่ม ถูกเทวดาผู้เคยเป็นญาติสาโลหิต ของตนปิดทางเกวียนไว้ ทำให้ผู้ตปุสสะในการถวายภัตตาหารแด่พระศาสดา จึงถือเอาข้าวสัตตพวงและก้อนน้ำผึ้งน้อมเข้าไปใกล้พระศาสดา กราบทูลว่า “ข้า แต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดอนุเคราะห์รับภัตตาหารนี้เถิด พระเจ้าข้า” แล้วได้ยืนอยู่

ก็เพราะบาตรได้หายไปในวันรับข้าวปายาสของนางสุชาดานั่นเอง พระ ผู้มีพระภาคจึงทรงดำริว่า “พระตถาคตทั้งหลายย่อมไม่รับภัตตาหารด้วยมือ เราจะได้รับอย่างไรดีหนอ”

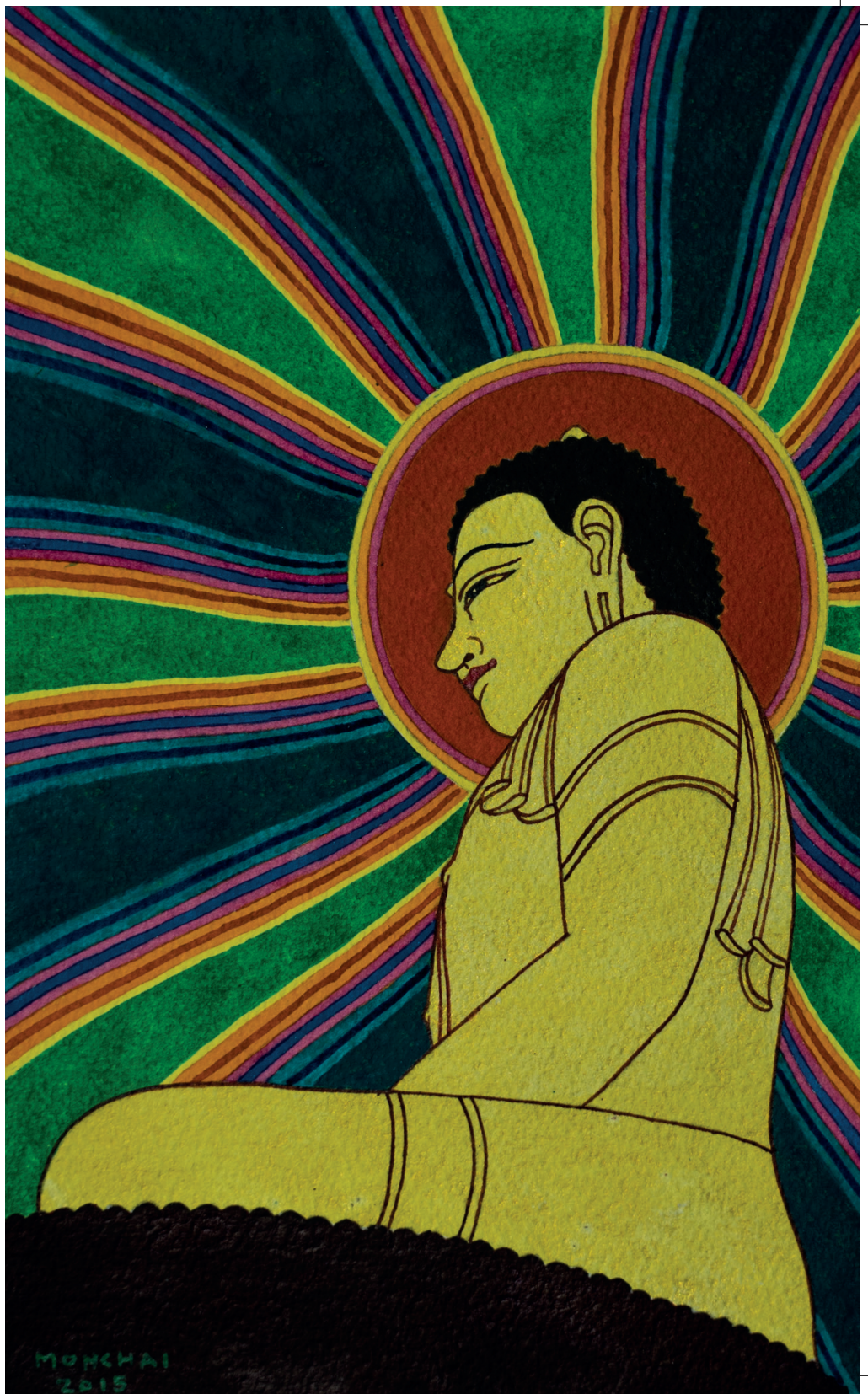
ลำดับนั้น ท้าวมหาราช ๔ ที่อยู่ที่ทิศทั้ง ๔ ทราบพระดำริของพระผู้มีพระ ภาคนั้นแล้ว จึงน้อมบาตรอันสำเร็จด้วยแก้วอินทนิลเข้าไปถวาย พระผู้มีพระ ภาคทรงปฏิเสธบาตรเหล่านั้น ท้าวมหาราชจึงน้อมนำบาตร ๔ ใบอันสำเร็จ ด้วยหินมีสีดังถั่วเขียวเข้าไปถวาย เพื่อจะทรงรักษาครัทธาของท้าวมหาราช

ทั้ง ๔ พระผู้มีพระภาคจึงทรงรับบาตรทั้ง ๔ แล้ววางซ้อนกัน ทรงอธิษฐานว่า “จงเป็นบาตรใบเดียว” บาตรแม่ทั้ง ๔ ไม่มีรอยปรากฏอยู่ที่ขอบปากบาตรเลย รวมเป็นบาตรใบเดียวกันประมาณบาตรขนาดกลาง

พระผู้มีพระภาคทรงรับภัตตาหารด้วยบาตรหินใบใหม่นั้น เสรยแล้ว ทรงอนุโมทนา พ่อค้า ๒ คนพี่น้องนั้นได้ถึงพระพุทธรเจ้าและพระธรรมเป็น สรรณะ เป็นทเววาจิกอุบาสกผู้เปล่งวาจาถึงสรณะทั้งสอง ลำดับนั้น เมื่อพ่อค้า ทั้ง ๒ นั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงโปรดประทานสิ่ง ที่จะพึงปรนนิบัติอย่างหนึ่งแก่ข้าพระองค์ทั้ง ๒”

พระผู้มีพระภาคจึงทรงเอาพระหัตถ์ขวาลูบพระเศียรของพระองค์ แล้ว ประทานพระเกศธาตุทั้งหลาย พ่อค้าทั้ง ๒ นั้นจึงให้ก่อพระเจดีย์บรรจุพระ เกศธาตุไว้ที่เมืองของตน

๓. รสนมดาของพระพุทธรเจ้า

โคตมพุทธรวงศ์ที่ ๒๕^๑

บัดนี้เราตถาคตเป็นพระสัมพุทธเจ้า นามว่าโคตมะ
ผู้เจริญในศากยสกุล ตั้งความเพียรแล้ว บรรลุพระ
โพธิญาณอันอุดม

ผู้อันทำวมหาพรหมอาราธนาแล้ว ประกาศพระ
ธรรมจักร การบรรลุธรรมครั้งที่ ๑ ได้มีแก่สัตว์ ๑๘ โกฏิ

ต่อจากนั้น เมื่อเราแสดงธรรมในสมาคมแห่งมนุษย์
และเทวดา การบรรลุธรรมครั้งที่ ๒ นับไม่ได้ถึงจำนวน
ผู้บรรลุ

๑ แปลและเรียบเรียงจาก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์

บัดนี้ ในที่นี้แล เราสั่งสอนราหุลบุตรของเรา การ
บรรลुธรรมครั้งที่ ๓ นับไม่ได้ถึงจำนวนผู้บรรลุ

การประชุมสาวกผู้แสวงคุณยิ่งใหญ่ของเรา มีครั้ง
เดียว เป็นการประชุมของภิกษุจำนวน ๑,๒๕๐ รูป

เราเป็นผู้ปราศจากมลทิน รุ่งเรืองอยู่ท่ามกลางสงฆ์
ได้ให้ทุกอย่างที่สาวกปรารถนา เหมือนแก้วมณีซึ่งให้
ทุกอย่างที่คนปรารถนา ฉะนั้น

เราประกาศสั่งจะ ๔ เพื่ออนุเคราะห์สัตว์ทั้งหลาย
ผู้หวังผล ผู้แสวงหาธรรมเป็นเครื่องละความพอใจในภพ

การบรรลุธรรมได้มีแล้ว แก่เทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย ประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ องค์ การบรรลุธรรม
ครั้งละ ๑ ครั้งละ ๒ นับจำนวนไม่ได้เลย

ศาสนาของเรา ผู้เป็นศากยมนี แผลไปกว้างขวาง คน
เป็นอันมากรู้จักกัน มั่นคง เจริญแพร่หลาย งอกงามดีแล้ว
บริสุทธิผ่องแผ้ว ในโลกนี้

ภิกษุหลายร้อยรูป ล้วนเป็นผู้ไม่มีอาสวะ ปราศจาก
ราคะ มีจิตสงบ ตั้งมั่น ย่อมแวดล้อมเราทุกเมื่อ

ในกาลนี้บัดนี้ ภิกษุเหล่าใด เป็นเสกษะ ยังไม่บรรลु
พระอรหัตผล ละภพมนุษย์ไป ภิกษุเหล่านั้น ถูกวิญญูชน
ติเตียน

นรชนทั้งหลายชมเชยอริยมรรคมีองค์ ๘ ยินดี
ในธรรมทุกเมื่อ มีความรุ่งเรือง ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ
ก็จักตรัสรู้ได้

เรามีเมืองช็อกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสุทโธทนะเป็นพระ
บิดา พระมารดาผู้ให้กำเนิดเราชาวโลกเรียกว่ามายาเทวี

พระพุทธรเจ้า

เราครองเรือนอยู่ ๒๙ ปี มีปราสาทอันยอดเยี่ยม
๓ หลัง ชื่อสุจันทะ โกกนุทะ และโกญจะ

มีสนมกำนัล ๔๐,๐๐๐ นาง ล้วนประดับประดา
สวยงาม มเหสีชื่อยโสธรา ไอรสชื่อราหุล

เราเห็นนิมิต ๔ อย่างแล้ว ออกบวชด้วยยานคือม้า
ทำความเพียร ได้ประพาศพุทธรักขิต ๖ ปี

เราเป็นพระชินโคตมสัมพุทธรเจ้า เป็นสภะของ
ลัทธิทั้งปวง ได้ประกาศพระธรรมจักร ณ ปาอิสิปตนะ
มฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี

ภิกษุสองรูป ชื่อโกลิตะและอุปติสสะ เป็นอัครสาวก
ของเรา ภิกษุชื่ออานนท์ เป็นอุปัฏฐากประจำสำนักของ
เรา ภิกษุณีชื่อเขมาและอุบลวรรณา เป็นอัครสาวิกา

จิตตะและหัตถกะชาวเมืองอาพาวิ เป็นอุบาสกผู้
เป็นอัครอุปัฏฐาก นันทมาตาและอุตตรา เป็นอุบาสิกาผู้
เป็นอัครอุปัฏฐายิกา

เราบรรลุสัมโพธิญาณอันอุดม ที่โคนต้นอัสสัตถะ
รัศมี ๑ วา พุ่งขึ้นไปสูง ๑๖ คอก มีแก่เราทุกเมื่อ

อายุของเรา บัดนี้น้อย คือ ๑๐๐ ปี เราดำรงชีพอยู่
เพียงนั้น ก็ช่วยหมู่ชนเป็นอันมากให้ข้ามพ้น

เราตั้งคบเพลิงคือธรรมไว้ สำหรับให้ชนที่เกิดมา
ภายหลังได้ตรัสรู้ อีกไม่นานนัก แม้เราพร้อมด้วยสงฆ์
สาวก ก็จะปรินิพพานในที่นี้นั่นแล เหมือนไฟดับไปเพราะ
สิ้นเชื้อ ฉะนั้น

พระพุทธรเจ้า

คู่อัศวกรเป็นต้นเหล่านั้ ผู้มีเดชที่ไม่มีใครเทียบ
ได้ ทั้งยศ กำลังและฤทธิ์เหล่านั้ เราผู้มีร่างกายทรงไว้
ซึ่งคุณ วิจิตรด้วยลักษณะอันประเสริฐ ๓๒ ประการ

เรามีฉัพพรรณรังสีส่องสว่างทั้ง ๑๐ ทิศ ดุจดวง
อาทิตย์ ทุกอย่างจะอันตรายกันไปหมดสิ้น สังขารทั้งปวง
เป็นสภาพว่างเปล่าแน่แท้แล

จบโคตมพุทธวงศ์ที่ ๒๕

สถานที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงละ^๒

ก็พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ทรงละสถานที่ ๔ แห่ง จริงอยู่

(๑) โพธิบัลลังก์ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ทรงละ เป็นสถานที่แห่งเดียวกันนั่นเอง

(๒) ไม่ทรงละการประกาศพระธรรมจักร ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

(๓) ไม่ทรงละสถานที่เหยียบพระบาทครั้งแรก ไกล่ประตู่เมืองสังกัสสะ ครั้งเสด็จลงจากเทวโลก

(๔) ไม่ทรงละสถานที่วางเท้าเพียง ๔ เท้า แห่งพระคันธกุฎีในพระวิหารเชตวัน พระวิหารเล็กก็มี ใหญ่ก็มี ทั้งพระวิหารก็ไม่ละ ทั้งพระนครก็ไม่ละ

๒ แปลและเรียบเรียงจาก อรรถกถา ขุททกนิกาย พุทธวงศ์

การกำหนดสหชาติและกำหนดนักษัตร

ยังมีอีกข้อหนึ่ง ท่านพระสังคีติกาจารย์ทั้งหลาย แสดงกำหนดสหชาติ และกำหนดนักษัตรของพระผู้มีพระภาคของเราเท่านั้น สิ่งที่เกิดร่วมกันกับ พระสัพพัญญูโพธิสัตว์ของเรามี ๗ เหล่านี้ คือ (๑) พระมารดาพระราहुล (๒) พระอานันทเถระ (๓) พระนันทะ (๔) พญาม้ากัณฐกะ (๕) หม้อขุมทรัพย์ (๖) พระมหาโพธิ (๗) พระกาฬุทายี ๑ นี้ชื่อว่า กำหนดสหชาติ

โดยนักษัตร คือ (๑) ดาวฤกษ์ในเดือนอุตตราสาธะ พระมหาบุรุษลงสู่ พระครรภ์พระชนนี เสด็จออกมหากิเณษกรรมณ์ ทรงประกาศพระธรรมจักร ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ (๒) โดยนักษัตรคือดาวฤกษ์ในเดือนวิสาขะ ประสูติ ตรัสรู้ ปรีณิพพาน (๓) โดยนักษัตรคือดาวฤกษ์เดือนมาฆะ พระองค์ทรงประชุม พระสาวก และทรงปลงอายุสังขาร (๔) โดยนักษัตรคือดาวฤกษ์เดือนอัสสยุชะ เสด็จลงจากเทวโลก นี้ชื่อว่า กำหนดนักษัตร

ธรรมดาของพระพุทธเจ้า

บัดนี้ เราจะประกาศธรรมดาทั่วไปของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์
ธรรมดาของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์มี ๓๐ ถ้วน คือ

(๑) พระโพธิสัตว์ผู้มีภพสุดท้าย มีสัมปชัญญะรู้ตัว ลงสู่พระครรภ์ของ
พระมารดา

(๒) พระโพธิสัตว์นั่งขัดสมาธิในพระครรภ์ของพระมารดา หันพระพักตร์
ออกไปภายนอก

(๓) พระมารดาของพระโพธิสัตว์ยืนประสูติ

(๔) พระโพธิสัตว์ออกจากพระครรภ์พระมารดาในป่าเท่านั้น

พระพุทธรเจ้า

(๕) พระโพธิสัตว์วางพระบาทลงบนแผ่นทอง หันพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ อย่างพระบาท ๗ ก้าว เสด็จไปตรวดดู ๔ ทิศแล้วเปล่งสีหนาท

(๖) พระมหาสัตว์พอฟพระโอรสประสูติ ก็ทรงเห็นนิมิต ๔ แล้วออกมหาภิเนษกรรมณ

(๗) พระมหาสัตว์ทรงถือผ้าธงชัยของพระอรหันต์ บวชบำเพ็ญเพียรกำหนดอย่างต่ำที่สุด ๗ วัน

(๘) เสวยข้าวมธุปายาส ในวันที่ทรงบรรลुพระสัมโพธิญาณ

(๙) ประทับนั่งเหนือสันถัดหญ้าบรรลुพระสัพพัญญุตญาณ

(๑๐) ทรงบริกรรมอานาปานัสสติกัมมัฏฐาน

(๑๑) ทรงกำจัดกองกำลังของมาร

(๑๒) ทรงได้คุณมือสาธารถะญาณมีวิชา ๓ เป็นต้น ณ โพธิบัลลังก์
นั่นเอง

(๑๓) ทรงยับยั้งไล่โพธิพฤษ ๗ สัปดาห์

(๑๔) ทำมหาพรหมทูลอาราธนาเพื่อให้ทรงแสดงธรรม

(๑๕) ทรงประกาศพระธรรมจักรที่ป่าอิสิปตนะ มฤคทายวัน

(๑๖) ในวันเพ็ญมาฆะ ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงในที่ประชุมสาวก
ประกอบด้วยองค์ ๔

(๑๗) ประทับอยู่ประจำที่พระวิหารเชตวัน

(๑๘) ทรงทำยมกปาฏิหาริย์ไล่ประตุมืองสาวัตถี

- (๑๙) ทรงแสดงพระอภิธรรมสววรรค์ชั้นดาวดึงส์
- (๒๐) เสด็จลงจากเทวโลกใกล้ประตูเมืองสังกัสสะ
- (๒๑) ทรงเข้าผลสมาบัติต่อเนื่องกัน
- (๒๒) ทรงตรวจดูเวไนยชน ๒ วาระ
- (๒๓) เมื่อเรื่องเกิดขึ้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบท
- (๒๔) เมื่อเหตุต้นเรื่องเกิดขึ้นจึงตรัสชาดก
- (๒๕) ตรัสพุทธวงศ์ในสมาคมพระประยูรญาติ
- (๒๖) ทรงทำปฏิสันถารกับภิกษุอาคันตุกะ

(๒๗) พวกรักรัษจำพรรษาแล้วถูกนิมนต์ ไม่ทูลบอกลาก่อนไปไม่ได้

(๒๘) ทรงทำปุเรกัตถกิจ ปัจฉากัตถกิจ กิจในปฐมยาม กิจในมัชฌิมยาม และกิจในปัจฉิมยามทุกวัน

(๒๙) เสวยรสมังสะในวันปรินิพพาน

(๓๐) ทรงเข้าสมบัติ ๒,๔๐๐,๐๐๐ สมบัติแล้วจึงปรินิพพาน

ธรรมดาของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์มี ๓๐ ถ้วนดังกล่าวมานี้

อนันตรายิกธรรม

พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ มีอนันตรายิกธรรม คือ ความไม่มีอันตราย เป็นธรรมดา ๔ คือ

(๑) ใครๆ ไม่อาจทำอันตรายแก่ปัจจัย ๔ ที่มีเฉพาะพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

(๒) ใครๆ ไม่อาจทำอันตรายแก่พระชนมายุของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย สมจริงดังที่ตรัสไว้ว่า ข้อที่บุคคลพึงใช้ความพยายามปลงพระชนม์ชีพ พระตถาคต ไม่เป็นฐานะ ไม่เป็นโอกาสที่จะเป็นไปได้

(๓) ใครๆ ไม่อาจทำอันตรายแก่พระมหาบุริสลักษณะ ๓๒ ประการ และแก่พระอนุพยัญชนะ ๘๐ ประการ

(๔) ใครๆ ไม่อาจทำอันตรายแก่พระพุทธรังสีได้

เหล่านี้ชื่อว่าอนันตรายิกธรรม ๔

๔. พุทธคุณ ๕ บท^๑

อิติปิ โส ภควา อรหํ สมมาสัมพุทโธ วิชาจรณสมปन्नโน สุกโต โลกวิทู
อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ สตุถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าอรหํ แม้เพราะเหตุ
อย่างนี้ๆ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าสัมมาสัมพุทโธ แม้
เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าวิชาจรณสัมปन्नโน
แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าสุกโต แม้เพราะเหตุ
อย่างนี้ๆ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าโลกวิทู แม้เพราะเหตุ
อย่างนี้ๆ

๑ แปลและเรียบเรียงจาก วินัย มหาวิภังค์ และสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย

พระพุทธรเจ้า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าอนุตตโร แม้เพราะเหตุ
อย่างนี้ๆ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่า ปุริสम्मสารถิ แม้
เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

อีกอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าอนุตตโร
ปุริสทัมมสารถิ แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าสัตถา เทวมนุสสาณัง
แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าพุทโธ แม้เพราะเหตุ
อย่างนี้ๆ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าภควา แม้เพราะเหตุ
อย่างนี้ๆ

(๑) อธิบายพุทธคุณบทว่า อรหิ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น บัณฑิตพึงทราบว่ ทรงได้พระนามว่า
อรหิ เพราะเหตุทั้งหลายเหล่านี้ คือ

- (๑) เพราะเป็นผู้ไกลจากกิเลส
- (๒) เพราะทรงทำลายข้าศึกคือกิเลสทั้งหลาย
- (๓) เพราะทรงหักกำของสังสารจักรได้
- (๔) เพราะเป็นผู้ควรแก่ปัจจัยเป็นต้น
- (๕) เพราะไม่มีที่ลับในการทำบาปทั้งหลาย

เป็นความจริง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงเป็นผู้ไกลคือทรงดำรง
อยู่ในที่ไกลแสนไกลจากกิเลสทั้งหลายทั้งปวง เพราะทรงกำจัดได้แล้วซึ่งกิเลส
ทั้งหลายพร้อมทั้งवासนาด้วยมรรค เพราะฉะนั้น จึงทรงพระนามว่าอรหิ เพราะ
เป็นผู้ไกลจากกิเลส

พระพุทธรเจ้า

ข้าศึกคือกิเลสทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงกำจัดได้แล้ว ด้วยมรรค เพราะฉะนั้น จึงทรงพระนามว่า **อรหัง** แม้เพราะทรงกำจัดข้าศึกคือกิเลสทั้งหลายได้

สังสารจักรใด มีคุณอันสำเร็จด้วยอวิชาและภวตัณหา มีกามอันสำเร็จด้วยปุณฺณากิสังขาร เป็นต้น มีกามอันสำเร็จด้วยชรามรณะ อันสอดร้อยไว้ด้วยเพลาอันสำเร็จด้วยอาสวสมุทัย ประกอบเข้าไว้ในตัวรถกล่าวคือภพ ๓ อันแล่นไปแล้วตลอดกาลหาเบื้องต้นและที่สุดมิได้ ซึ่งทั้งหมดแห่งสังสารจักรนั้น อันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงยืนอยู่บนแผ่นดินคือศีล ด้วยพระบาททั้งสองคือวิริยะ ทรงจับขวานคือญาณอันกระทำความสิ้นไปแห่งกรรม ด้วยพระหัตถ์คือศรัทธา ทรงหักเสียได้แล้วที่ควงต้นโพธิ์ เพราะฉะนั้น จึงทรงพระนามว่า **อรหัง** แม้เพราะทรงหักกามของสังสารจักรได้...

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ย่อมควรซึ่งปัจจัยทั้งหลายมีจีวร เป็นต้น และควรซึ่งการบูชาที่วิเศษ เพราะพระองค์เป็นผู้เลิศสุดในบรรดาภิกษุณเอย บุคคล เพราะฉะนั้น เมื่อพระตถาคตเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายผู้มีศักดิ์ใหญ่เหล่าใดเหล่าหนึ่งจึงไม่ทำการบูชาในที่อื่น จริงอย่างนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมได้บูชาพระตถาคตเจ้าด้วยพวงแก้วเท่าเขาสิเนรุ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเหล่าอื่น มีพระเจ้าพิมพิสาร และพระเจ้าโกศล เป็นต้น ก็ทรงบูชาแล้วตามกำลัง และพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสละพระราชทรัพย์ถึง ๙๖ โกฏิ สร้างพระวิหาร ๘๔,๐๐๐ หลัง ทัวทั้งชมพูทวีป อุทิศพระผู้มีพระภาคแม้เสด็จปรินิพพานแล้ว จะป่วยกล่าวไปไยถึงการบูชาที่วิเศษเหล่าอื่นเล่า เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงได้พระนามว่าอรหัม แม้เพราะเป็นผู้ควรแก่ปัจจัย เป็นต้น

พระพุทธรเจ้า

คนพาลทั้งหลายผู้ถือตัวว่าเป็นบัณฑิตพวกใด ๆ ในโลก ย่อมทำบาปในที่ลับ เพราะกลัวจะถูกติเตียน ฉะนั้นใด พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ย่อมไม่ทรงกระทำดังนี้ในกาลไหน ๆ เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงได้พระนามว่าอรหันต์ เพราะไม่มีที่ลับในการกระทำความบาป

ก็ในพระนามนี้ มีคาถาประพันธ์เนื้อความดังนี้ว่า

พระมุนีนั้น เพราะความที่พระองค์เป็นผู้ไกล ๑
เพราะทรงทำลายข้าศึกคือกิเลสทั้งหลาย ๑ เพราะ
พระองค์เป็นผู้หักกำแพงสังสารจักร ๑ เพราะเป็นผู้ควร
ปัจจัยเป็นต้น ๑ เพราะไม่ทรงทำบาปทั้งหลายในที่ลับ
๑ เพราะเหตุนี้ บัณฑิตจึงถวายพระนามว่าอรหันต์

(๒) อธิบายพุทธคุณบทว่า สัมมาสัมพุทโธ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าพระสัมมาสัมพุทโธ เพราะตรัสรู้ธรรมทั้งปวงโดยถูกต้องและด้วยพระองค์เอง จริงอย่างนั้น เพราะผู้มีพระภาคนั้น ตรัสรู้โดยถูกต้องและด้วยพระองค์เองซึ่งธรรมทั้งปวง คือ

- (๑) ตรัสรู้ธรรมที่ควรรู้อย่างยิ่ง โดยความเป็นธรรมที่ควรรู้อย่างยิ่ง
- (๒) ตรัสรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ โดยความเป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้
- (๓) ตรัสรู้ธรรมที่ควรละ โดยความเป็นธรรมที่ควรละ
- (๔) ตรัสรู้ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง โดยความเป็นธรรมที่ควรทำให้แจ้ง
- (๕) ตรัสรู้ธรรมที่ควรทำให้เกิด โดยความเป็นธรรมที่ควรทำให้เกิด

ด้วยเหตุนี้แหละ พระองค์จึงตรัสว่า

ดูก่อนพราหมณ์ สิ่งที่เราควรรู้อย่างยิ่ง เราได้รู้อย่างแล้ว สิ่ง
ที่เราควรทำให้เกิด เราก็ทำให้เกิดแล้ว และสิ่งที่ควรละ เรา
ก็ละได้แล้ว เพราะเหตุนี้แหละ เราจึงเป็นพุทธะ

อีกอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ตรัสรู้ซึ่งธรรมทั้งปวงโดย
ถูกต้องและด้วยพระองค์เอง แม้โดยการยกขึ้นที่ละบทย่างนี้ว่า

จักขุเป็นทุกขสัจ ค้นหาในภพก่อนอันทำจักขุนั้นให้เกิด โดยความเป็น
มูลเหตุของจักขุนั้นเป็นสมุทยสัจ ความไม่เกิดแห่งจักขุและเหตุแห่งจักขุ
ทั้งสองนั้นเป็นนิโรธสัจ ข้อปฏิบัติที่เป็นเหตุให้รู้นิโรธเป็นมรรคสัจ ในโสตะ
ชานะ ขิวหา กาย และমনะ ก็มีวิธีการเหมือนกันนี้

บัณฑิตพึงประกอบหมวดธรรมต่อไปนี้โดยวิธีการนี้นั้นแหละ คือ

- (๑) อายตนะ ๖ มีรูป เป็นต้น
- (๒) หมวดวิญญาณ ๖ มีจักขุวิญญาณ เป็นต้น
- (๓) ผัสสะ ๖ มีจักขุสัมผัส เป็นต้น
- (๔) เวทนา ๖ มีจักขุสัมผัสสชาเวทนา เป็นต้น
- (๕) สัญญา ๖ มีรูปสัญญา เป็นต้น
- (๖) เจตนา ๖ มีรูปสัญญาเจตนา เป็นต้น
- (๗) หมวดัตถหา ๖ มีรูปัตถหา เป็นต้น
- (๘) วิตก ๖ มีรูปวิตก เป็นต้น

- (๙) วิจาร ๖ มีรูปวิจาร เป็นต้น
- (๑๐) ชันธ ๕ มีรูปชันธ เป็นต้น
- (๑๑) กลีณ ๑๐
- (๑๒) อสุภะ ๑๐
- (๑๓) อนุสสติ ๑๐
- (๑๔) ลัญญา ๑๐ มีอุทฐมาตกลัญญา เป็นต้น
- (๑๕) อาการ ๓๒ มีผม เป็นต้น
- (๑๖) อายตนะ ๑๒
- (๑๗) ธาตุ ๑๘
- (๑๘) ภพ ๙ มีกามภพ เป็นต้น
- (๑๙) ฌาน ๔ มีปฐมฌาน เป็นต้น
- (๒๐) อัปมัญญา ๔ มีเมตตาทาวนา เป็นต้น
- (๒๑) อรูปสมบัติ ๔ มีอากาศาณัญจายตนะ เป็นต้น
- (๒๒) องค์แห่งปฏิจสุมุปปาท โดยปฏิโลมมีชราภระ เป็นต้น โดย
อนุโลมมีวิชา เป็นต้น

พระพุทธรเจ้า

ในชราภรณ์เป็นต้นนั้น มีการประกอบที่ละบทดังต่อไปนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสรู้ คือตรัสรู้ตามสมควร ได้แก่ แห่งตลอดซึ่งธรรมทั้งปวงโดยถูกต้องและด้วยพระองค์เอง ด้วยการยกขึ้นที่ละบทอย่างนี้ว่า

ชราภรณ์เป็นทุกขสัจ ชาติเป็นสมุทยสัจ การสลัดออกเสียได้ซึ่งชราภรณ์และเหตุเกิดแห่งชราภรณ์แม้ทั้ง ๒ นั้นเป็นนิโรธสัจ ข้อปฏิบัติที่เป็นเหตุให้รู้นิโรธ เป็นมรรคสัจ

(๓) อธิบายพุทธคุณบทว่า วิชชาจรณสัมปັນโน

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าวิชาจรณสัมปັນโน เพราะทรงเพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ในวิชาและจรณะนั้น วิชา ๓ กัฏฐิ วิชา ๘ กัฏฐิ ชื่อว่าวิชา

วิชา ๓ คือ

- (๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ
- (๒) จุตูปปาตญาณ
- (๓) อาสวักขยญาณ

วิชา ๘ คือ

- (๑) วิปัสสนาญาณ
- (๒) มโนมยิทธิญาณ
- (๓) อิทธิวิธญาณ
- (๔) ทิพพโสตญาณ
- (๕) เจโตปริยญาณ
- (๖) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ

พระพุทธเจ้า

(๗) ทิพพจักขุญาณ

(๘) อาสวัชฌญาณ

จรณะ ๑๕ คือ

(๑) ลีลสังวร ความสำรวมด้วยศีล

(๒) ความเป็นผู้มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย

(๓) ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ

(๔) ชาคริยานุโยค การประกอบความเพียร

(๕ - ๑๑) สัทธรรม ๗ คือ ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ พหุสุต

วิริยารัมภะ สติ ปัญญา

(๑๒ - ๑๕) ฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถ

ฌาน

จริงอยู่ ธรรม ๑๕ นี้แหละ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่าจรณะ เพราะเหตุที่เป็นเครื่องดำเนินไปสู่พระนิพพานของพระอริยสาวก

ในความถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะนั้น ความถึงพร้อมด้วยวิชา ทำความที่พระผู้มีพระภาคเป็นพระสัพพัญญูให้เต็มอยู่ ความถึงพร้อมด้วยจรณะ ทำความที่พระองค์เป็นผู้ประกอบด้วยพระมหากรุณาให้เต็มอยู่ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงรู้ชัดสิ่งที่เป็นประโยชน์ และมีใช่ประโยชน์ แก่สรรพสัตว์ด้วยความเป็นสัพพัญญู แล้วทรงเว้นสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ ด้วยความเป็นผู้ประกอบด้วยพระมหากรุณา ทรงชักนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เพราะเหตุนั้น เหล่าสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นจึงเป็นผู้ปฏิบัติดี ไม่เป็นผู้ปฏิบัติชั่ว

(๔) อธิบายพุทธรคุณบทว่า สุคโต

พระผู้มีพระภาคทรงได้พระนามว่าสุคโต

- (๑) เพราะภาวะที่ทรงดำเนินไปงาม
- (๒) เพราะภาวะที่เสด็จไปยังสถานที่ดี
- (๓) เพราะภาวะที่เสด็จไปโดยชอบ
- (๔) เพราะภาวะที่ตรัสไว้โดยชอบ

การทรงดำเนินของพระผู้มีพระภาคนั้น งาม บริสุทธิ หาโทษมิได้ การทรงดำเนินนั้นได้แก่ทางอันประเสริฐ ก็พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เสด็จไปได้ยังทิศอันเกษม ไม่ข้องขัดด้วยการเสด็จไปนั้น เพราะเหตุนั้น จึงทรงพระนามว่าสุคโต เพราะภาวะที่ทรงดำเนินไปงาม

พระองค์เสด็จไปยังสถานที่ดี คือ อมตนิพพาน เพราะฉะนั้น จึงทรงพระนามว่าสุคโต แม้เพราะเสด็จไปยังสถานที่ดี

พระองค์เสด็จไปโดยชอบ เพราะเหตุนั้น จึงทรงพระนามว่าสุคโต เพราะไม่กลับมาหาเหล่ากิเลสที่มรรคนั้นๆ ละได้แล้ว สมจริงดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงได้พระนามว่าสุคโต เพราะอรรถว่าไม่กลับมา ไม่คืนมา ไม่หวนกลับมาหากิเลสทั้งหลายที่โสดาปัตติมรรคละได้แล้ว... พระองค์ทรงได้พระนามว่าสุคโต เพราะอรรถว่าไม่กลับมา ไม่คืนมา ไม่หวนกลับมาหากิเลสทั้งหลายที่อรหัตตมรรคละได้แล้ว อีกประการหนึ่ง พระองค์เสด็จไปโดยชอบ คือ เสด็จไปทรงกระทำประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชาวโลกทั้งหมดอย่างเดียว ด้วยการปฏิบัติชอบที่ทรงบำเพ็ญมาด้วยอำนาจพระบารมี ๓๐ ทัศ กำหนดจำเดิมตั้งแต่แทบพระบาทของพระที่บังกรพุทธเจ้าจนถึงควงไม้โพธิ์ และไม่เสด็จเข้าไปใกล้ส่วนสุดเหล่านี้ คือ เรื่องเที่ยง เรื่องขาดสูญ ความสุขในกาม การประกอบความเพียรทำตนให้ลำบาก เพราะเหตุนั้น จึงทรงพระนามว่าสุคโต แม้เพราะเสด็จไปโดยชอบ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสไว้โดยชอบ คือ ตรัสพระวาจาที่สมควรในฐานะที่สมควรเท่านั้น เพราะเหตุนั้น จึงทรงได้พระนามว่าสุคโต แม้เพราะตรัสโดยชอบ ในเรื่องนั้น มีพระสูตรเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้ว่า

พระพุทธรเจ้า

“พระตถาคตทรงรู้วาทะใด ไม่จริง ไม่แท้ ไม่เป็นประโยชน์ และวาทะนั้นไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น พระตถาคตย่อมไม่ตรัสพระวาทะนั้น

พระตถาคตทรงรู้วาทะใด จริง แท้ แต่ไม่เป็นประโยชน์ และวาทะนั้นไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น วาทะนั้นพระตถาคตก็ไม่ตรัส

ก็แลพระตถาคตทรงรู้วาทะใด จริง แท้ เป็นประโยชน์ และวาทะนั้นไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น พระตถาคตทรงเป็นผู้รู้กาลเพื่อตรัสวาทะนั้น

พระตถาคตทรงรู้วาทะใด ไม่จริง ไม่แท้ ไม่เป็นประโยชน์ และวาทะนั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น พระตถาคตไม่ตรัสวาทะนั้น

พระตถาคตทรงรู้ว่าวาทะใด จริง แท้ แต่ไม่เป็นประโยชน์ และวาทะนั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น วาทะนั้นพระตถาคตก็ไม่ตรัส

ก็แลพระตถาคตทรงรู้วาทะใด จริง แท้ เป็นประโยชน์ และวาทะนั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนเหล่าอื่น พระตถาคตก็ทรงเป็นผู้รู้กาลเพื่อตรัสวาทะนั้น”

(๕) อธิบายพุทธคุณบทว่า โลกวิทู

พระผู้มีพระภาค ทรงได้พระนามว่าโลกวิทู เพราะพระองค์ทรงรู้แจ้งโลกโดยประการทุกอย่าง จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงรู้ ทรงรู้อย่างทั่วถึง ทรงแทงตลอดโลกโดยประการทั้งปวง โดยสภาวะบ้าง โดยสมุทัยบ้าง โดยนิโรธบ้าง โดยอุบายเป็นเหตุถึงนิโรธบ้าง เหมือนอย่างที่พระองค์ตรัสไว้ว่า

“ดูก่อนอาวุโส ในที่สุดแห่งโลกใด ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จติ ไม่อุบัติ เราไม่กล่าวที่สุดแห่งโลกนั้นว่า อันบุคคลพึงรู้ พึงเห็น พึงถึง ด้วยการไป ดูก่อนอาวุโส และเราไม่กล่าวว่า การยังไม่ถึงที่สุดแห่งโลก จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดูก่อนอาวุโส อีกอย่างหนึ่ง เราย่อมบัญญัติโลก ความเกิดแห่งโลก ความดับแห่งโลก และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับโลก ที่ร่างกายประมาณหาหนึ่งซึ่งมีสัตตัญญามีใจครองนี้แล”

“ที่สุดแห่งโลก อันบุคคลไม่พึงถึงได้ด้วยการไป (ด้วยกาย) ในกาลไหนๆ และจะไม่มี การพ้นจากทุกข์ได้ เพราะยังไม่ถึงที่สุดแห่งโลก เพราะเหตุ นั้นแล ท่านผู้รู้แจ้งโลก มีปัญญาดี ถึงที่สุดแห่งโลก อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว เป็นผู้สงบ รู้ที่สุดแห่งโลกแล้ว ย่อมไม่ปรารถนา โลกนี้และโลกอื่น”

อีกอย่างหนึ่ง โลกมี ๓ คือ

- (๑) สังขารโลก โลกคือสังขารธรรมทั้งหลาย
- (๒) สัตว์โลก โลกคือหมู่สัตว์ทั้งหลาย
- (๓) โอกาสโลก โลกคือแผ่นดินสถานที่เกิดของสัตว์ทั้งหลาย

พระผู้มีพระภาคได้ทรงรู้แจ้งโลกแม้ทั้ง ๓ นั้นโดยประการทั้งปวง

จริงอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ได้ทรงรู้แจ้งแม้สังขารโลกนี้ โดยประการทั้งปวง คือ โลก ๑ คือ สังขารธรรมทั้งหลายดำรงอยู่ได้ เพราะปัจจัย, โลก ๒ คือ นาม ๑ รูป ๑, โลก ๓ คือ เวทนา ๓, โลก ๔ คือ อาหาร ๔, โลก ๕ คือ อุปทานชั้น ๕, โลก ๖ คือ อายุตนะภายใน ๖, โลก ๗ คือวิญญานฐิติ ๗, โลก ๘ คือ โลกธรรม ๘, โลก ๙ คือ สัตตาวาส ๙, โลก ๑๐ คือ อายุตนะ ๑๐, โลก ๑๒ คือ อายุตนะ ๑๒, โลก ๑๘ คือ ธาตุ ๑๘

อนึ่ง เพราะพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงทราบอาสยะ อนุสัย จริต อธิมุตติ ของเหล่าสัตว์แม้ทั้งปวง ย่อมทรงทราบสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีธูลีคือกิเลส ในปัญญาจักขุน้อย ผู้มีธูลีคือกิเลสในปัญญาจักขุมาก ผู้มีอินทรีย์แก่กล้า ผู้มีอินทรีย์อ่อน ผู้มีอาการดี ผู้มีอาการชั่ว ผู้จะพึงให้รู้ได้ง่าย ผู้จะพึงให้รู้ได้ยาก ผู้สมควรจะตรัสรู้ ผู้ไม่สมควรจะตรัสรู้ เพราะฉะนั้น แม้สัตว์โลกอันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงรู้แจ้งแล้วโดยประการทั้งปวง

เหมือนอย่างว่า พระองค์ทรงรู้แจ้งสัตว์โลก ฉันทิ แม้โอกาสโลกก็ทรงรู้แจ้ง แทบตลอดแล้ว ซึ่งโลกธาตุอันไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยพระพุทธานุอันไม่มีที่สุดตลอดอนันตจักรวาล

(๖) อธิบายพุทธรูปคุณบอกว่า อนุตตรโ

บอกว่า อนุตตรโ ความว่า บุคคลผู้ยิ่งกว่า ซื่อว่าย่อมไม่มีแก่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เพราะไม่มีใครๆ ที่จะดีวิเศษกว่าพระองค์โดยคุณของตน เพราะเหตุนั้น พระองค์จึงทรงพระนามว่าอนุตตรโ จริงอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นย่อมครอบงำโลกทั้งหมด ด้วยพระคุณคือศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัสสนะบ้าง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นไม่มีผู้เสมอ หาผู้เสมอเหมือนมิได้ หาผู้เปรียบมิได้ ไม่มีผู้เทียบ หาบุคคลผู้ทัดเทียมมิได้ ด้วยพระคุณคือศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะบ้าง

เหมือนอย่างที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่เล็งเห็นสมณะหรือพราหมณ์คนอื่นเลย ผู้จะสมบูรณ์ด้วยศีลยิ่งกว่าเรา ในโลกกับทั้งเทวดา มาร พรหม และในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดา และมนุษย์” ควรทราบความพิสดาร พระสูตรทั้งหลายมีอัคคัปปสาทสูตร เป็นต้น และคาถาว่า “อาจารย์ของเราไม่มี” ดังนี้ เป็นต้น ก็ควรให้พิสดารตามนัยที่กล่าวมาแล้วนั้น

อธิบายพระพุทธรูปบอกว่า ปุริสทัมมสารถิ

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงพระนามว่า **ปุริสทัมมสารถิ** เพราะ
อรรถวิเคราะห์ว่า ยังบุรุษผู้พอจะฝึกได้ให้แล่นไป มีคำอธิบายไว้ว่า ย่อมฝึก
ย่อมแนะนำ สัตว์ดิรัจฉานตัวผู้ก็ดี มนุษย์ผู้ชายก็ดี อมนุษย์ผู้ชายก็ดีผู้ที่ยังมิได้
ฝึก ควรเพื่อจะฝึกได้ ชื่อว่า **ปุริสทัมมา** ในคำว่า **ปุริสทัมมสารถิ** นั้น จริงอย่าง
นั้น แม้สัตว์ดิรัจฉานตัวผู้มีอาทิอย่างนี้ คือ อปลลนาคราช จุฬิธรนาคราช
มโหธรนาคราช อัคคิสิขนาคราช ฐมสิขนาคราช อาลวาฬนาคราช ช้างชื่อ
ธนบาลกะ อันพระผู้มีพระภาคทรงฝึกแล้ว คือ ทรงทำให้สิ้นพยศแล้ว ทำให้
ตั้งอยู่ในสภาวะและศีลทั้งหลาย แม้มนุษย์ผู้ชายมีสังกตนิครณฐบุตร อัมพวัน
มาณพ โปกขรชาติพราหมณ์ โสณทัณฑพราหมณ์ และกฏทนต์พราหมณ์
เป็นต้น อันพระผู้มีพระภาคทรงฝึกแล้ว แม่อมมนุษย์ผู้ชายมีอาฬวกยักษ์ สุจิ
โลมยักษ์ ขรโลกยักษ์ และท้าวสักกเทวราชเป็นต้น อันพระผู้มีพระภาคทรงฝึก
แล้ว คือ ทรงแนะนำแล้วด้วยอุบายเครื่องแนะนำอย่างวิจิตร ก็แลในเนื้อความ
นี้ควรแสดงพระสูตรนี้ว่า “ดูก่อนเกสี เราย่อมฝึกบุรุษผู้พอจะฝึกได้ ด้วยอุบาย
ละเอียดบ้าง หยาบบ้าง ทั้งละเอียดทั้งหยาบบ้าง” ดังนี้เป็นต้นให้พิสดาร

อีกอย่างหนึ่ง สอนบอกว่า อนัตตโร ปุริสทมมสารถิ นี้รวมเป็นอรรถบทเดียวกันก็ได้ เป็นความจริง พระผู้มีพระภาคทรงยังบุรุษ ผู้ควรจะฝึกได้ให้เล่นไป เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทั้งหลายประทับนั่งอยู่โดยบัลลังก์เดียวเท่านั้น ทรงเล่นไปได้ไม่ติดขัดตลอดทิศทั้ง ๘ ฉะนั้น เพราะฉะนั้น บัณฑิตจึงเรียกพระผู้มีพระภาคว่า อนัตตโร ปุริสทมมสารถิ เป็นสารถีผู้ฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า ก็แลในคำอธิบายนี้ ควรแสดงพระสูตรนี้ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ช้างตัวที่สมควรฝึกได้ อันนายความช้างไล่ไปแล้ว ย่อมวิ่งไปสู่ทิศเดียวเท่านั้น” ดังนี้ เป็นต้น ให้พิสดาร

(๗) อธิบายพุทธคุณบทว่า สัตตา เทวมนุสฺสานัง

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระนามว่าสัตตา เพราะอรรถว่า ทรงสั่งสอนด้วยประโยชน์ปัจจุบัน ด้วยประโยชน์ภายหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งตามสมควร อีกอย่างหนึ่ง ก็ในบทว่า สัตตา นี้ พึงทราบใจความนิเทศนัยมีอาทิดังนี้ว่า คำว่า สัตตา ได้แก่ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นดุจนายกกองเหมือนอย่างว่า นายกกองย่อมพาหมู่เกวียนให้ข้ามทางกันดาร คือให้ข้ามทางกันดารเพราะโจร กันดารเพราะสัตว์ร้าย กันดารเพราะข้าวแพง กันดารเพราะไม่มีน้ำ คือย่อมให้ข้ามพ้นไป บรรลุถึงถิ่นที่เกษม จันใด พระผู้มีพระภาคก็ฉันนั้นเหมือนกัน ทรงเป็นพระศาสดา คือทรงเป็นดุจนายพวก ทำเหล่าสัตว์ให้ข้ามทางกันดาร ได้แก่ให้ข้ามทางกันดารคือชาติ เป็นต้น

บทว่า เทวมนุสฺสานัง แปลว่า ของเทวดาทั้งหลายด้วย ของมนุษย์ทั้งหลายด้วย คำว่า เทวมนุสฺสานัง นั้น ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจกำหนดสัตว์ชั้นสูง และด้วยอำนาจการกำหนดบุคคลที่สมควรบรรลุธรรมได้

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคชื่อว่าทรงเป็นพระศาสดา แม้ของพวกสัตว์
ดิรัจฉาน เพราะทรงประทานอนุสาสนีให้เหมือนกัน จริงอยู่ สัตว์ดิรัจฉาน
แม้เหล่านั้น บรรลุอุปนิสัยสมบัติ ก็เพราะได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาค ย่อม
เป็นผู้มีส่วนแห่งมรรคและผลในภพที่ ๒ หรือภพที่ ๓ เพราะอุปนิสัยสมบัตินั้น
นั้นแล ก็ในความเป็นศาสดาของพวกสัตว์ดิรัจฉานนี้ มีมณฑุกเทวบุตรเป็นต้น
เป็นตัวอย่าง

ได้ยินว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่ชนชาวนครจำปา อยู่
ที่ริมฝั่งสระโบกขรณีชื่อคัคครา มีกบตัวหนึ่งได้ถือเอานิมิตในพระสุรเสียงของ
พระผู้มีพระภาค ขณะนั้น มีคนเลี้ยงโคคนหนึ่ง เมื่อจะยืน ได้ย่นไม้เท้ากดลง
ที่ศีรษะกบนั้น กบตัวนั้นก็ตายในขณะนั้นนั่นเอง แล้วเกิดในวิมานทองประมาณ
๑๒ โยชน์ในภพดาวดึงส์ เหมือนนอนหลับแล้วตื่นขึ้น ฉะนั้น

ในภพดาวดึงส์นั้น มณฑุกเทวบุตรเห็นตนเองอันหม่นางฟ้าแวดล้อม
แล้ว ใคร่ครวญอยู่ว่า เรามาเกิดในที่นี้ ได้กระทำความอะไรไว้หนอแล ก็ได้
เห็นกรรมอะไรๆ อย่างอื่น นอกจากการถือเอานิมิตในพระสุรเสียงของพระผู้
มีพระภาค มณฑุกเทวบุตรจึงมาพร้อมทั้งวิมานในขณะนั้นนั่นเอง ถวายบังคม
พระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า พระผู้มีพระภาคทั้งที่ทรงทราบ
อยู่นั้นแหละ แต่ก็ตรัสถามว่า

“ใครช่างรุ่งเรืองด้วยฤทธิ์ ยศ มีผิวพรรณงดงามยิ่ง
นัก ทำทิศทั้งปวงให้สว่างอยู่ กำลังไหว้เท้าของเรา”

มันทุกเทวบุตรกราบทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในชาติก่อน ข้าพระองค์
ได้เป็นกบอยู่ในน้ำ มีน้ำเป็นที่เที่ยวไป เมื่อข้าพระองค์
กำลังฟังธรรมของพระองค์อยู่ คนเลี้ยงโค ได้ฆ่าข้า
พระองค์แล้ว”

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมแก่มันทุกเทวบุตรนั้นแล้ว สัตว์จำนวน
๘๔,๐๐๐ ได้บรรลุธรรม ฝ่ายเทวบุตรก็ดำรงอยู่ในพระโสดาปัตติผล ได้ทำการ
แยมแล้วก็หนีไปแล้ว

(๘) อธิบายพุทธรคุณบทว่า พุทโธ

ก็พระผู้มีพระภาคทรงได้พระนามว่าพุทโธ ด้วยอำนาจพระญาณอันเกิดในที่สุดแห่งวิโมกข์ เพราะญะยธรรมที่มีอยู่ทั้งหมดอันพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว อีกอย่างหนึ่ง เพราะพระองค์ตรัสรู้อรียสัจ ๔ ด้วยพระองค์เองบ้าง ทรงยังสัตว์เหล่าอื่นให้ตรัสรู้บ้าง ฉะนั้น พระองค์จึงทรงพระนามว่าพุทโธ

(๙) อธิบายพุทธคุณบทว่า ภควา

ก็คำว่า ภควา นี้เป็นคำร้องเรียกพระองค์ ด้วยความเป็นผู้วิเศษด้วย พระคุณ เป็นผู้สูงกว่าสัตว์ และเป็นผู้ควรเคารพโดยฐานะครู ด้วยเหตุนั้น พระโบราณจารย์ทั้งหลาย จึงกล่าวว่า

คำว่า ภควา เป็นคำประเสริฐสุด คำว่า ภควา เป็น
คำสูงสุด เพราะเหตุที่พระองค์ควรแก่ความเคารพโดย
ฐานะครู บัณฑิตจึงเรียกว่า ภควา

พระนามว่า ภควา นี้เป็นเนमितตกนาม พระนางมหามายามีได้ทรง
ขนาน พระเจ้าสุทโธทนมหาราชก็มีได้ทรงขนาน พระญาติแปดหมื่นก็มีได้ทรง
ขนาน เทวดาวิเศษทั้งหลายมีท้าวสักกะและท้าวสันดุสิตเป็นต้นก็มีได้ทรงขนาน
จริงอยู่ คำนี้ พระธรรมเสนาบดึกกล่าวแล้วว่า “พระนามว่า ภควา นี้เกิดในที่สุด
แห่งความพันพิเศษ เป็นบัญญัติที่สำเร็จประจักษ์แก่พระผู้มีพระภาค
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย พร้อมกับการบรรลุพระสัพพัญญุตญาณที่โคณพระโพธิ
พฤกษ์”

พระพุทธรเจ้า

ก็เพื่อจะประกาศพระคุณที่เกิดจากคุณเนमितตกนามนี้นั้น พระสังคิตติ
กาจารย์ทั้งหลาย จึงกล่าวคาถานี้ไว้ว่า

“พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ทรงมีพระอิสริยยศ
ทรงเสพอริยคุณ มีส่วนแห่งจตุปัจจัย ทรงจำแนก
พระธรรม เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ได้ทรงทำการหัก
กิเลส เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ทรงเป็นครู เพราะ
เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น บัณฑิตจึงเฉลิม
พระนามว่าภควา

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด เป็นผู้มียกธรรม
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น บัณฑิตจึง
เฉลิมพระนามว่าภควา

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด มีพระองค์อบรมดี
แล้วด้วยญาณธรรมเป็นอันมาก เสด็จถึงที่สุดแห่งภพ
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น บัณฑิตจึง
เฉลิมพระนามว่าภควา”

อนึ่ง ในพระคาถานี้ บัณฑิตพึงเห็นใจความแห่งบทเหล่านั้นๆ ตามนัย
ที่กล่าวไว้ในมหานิทเทสนั้นแล ส่วนนัยอื่นอีก มีดังนี้คือ

พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด เป็นผู้ทรงมี
ภคยธรรม ๑ ทรงหักกิเลส ๑ ทรงประกอบด้วย
ภคธรรม ๑ ทรงจำแนกพระธรรม ๑ ทรงสั่งเสพ ๑ และ
ทรงคลายการไปในภพทั้งหลายได้แล้ว ๑ เพราะเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น บัณฑิตจึงเฉลิมพระนาม
ว่าภควา

ภาคยวา ทรงมีภาคยธรรม

ฟังทราบวินิจฉัยในพระคานานั้นต่อไป ผู้ศึกษาฟังทราบว่า เพราะภาคยธรรมอันถึงฝั่งแห่งพระบารมีมีทานและศีล เป็นต้น อันยังสุขทั้งที่เป็นโลกียะทั้งที่เป็นโลกุตระให้เกิด มีแก่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เพราะฉะนั้นในเมื่อควรจะเฉลิมพระนามว่าภาคยวา แต่ท่านถือเอาลักษณะแห่งนิรุตติ มีการลงตัวอักษรใหม่และการแปลงตัวอักษร เป็นต้น หรือถือเอาลักษณะรวมเข้าในชุดศัพท์มีปิโสทรศัพท์ เป็นต้น ตามนัยแห่งศัพทศาสตร์ จึงเฉลิมพระนามว่าภควา

ภักควา ทรงหักกิเลส

อนึ่ง เพราะพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ได้ทรงหักกิเลสอันเป็นเหตุให้เกิดความเร่าร้อนกระวนกระวายหลายแสนอย่างทั้งหมด มีประเภท คือ โลภะ โทสะ โมหะ มนสิการคลาดเคลื่อน, อหิริกะและอโนตตปปะ โกธะและอุปนาหะ มัคคะและปลาสะ อิสสาและมัจฉริยะ มายาและสาถะเยยะ ถัมภะและสาร์หมะ มานะและอติมานะ มทะและปมาทะ ตัณหาและอวิชชา, อกุศลมูล ๓ ทุจจริต ๓ สังกิเลส ๓ มลทิน ๓ วิสมะ ๓ สัณญญา ๓ วิตก ๓ ปปัญจะ ๓, วิปริเยสะ ๔ อาสวะ ๔ คัณฐะ ๔ โอะมะ ๔ โยคะ ๔ อคติ ๔ ตัณหุปาทาน ๔, เจโตซีละ ๕ วินิพันธะ ๕ นีวรณ ๕ อภินันทะ ๕, วิวาทมูล ๖ หมวดตัณหา ๖, อนุสัย ๗, มิจฉิตตะ ๘, ตัณหามูลกะ ๙, อกุศลกรรมบถ ๑๐, ทิฏฐิ ๖๒, และตัณหาวิปริต ๑๐๘, หรือโดยย่อได้ทรงหักมาร ๕ คือ กิเลสมาร ชันธมาร อภิสังขารมาร มัจจุมารและเทวบุตรมาร เพราะฉะนั้น ในเมื่อควรจะเฉลิมพระนามว่าภักควา แต่ก็เฉลิมพระนามว่าภควา เพราะพระองค์ทรงหักอันตรายเหล่านั้นได้แล้ว

จริงอย่างนั้น ในความขื่อนี้ท่านกล่าวไว้ว่า

พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงหักราคะได้แล้ว
ทรงหักโทสะได้แล้ว ทรงหักโมหะได้แล้ว หอาสวะมิได้
บาปธรรมทั้งหลาย พระองค์ก็ทรงหักเสียแล้ว เพราะ
เหตุนี้ บัณฑิตจึงเฉลิมพระนามว่าภควา

ก็ความถึงพร้อมด้วยรูปกายของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงไว้
ซึ่งพระลักษณะอันเกิดจากบุญหลายร้อย ย่อมเป็นอันท่านแสดงแล้ว ด้วยความ
ที่พระองค์ทรงมีพระกายสมส่วน ความถึงพร้อมด้วยพระธรรมกาย ย่อมเป็น
อันท่านแสดงแล้วด้วยความที่พระองค์ทรงหักโทสะได้แล้ว

ความที่พระองค์ทรงเป็นผู้อันชาวโลกและเหล่าชนที่มีปัญญานับถือมาก
ก็ดี ความที่พระองค์เป็นผู้อันคฤหัสถ์และบรรพชิตพึงเข้าเฝ้าก็ดี ความที่
พระองค์ทรงเป็นผู้สามารถในการบำบัดทุกข์กายและจิต ของคฤหัสถ์และ
บรรพชิตเหล่านั้นผู้เข้าเฝ้าแล้วก็ดี ความที่พระองค์ทรงมีพระอุปการะด้วย
อามิสทานและธรรมทานก็ดี และความที่พระองค์ทรงสามารถในการชักชวน
ด้วยความสุขทั้งที่เป็นโลกียะทั้งที่เป็นโลกุตระก็ดี ย่อมเป็นอันท่านแสดงแล้ว
ด้วยพระคุณทั้ง ๒ นั้นเช่นเดียวกัน

ทรงประกอบด้วยภาคธรรม ๖

อนึ่ง เพราะในด้านชาวโลก ภาค ศัพท்ய่อมเป็นไปในธรรม ๖ ประการ คือ ความเป็นใหญ่ ๑ ธรรม ๑ ยศ ๑ ลีริ ๑ กามะ ๑ และความเพียร ๑

เป็นความจริง ความเป็นใหญ่ในจิตของพระผู้มีพระภาคนั้นยอดเยี่ยม หรือ ความเป็นใหญ่ที่สมมติกันทางโลกมีการบันดาลกายให้เล็กละเอียดและ ทำกายให้ลอยไปได้ เป็นต้น ก็ทรงมีอยู่อย่างบริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง

พระโลกุตระธรรมที่บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ของพระผู้มีพระภาคนั้น มีอยู่

พระยศอันแผ่คลุมโลก ๓ ซึ่งทรงบรรลุด้วยพระคุณตามที่เป็นจริงบริสุทธิ ยิ่งนัก ของพระผู้มีพระภาคนั้นมีอยู่

พระลีริแห่งพระอวัยวะน้อยใหญ่ทุกส่วน บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง สามารถยังความเลื่อมใสแห่งดวงตาและดวงใจ ของชนผู้ชวนชวายในการดู พระรูปกายให้บังเกิด ของพระผู้มีพระภาคนั้นมีอยู่

พระพุทธรเจ้า

กามะที่ชนทั้งหลายหมายรู้กันว่า ความสำเร็จแห่งประโยชน์ที่ปรารถนา เพราะความปรารถนาที่พระองค์ทรงตั้งไว้ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่พระองค์เอง หรือเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ความปรารถนาสำเร็จแล้ว อย่างนั้นทีเดียว

ความเพียรกล่าวคือความพยายามโดยชอบ อันเป็นเหตุให้บรรลุถึง ความเป็นครูแห่งโลกทั้งปวง ของพระผู้มีพระภาคนั้นมิอยู่ แม้เพราะพระองค์ ทรงประกอบแล้วด้วยภคธรรมเหล่านี้ ก็เฉลิมพระนามได้ว่าภควา เพราะ ภคธรรมทั้งหลายของพระองค์มิอยู่

วิภัตตวา ทรงจำแนกพระธรรม

อนึ่ง เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้จำแนก อธิบายว่าทรงแจก ทรงเปิดเผย ทรงแสดงซึ่งธรรมทั้งปวงโดยประเภทมีกุศล เป็นต้น หรือทรงแสดงซึ่งธรรมมีกุศลเป็นต้นแยกประเภทโดยชั้น อายตนะ ธาตุ สัจจะ อินทรีย์ และ ปฏิจ্ঞสมุปบาท เป็นต้น หรือทรงแสดงซึ่งทุกขอริยสัจ ด้วยอรรถว่าเป็นสิ่ง ปิ๊บคั้น ๑ เป็นสิ่งถูกปรุงแต่ง ๑ เป็นสิ่งแผดเผา ๑ และเป็นสิ่งแปรผัน ๑ ซึ่ง สมุทยอริยสัจด้วยอรรถว่าหอบทุกข์มาให้ ๑ เป็นเหตุ ๑ เป็นเครื่องประกอบ ไว้ ๑ และเป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยว ๑ ซึ่งนิโรธอริยสัจ ด้วยอรรถว่าเป็นเครื่อง สลัดออก ๑ เป็นสภาพสัจ ๑ ไม่ถูกปรุงแต่ง ๑ เป็นอมตะ ๑ ซึ่งมีคคอริยสัจ ด้วยอรรถว่าเป็นธรรมนำออกจากทุกข์ ๑ เป็นเหตุ ๑ เป็นเครื่องเห็น ๑ เป็น ความเป็นใหญ่ ๑ เพราะฉะนั้น ในเมื่อควรเฉลิมพระนามว่าวิภัตตวา ก็เฉลิม พระนามว่าภควา

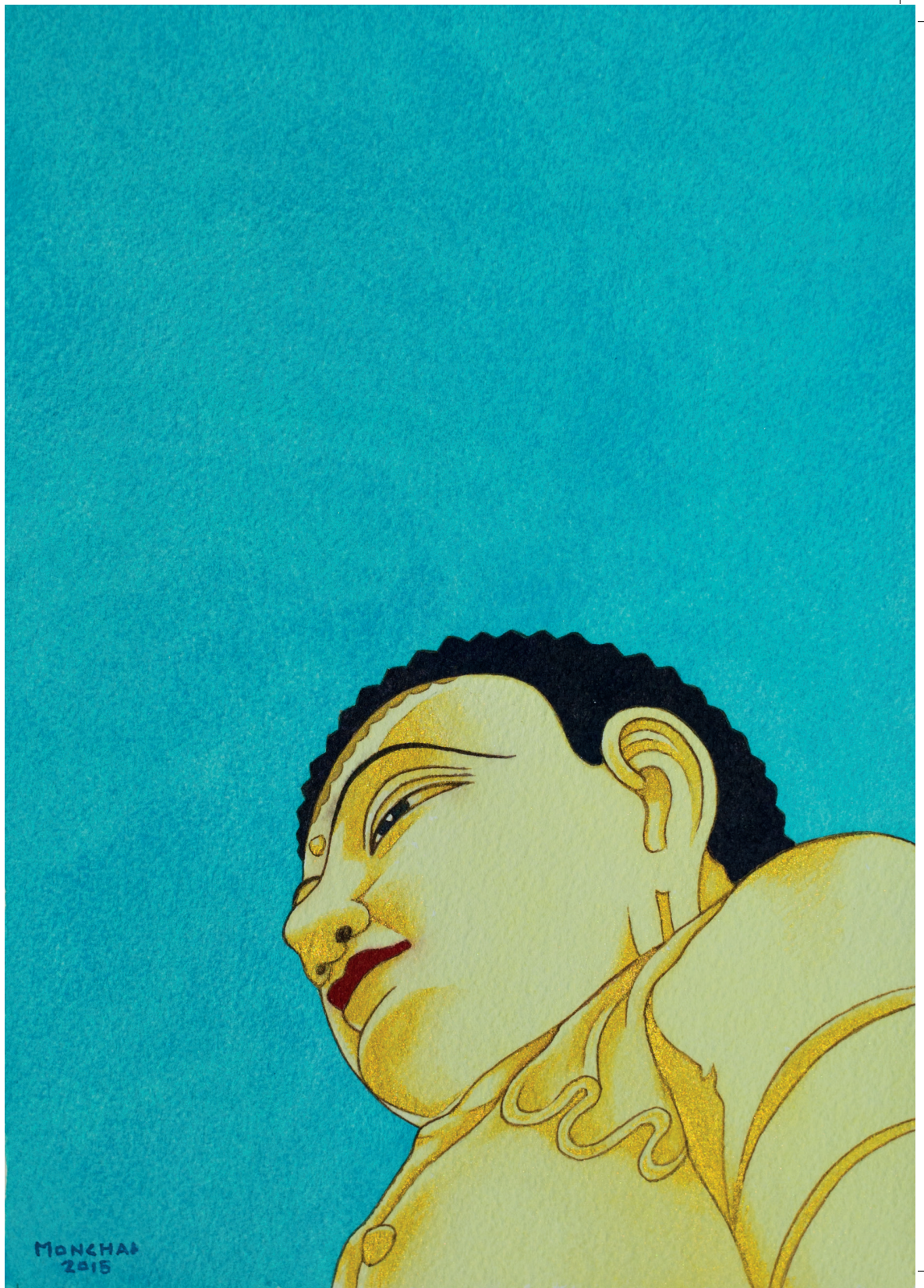
ภัตตวา ทรงส้องเสพ

อนึ่ง เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นทรงคบ ทรงส้องเสพ ทรงกระทำให้มาก ซึ่งทิพพิหาร พรหมวิหาร อริยวิหาร ซึ่งกายวิเวก จิตตวิเวก อุปธิวิเวก ซึ่งสุญญตวิโมกข์ อัปปณิหิตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ และซึ่งอุตตริ มนุสสรรมเหล่าอื่น ทั้งที่เป็นโลกียะทั้งที่เป็นโลกุตระ เพราะฉะนั้น ในเมื่อควร เกลิมพระนามว่าภัตตวา ก็เเลิมพระนามว่าภควา

ทรงคายการไปในภพทั้งหลายได้แล้ว

เพราะเหตุแห่งการท่องเที่ยวไปกล่าวคือค้นหาในภพทั้ง ๓ อันพระผู้มีพระภาคนั้นทรงคายเสียแล้ว เพราะฉะนั้น ในเมื่อควรเเลิมพระนามว่า ภเวสุ วนุตคฺมโน (ผู้มีการไปในภพทั้งหลายอันคายแล้ว) แต่ถวายพระนามว่า ภควา เพราะถือเอา ภอักษรมมาจาก ภวศัพท์ คอักษรมมาจากคฺมนศัพท์ และ วอักษรมมาจากวนุตศัพท์ ได้รูปเป็นภคว ทำให้เป็นที่มะจึงได้รูปเป็นภควา เปรียบเหมือนถ้อยคำในทางโลกเมื่อควรจะกล่าวว่า เมहनสฺส ขสฺส มาลา (เครื่องประดับแห่งที่อันลับ) เขากล่าวว่า เมขลา ฉะนั้น

๕. พุทธคุณ ๑๐๐ บท^๑

- (๑) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ธีระ ผู้ทรงมีปัญญาฉลาดปราดเปรื่อง
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๒) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
วิคตโมหะ ผู้ทรงปราศจากโมหะแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๓) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ปภินนชีละ ผู้ทรงทำลายกิเลสเครื่องตรึงใจ ๕ ประการ
ได้แล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

๑ แปลและเรียบเรียงจาก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ อุปาสิทวาทสูตร

- (๔) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
วิจิตวิชยะ ผู้ทรงชนะมัจจุมาร กิเลสมารและเทวปุตตมาร
แล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๕) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อนิฆะ ผู้ไม่ทรงมีความทุกข์ ทั้งความทุกข์ที่เกิดจากกิเลส
และทุกข์ที่เป็นวิบาก
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๖) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
สุสมจิตตะ ผู้ทรงมีจิตเสมอด้วยดีในเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย ทั้งในท่านพระเทวทัต ในช้างธนปาลกะ ในท่าน
พระอังกุลีมาลเถระและในท่านพระราหุลเถระ เป็นต้นนั้น
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๗) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
พุทฺธสีละ ผู้ทรงมีอาจารย์อันเจริญแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๘) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
สาธุปัญญา ผู้ทรงมีพระปัญญาดี
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๙) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
เวสมันตระ ผู้ทรงข้ามกิเลสอันเป็นพิษมีรากะเป็นต้น
ได้แล้วดำรงอยู่
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๑๐) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
วิมละ ผู้ทรงปราศจากมลทินมีรากะเป็นต้นแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๑๑) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อกถังกถิ ผู้ไม่ทรงมีถ้อยคำที่แสดงความสงสัย
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๑๒) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ตูลิตะ ผู้ทรงมีพระทัยประกอบด้วยกรุณา
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๑๓) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
วันตโลกามิสะ ผู้ทรงคายกามคุณได้แล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๑๔) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
มุกิตะ ผู้ทรงมีพระทัยประกอบด้วยมุทิตา
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๑๕) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
กตสมณะ ผู้ทรงมีคุณเครื่องทำให้เป็นสมณะอันทำ
สำเร็จแล้ว คือทรงถึงที่สุดแห่งสมณธรรมแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๑๖) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
มनुชะ ผู้ทรงเกิดเป็นมनुश्य
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๑๗) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อันติมสรีระ ผู้ทรงมีพระสรีระเป็นครั้งสุดท้าย
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๑๘) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
นระ ผู้ทรงเป็นนระ นำออกจากสังสารวัฏฏ์ให้ถึง
นิพพานสุข
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๑๙) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อโนปมะ ผู้ไม่ทรงมีใครเปรียบได้
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๒๐) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
วิรัชะ ผู้ทรงปราศจากอฐี
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๒๑) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อสังสยะ ผู้ไม่ทรงมีความสงสัย
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๒๒) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
กุสละ ผู้ทรงเหียบแหลม
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๒๓) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
เวนยิกะ ผู้ทรงเป็นผู้นำของสัตว์ทั้งหลาย
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๒๔) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
สารทิวระ ผู้ทรงเป็นสารทิผู้ประเสริฐ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๒๕) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อนุตตระ ผู้ไม่ทรงมีผู้อื่นยิ่งกว่า
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๒๖) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
รุจิรัธัมมะ ผู้ทรงมีธรรมอันสะอาด
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๒๗) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
นิกกังขะ ผู้ไม่ทรงมีความเคลือบแคลง
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๒๘) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ปภาสกระ ผู้ทรงกระทำแสงสว่าง
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๒๙) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
มานัจฉิททะ ผู้ทรงตัดมานะได้แล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๓๐) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
วีระ ผู้ทรงมีพระวิริยะ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๓๑) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
นิสกะ ผู้ทรงองอาจไม่มีใครเปรียบได้ในที่ทั้งปวง
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๓๒) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อัปปเมยยะ ผู้ไม่ทรงมีใครประมาณได้
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๓๓) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
คัมภีระ ผู้ทรงมีคุณอันลึกซึ้ง
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๓๔) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
โหมณปัตตะ ผู้ทรงบรรลุถึงญาณแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๓๕) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
เขมังกระ ผู้ทรงกระทำความเกษม
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๓๖) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
เวทะ ผู้ทรงมีพระญาณ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๓๗) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ธัมมัญญะ ผู้ทรงดำรงอยู่ในธรรม
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๓๘) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
สุสังวุตตะ ผู้ทรงสำรวจพระองค์ดีแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๓๙) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
สังคาติกะ ผู้ทรงล่วงกิเลสเป็นเครื่องข้องได้แล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๔๐) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
มุตตะ ผู้ทรงพ้นแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๔๑) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
นาคะ ผู้ทรงประเสริฐ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๔๒) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ปันตเสนะ ผู้ทรงอยู่ในเสนาสนะอันสงัด
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๔๓) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ชื่อนลฺลฺยโณชนะ ผู้ทรงมีลฺลฺยโณชน์สิ้นแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๔๔) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
มุตตะระ ผู้ทรงพ้นแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๔๕) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ปฏิมันตกะ ผู้ทรงมีพระปัญญาสำหรับโต้ตอบเหล่าชน
ผู้มีทิวฏฐิอย่างอื่นทั้งปวง
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๔๖) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
โมนะ ผู้ทรงมีกิเลสอันขจัดแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๔๗) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
บันนธชะ ผู้ทรงลดธงคือมานะได้แล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๔๘) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
วีตราคะ ผู้ทรงปราศจากราคะแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๔๙) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ทันทะ ผู้ทรงฝึกแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๕๐) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
นิปปปัญจะ ผู้ไม่ทรงมีกิเลสเครื่องเน้นซ้ำ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๕๑) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อิลิสัตตมะ ผู้ทรงเป็นพระพุทธรเจ้าองค์ที่ ๗ นับจาก
พระพุทธรเจ้าวิปัสสีเป็นต้นมา
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๕๒) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อกุหะ ผู้ไม่ทรงหลอกลวงชาวโลก
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๕๓) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
เตวิชชะ ผู้ทรงมีวิชา ๓
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๕๔) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
พรหมสัตตะ ผู้ทรงเป็นสัตว์ประเสริฐที่สุด
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๕๕) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
นหาคกะ ผู้ทรงล้างกิเลสแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๕๖) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ปทกะ ผู้ทรงฉลาดปราดเปรื่องในการประสมอักษร
ให้เป็นบทความ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๕๗) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ปัสสัททะ ผู้ทรงสงบระงับแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๕๘) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
วิจิตเวทะ ผู้ทรงมีพระญาณอันสำเร็จแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๕๙) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ปรีณททะ ผู้ทรงให้ธรรมทานก่อนกว่าใครทั้งหมด
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๖๐) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ลักกะ ผู้ทรงสามารถ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๖๑) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อริยะะ ผู้ทรงเป็นพระอริยะะ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๖๒) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ภาวิตัตตะ ผู้ทรงมีพระองค์อันอบรมแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๖๓) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ปัตติปัตตะ ผู้ทรงบรรลुकุณทั้งหลายที่ควรบรรลุแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๖๔) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
เวยยภรณะ ผู้ทรงแสดงอรรถให้พิสดาร
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๖๕) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
สติมา ผู้ทรงมีพระสติ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๖๖) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
วิปัสสี ผู้ทรงเห็นแจ้ง
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๖๗) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อนภินตะ ผู้ไม่ทรงมีตัณหาแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๖๘) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
โนอปณตะ ผู้ไม่ทรงประทุษร้ายแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๖๙) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อาเนญชะ ผู้ไม่ทรงหวั่นไหว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๗๐) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
วลิปัตตะ ผู้ทรงถึงความเป็นผู้ชำนาญ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๗๑) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
สัมมัคคตะ ผู้เสด็จไปได้
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๗๒) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ฌายี ผู้ทรงมีฌาน
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๗๓) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อนนุคตันตระ ผู้ไม่ทรงมีจิตไปตามกิเลสทั้งหลาย
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๗๔) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
สุทฺธะ ผู้ทรงบริสุทธิ
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๗๕) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อลิตะ ผู้ไม่ทรงช้องแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๗๖) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อัปภีตะ ผู้ปราศจากความกลัวแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๗๗) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ปวิวิตตะ ผู้สัจแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๗๘) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อัคคัปปัตตะ ผู้ทรงบรรลุนิพพานแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๗๙) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ดิณณะ ผู้ทรงข้ามได้เองแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๘๐) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ตารยันตะ ผู้ทรงยังสัตว์อื่นให้ข้ามได้
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๘๑) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
สันตะ ผู้ทรงสงบแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๘๒) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ภูริปัญญา ผู้ทรงมีพระปัญญากว้างใหญ่ไพศาลย์เสมอ
ด้วยแผ่นดิน
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๘๓) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
มหาปัญญา ผู้ทรงมีพระปัญญามาก
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๘๔) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
วิตโลกะ ผู้ทรงปราศจากโลกะแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๘๕) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ตถาคตะ ผู้ทรงดำเนินปฏิบัติเหมือนพระพุทธรเจ้าใน
ปางก่อน เป็นต้น
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๘๖) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
สุคตะ ผู้เสด็จไปดีแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

- (๘๗) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อัมปคุปคคละ ผู้ทรงไม่มีบุคคลเปรียบได้
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๘๘) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อสมะ ผู้ทรงไม่มีใครเสมอเหมือน
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๘๙) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
วิสารทะ ผู้ทรงแก้แล้วกล้า
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๙๐) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
นิปุณะ ผู้ทรงละเอียดสุขุม
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า
- (๙๑) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ตัทธจันนิทะ ผู้ทรงตัดค้นหาได้ขาดแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๙๒) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
พุทฺธะ ผู้ทรงรู้ ทรงตื่น ทรงเบิกบาน
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๙๓) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
วิตรูมะ ผู้ทรงปราศจากวันแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๙๔) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อนุปิลิตตะ ผู้อันค้นหาและทักขิณาทาไม่ได้แล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๙๕) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อาหุเนยยะ ผู้ทรงควรรับของที่เขานำมาบูชา
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๙๖) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ยักขะ ผู้ทรงได้พระนามว่ายักขะ เพราะทรงแสดง
อานุภาพได้อย่างน่าอัศจรรย์ และเพราะชาวโลกบูชาแล้ว
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๙๗) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อุตตมปุคคะ ผู้ทรงเป็นอุตตมบุคคล
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๙๘) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
อุตตะ ผู้ทรงมีพระคุณไม่มีใครข้งได้
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๙๙) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
มหันตะ ผู้ทรงยิ่งใหญ่
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

(๑๐๐) ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ยสัคคัปปัตตะ ผู้ทรงถึงยศอันยอดเยี่ยม
พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของข้าพเจ้า

๖. มหาปฐลักขณะ ๓๒^๑

ลักขณะมหาบุรุษ ๓๒ อย่าง และเหตุให้เกิด

ข้าพเจ้าได้สดับจดจำมาแล้วอย่างนี้

ในสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอาราม
ของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัส
ของพระผู้มีพระภาคแล้ว

๑ แปลและเรียบเรียงจาก ลักขณสูตร ที่มณิกาย ปาฎิกวรรค

ความสำเร็จของผู้มีมหาปุริสลักษณะ ๓๒

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาบุรุษผู้ที่เพียบพร้อมด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ความสำเร็จเป็น ๒ อย่างเท่านั้นไม่เป็นอย่างอื่น คือ

๑. ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ได้ครองราชโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะสงครามแล้ว มีอาณาจักรมั่นคง มีรัตนะ (สิ่งน่ายินดี สิ่งที่มีค่ามากและนำความปลาบปลื้มมาให้) ๗ ประการ คือ (๑) จักกรัตนะ (๒) ช้างรัตนะ (๓) ม้ารัตนะ (๔) มณีรัตนะ (๕) หงูรัตนะ (๖) คหบดีรัตนะ (๗) ปริณายกรัตนะ พระราชบุตรของพระองค์มีเกินกว่า ๑,๐๐๐ คน ล้วนอาจหาญ แก้วกล้า สามารถอย่ายี่เหล่าเข้าศึกได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้การปราบและการออกคำสั่งประหารหรือการทำร้าย ทรงครองแผ่นดินมีมหาสมุทรเป็นขอบเขต ไม่มีหมูโจรผู้ทำอันตราย มีความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ ไม่มีภัยอันตรายใดๆ

๒. ถ้าหากว่า มหาบุรุษนั้นทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก

มหาปฐลักขณะ ๓๒ ประการ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาปฐลักขณะ ๓๒ ประการ ที่ทำให้มีความสำเร็จเป็น ๒ อย่างดังที่กล่าวนั้นมีอะไรบ้าง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาบุรุษในโลกนี้ เพียบพร้อมด้วยมหาปฐลักขณะดังต่อไปนี้ คือ

๑. มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน
๒. พื้นภายใต้ฝ่าพระบาทของมหาบุรุษมีจักรเกิดขึ้น มีกำข้างละ ๑,๐๐๐ มีกง มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง
๓. มีสันพระบาทยาว
๔. มีพระองคุลียาว
๕. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม
๖. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายประดุจตาข่าย
๗. มีกระดูกข้อพระบาทสูง
๘. มีพระขงฆ์เรียวดุจแข็งเนื้อทราย
๙. เมื่อประทับยืน มิได้น้อมพระกายลง สามารถใช้ฝ่าพระหัตถ์ทั้ง ๒ จับถึงพระชานุทั้ง ๒ ได้
๑๐. มีพระคฺยหะเร้นอยู่ในฝ่า

๑๑. มีพระฉวีสีดุจทอง คือมีหนังประดุจหุ้มด้วยทอง
๑๒. มีพระฉวีละเอียด เพราะพระฉวีละเอียดดุจสีละอองจึง
ไม่อาจติดพระกาย
๑๓. มีพระโลมาชุมละเส้นเสมอไปทุกชุมชน
๑๔. มีพระโลมามีปลายงอนขึ้น มีคำสนิทเหมือนสีดอกอัญชัญ
และขดวนรอบเวียนขวา
๑๕. มีพระกายตั้งตรงเหมือนกายพรหม
๑๖. มีพระมังสะเต็มบริบูรณ์ในที่ ๗ แห่ง
๑๗. มีพระกายทุกส่วนบริบูรณ์ท่อนดูกายท่อนหน้าของราชสีห์
๑๘. มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน
๑๙. มีพระกายเป็นปริมณฑลดูปริมณฑลแห่งต้นไทร พระกาย
ของพระองค์สูงเท่ากับ ๑ วาของพระองค์ ๑ วาของพระองค์ยาวเท่ากับ
พระกายของพระองค์
๒๐. มีลำพระศอกกลมเสมอกันตลอด
๒๑. มีเส้นประสาทสำหรับรับรสอาหารอันดีเลิศ
๒๒. มีพระหนุดุจคางราชสีห์

- ๒๓. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่
- ๒๔. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน
- ๒๕. มีพระทนต์ไม่ห่างกัน
- ๒๖. มีพระเขี้ยวแก้วทั้ง ๔ อันขาวบริสุทธิ์
- ๒๗. มีพระชีวหาใหญ่และยาว
- ๒๘. มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม และตรัสดุจเสียงนกกการเวก
- ๒๙. มีพระเนตรดำสนิท
- ๓๐. มีดวงพระเนตรทั้ง ๒ ผ่องใสดุจนัยน์ตาลูกโค
- ๓๑. มีพระอุณาโลมเกิดขึ้นที่ระหว่างพระโขนง สีขาวอ่อน
ดุจสำลี
- ๓๒. มีพระเศียรงามดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการนี้แหละ ที่ทำให้มีความสำเร็จเป็น ๒ อย่างไม่เป็นอย่างอื่น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกฤาษีแม้ภายนอกก็สามารถทรงจำมหาปุริสลักษณะของมหาบุรุษ ๓๒ ประการเหล่านี้ได้ แต่ฤาษีเหล่านั้นไม่ทราบว่าเป็นเพราะทำกรรมนี้ มหาบุรุษจึงได้ลักษณะนี้

เหตุแห่งการได้มหาปุริสลักษณะ ๓๒

๑. มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน (ลักษณะที่ ๑)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน เป็นผู้สมาทานอย่างมั่นคงในกุศลกรรมบถ ๑๐ สมาทานเป็นนิจไม่ถอยหลังในกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต ในการให้ทาน การบำเพ็ญศีล การรักษาอุโบสถ ในการปฏิบัติดีต่อมารดาบิดาและสมณพราหมณ์ ในความเป็นผู้เคารพต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และในกุศลอันเป็นปัจจัยให้สำเร็จพระสัพพัญญุตญาณ เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ตถาคตย่อมเหนือกว่าเทวดาเหล่าอื่นในสวรรค์โดยเหตุ ๑๐ อย่าง คือ (๑) อายุทิพย์ (๒) วรรณะทิพย์ (๓) ความสุขทิพย์ (๔) ยศทิพย์ (๕) ความเป็นใหญ่ทิพย์ (๖) รูปทิพย์ (๗) เสียงทิพย์ (๘) กลิ่นทิพย์ (๙) รสทิพย์ (๑๐) โภจวิพพะทิพย์ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาปุริสลักษณะนี้ คือ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ขณะเหยียบลงพื้นฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ขณะยกก็เสมอกัน ขณะจรดพื้นฝ่าพระบาททุกส่วนก็แตะพื้นพร้อมกัน

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ได้ครองราชโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะสงครามแล้ว มีอาณาจักรมั่นคง มีรัตนะ ๗ ประการ คือ (๑) จักกรัตนะ (๒) ช้างรัตนะ (๓) ม้ารัตนะ (๔) มณีรัตนะ (๕) หงษ์รัตนะ (๖) คหบดีรัตนะ (๗) ปริณายกรัตนะ พระราชบุตรของพระองค์มีเกินกว่า ๑,๐๐๐ คน ล้วนอาจหาญแกล้วกล้า สามารถย้ายเหล่าข้าศึกได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้การปรับและการออกคำสั่ง ประหารหรือการทำร้าย ทรงครองแผ่นดินมีมหาสมุทรเป็นขอบเขต ไม่มีหมูโจรผู้ทำอันตราย มีความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ไม่มีภัยอันตรายใดๆ เมื่อเป็นพระราชาก็ได้ผลข้อนี้ คือ ไม่มีมนุษย์ที่เป็นข้าศึกศัตรูคนใดจะสามารถครอบงำทำให้หวั่นไหวได้

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า จะได้ผลข้อนี้ คือ ไม่มีเหล่าข้าศึกศัตรูภายใน คือ ราคะ โทสะ หรือโมหะ ไม่มีเหล่าข้าศึกศัตรูภายนอก คือ สมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหมหรือใครๆ ในโลกนี้จะข่มได้

พระพุทธรเจ้า

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกรรมที่สมควรกับมหาปुरुสลักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

มหาบุรุษทรงยินดีแล้วในคำสัตย์ในกุศลกรรมบถ
๑๐ ในการฝึกฝนอินทรีย์ ในความสำรวมด้วยศีล ใน
ความเป็นผู้สะอาดทางกาย วาจา ใจ ในการดำรงอยู่ใน
ศีล ในการรักษาอุโบสถ ในการไม่เบียดเบียนสัตว์
ทั้งหลาย ทรงสมาทานประพฤติกุศลอย่างอย่างมั่นคง

เพราะกรรมนั้น มหาบุรุษเข้าถึงสวรรค์เสวย
ความสุขที่นำพาส่งถึงนิรันต จุตีจากสวรรค์แล้วมาเกิด
ในโลกนี้ ทรงเหยียบแผ่นดินด้วยพระบาททั้ง ๒ อันราบ
เสมอกัน

พวกพราหมณ์ผู้ทำนายนัยลักษณะมาประชุมกัน
ทำนายว่า “พระกุมารนี้มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ไม่ว่า
จะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต ก็ไม่มีใครสามารถจะข่มได้
พระลักษณะนั้นเป็นนิมิตสองความนั้น

พระกุมารผู้มีลักษณะเช่นนั้น เมื่ออยู่ครองเรือน
ทรงสามารถครอบงำพวกอื่นและข่มเหล่าข้าศึกได้
มนุษย์ใดๆ ในโลกนี้ไม่มีใครสามารถข่มหรือย่ำยีได้
เพราะผลแห่งกรรมนั้น

ถ้าพระกุมารผู้มีลักษณะเช่นนั้น ทรงมีความพอใจ
ยินดีในเนกขัมมะออกบวช จะมีปัญญาเห็นแจ้งประจักษ์
เป็นอัครบุคคลผู้สูงสุดกว่าคนทั้งหลาย ไม่มีใครสามารถ
ข่มได้ นี่เป็นสภาวะธรรมดาของพระกุมารนั้น”

๒. พื้นภายใต้ฝ่าพระบาทของมีจักร (ลักษณะที่ ๒)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน ได้นำความสุขมาให้แก่ชนเป็นอันมาก บรรเทาความหวาดกลัวและความสะดุ้ง **จัดการรักษาป้องกันคุ้มครองอย่างเป็นธรรม** ได้ให้ทานวัตถุ ๑๐ ประการ มีข้าวและน้ำ เป็นต้น เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาปุริสลักษณะนี้ คือ พื้นฝ่าพระบาททั้ง ๒ มีจักรซึ่งมีกำข้างละ ๑,๐๐๐ มีกงและดุมบริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง มีตำแหน่งแบ่งวางไว้อย่างดี

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ ทรงมีบริวารมาก คือ มีบริวารเป็นพราหมณ์ คฤหบดี ชวานิคม ชาวชนบท โหราจารย์ มหาอำมาตย์ แม่ทัพเหล่าทหาร นายประตู อำมาตย์ พระราชาผู้อภิเษกแล้ว นายบ้านและพระราชกุมาร

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า จะได้ผลข้อนี้ คือ ทรงมีบริวารมาก คือ มีบริวารเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค และคนธรรพ์

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกรรมที่สมควรกับมหาปฐักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว พระโอรสภคเณระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ๆ ได้นำความสุขมาให้แก่ชนเป็นอันมาก ปลดเปลื้องภัยคือความหวาดกลัวและความสะดุ้ง ขวนขวายในการคุ้มครองรักษาป้องกัน

เพราะกรรมนั้น มหาบุรุษเข้าถึงสวรรค์เสวยความสุขที่น่าเพลิดเพลินยินดี จูติจากสวรรค์แล้วมาเกิดในโลกนี้ ย่อมได้จักรทั้งหลายที่ฝ่าพระบาททั้ง ๒ มีกำข้างละ ๑,๐๐๐ มีกงและดุมโดยรอบ

พวกพราหมณ์ผู้ทำนายลักษณะมาประชุมกัน เห็นพระกุมารมีลักษณะอันเกิดจากบุญหลายร้อยแล้ว ทำนายว่า “เพราะลักษณะที่จักรทั้งหลายมีกงโดยรอบ อย่างนั้น พระกุมารนี้จักมีบริวารมาก สามารถย้ายยศศัตรู ได้

ถ้าพระกุมารนั้นไม่ทรงออกบวช หมุนจักรให้เป็นไป ปกครองแผ่นดิน จะมีกษัตริย์ที่มียศมากติดตาม แวดล้อมพระองค์

หากพระกุมารนั้น มีความพอใจยินดีในเนกขัมมะ ออกบวช จะมีปัญญาเห็นแจ้งประจักษ์ พวกเทวดา มนุษย์ อสูร ท้าวสักกะ รากษส คนธรรพ์ นาค นกและ ลัตว์ ๔ เท้า จะแวดล้อมพระองค์ผู้มียศมากไม่มีใคร ยิ่งกว่า ผู้ที่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบูชาแล้ว”

๓. มีสันพระบาทยาว (ลักษณะที่ ๓)

๔. มีพระองคุลียาว (ลักษณะที่ ๔)

๕. มีพระกายตั้งตรงเหมือนกายพรม (ลักษณะที่ ๑๕)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน ละปาณาติบาต เว้นขาดจากปาณาติบาตแล้ว วางอาชญา วางศีลตรา มีความละอาย มีใจกรุณา และอนุเคราะห์ประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ เพราะกรรมที่ได้ทำการ สังสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาปฐักษณะ ๓ ประการ คือ (๑) มีสันพระบาทยาว (๒) มีพระองคุลียาว (๓) มีพระกาย ตั้งตรงเหมือนกายพรม

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็น พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ มีพระชนมายุ ยืนยาว ทรงรักษาพระชนมายุได้นาน ไม่มีมนุษย์ที่เป็นข้าศึกศัตรูใดๆ ที่จะสามารถปลงพระชนม์ชีพในชาตินั้นได้

พระพุทธรเจ้า

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธรเจ้า จะได้ผลข้อนี้ คือ มีพระชนมายุยืนยาว ทรงรักษาพระชนมายุได้นาน ไม่มีข้าศึกศัตรูใดๆ ในโลก ไม่ว่าจะเป็นสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม ที่จะสามารถปลงพระชนม์ชีพในพระชาตินั้นได้

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกรรมที่สมควรกับมหาบุรุษลักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษทรงทราบว่า การฆ่าสัตว์ให้ตายเป็นภัยแก่ตน ได้เว้นจากการฆ่าสัตว์อื่น ลั่นชีวิตแล้วได้ไปสู่สวรรค์ เพราะกรรมที่ทรงทำดีแล้วนั้น เสวยวิบากอันเป็นผลแห่งกรรมที่ทรงทำไว้ดีแล้ว

ทรงจุติจากสวรรค์แล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ในโลกนี้ ทรงได้ลักษณะ ๓ ประการ คือ (๑) มีสันพระบาทยาว (๒) มีพระกายเกิดดีตรงสวयงามดุจกายพรหม สมส่วน แลดูหนุ่มเสมอ มีทรวดทรงงดงาม (๓) มีนิ้วพระหัตถ์ และนิ้วพระบาทยาวอ่อนนุ่ม พระชนกเป็นต้น ทรงบำรุง พระกุมาร เพื่อให้มีพระชนมายุยืนยาว เพราะพระองค์ สมบูรณ์ด้วยมหาปฐีสลักษณะ ๓ ประการ

ถ้าพระกุมารทรงครองเรือน ก็จะดำรงพระชนม์ชีพยืนยาว ถ้าทรงออกบวชก็จะดำรงพระชนม์ชีพยืนยาว กว่านั้น ดำรงพระชนม์ชีพด้วยความชำนาญในอิทธิภาวนา ลักษณะนั้นเป็นนิมิตเพื่อความเป็นผู้มีพระชนมายุยืน ด้วยประการฉะนี้

๖. มีพระมั่งสะเต็มบริบูรณ์ในที่ ๗ แห่ง (ลักษณะที่ ๑๖)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน ได้ให้ของที่ควร
เคี้ยว (ของเคี้ยวที่ทำด้วยแป้ง เป็นต้น) ของที่ควรบริโภค (โภชนะ ๕ มีข้าว
 เป็นต้น) ของที่ควรลิ้ม (เนยใส เป็นต้น) ของที่ควรชิม (ข้าวปายาสที่ทำด้วย
แป้ง เป็นต้น) และน้ำปานะ ๘ อันประณีตมีรสอร่อย เพราะกรรมที่ได้ทำการ
สังสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ
 ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาบุรุษลักษณะนี้ คือ
 มีพระมั่งสะเต็มบริบูรณ์ในที่ ๗ แห่ง คือ หลังพระหัตถ์ทั้ง ๒ หลังพระบาท
 ทั้ง ๒ จะงอยบ่าทั้ง ๒ ลำพระคอ ๑

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ เป็นผู้ได้ของที่ควร
เคี้ยว ของที่ควรบริโภค ของที่ควรลิ้ม ของที่ควรชิมและน้ำปานะ ๘ อันประณีต
มีรสอร่อย

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า
จะได้ผลข้อนี้ คือ เป็นผู้ได้ของที่ควรเคี้ยว ของที่ควรบริโภค ของที่ควรลิ้ม ของ
ที่ควรชิมและน้ำปานะ ๘ อันประณีตมีรสอร่อย

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสธรรมที่สมควรกับมหาปฐสลักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโอรสภกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษเป็นผู้ให้ของที่ควรเคี้ยว ของที่ควรบริโภค ของที่ควรชิมและของที่ควรลิ้ม เป็นผู้ให้รสอันเลิศ เพราะกรรมที่ทรงทำดีแล้วนั้น จึงบังเกิดเป็นเวลานานในสวนนั้นทวัน มาเกิดในโลกนี้ ย่อมได้พระมังสะเต็มในที่ ๗ แห่ง ได้ฝ่าพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม บัณฑิตผู้ฉลาดในลักษณะและนิมิตกล่าวไว้ว่า “ลักษณะเช่นนี้จะมีทำให้เป็นผู้ได้ของควรเคี้ยวและของควรบริโภคนั่นอรร้อย”

ลักษณะนั้นไม่ใช่จะส่องให้เห็นว่า การเป็นผู้ได้ของควรเคี้ยวเป็นต้นสำหรับพระมหาบุรุษผู้เป็นคฤหัสถ์เท่านั้น หากพระมหาบุรุษทรงออกบวช ก็จะได้ของควรเคี้ยวและของควรบริโภคนั่นมีรสเลิศนั้นเหมือนกัน บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า “พระองค์จะเป็นผู้ตัดกิเลสเครื่องผูกพันของคฤหัสถ์ทั้งปวงได้”

๗. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม (ลักษณะที่ ๕)

๘. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายประดุจตาข่าย (ลักษณะที่ ๖)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อนเป็นผู้สังเคราะห์ชนทั้งหลายด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ (๑) ด้วยการให้ (๒) ด้วยการกล่าวคำพูดที่น่ารัก (๓) ด้วยถ้อยคำที่ก่อให้เกิดประโยชน์ (๔) ด้วยความเป็นผู้มีสุขทุกข์เสมอกัน เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาปुरुสลักษณะ ๒ อย่างนี้ คือ (๑) มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม (๒) มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายประดุจตาข่าย

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ มีบริวารชนที่เป็นพราหมณ์ คหบดี ชวานิคม ชาวชนบท โหราจารย์ มหาอำมาตย์ แม่ทัพเหล่าทหาร นายประตู อำมาตย์ พระราชาผู้อภิเษกแล้ว นายบ้านและพระราชกุมาร อันพระองค์สังเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี

พระพุทธรเจ้า

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธรเจ้า
จะได้ผลข้อนี้ คือ มีบริวารชนที่เป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา
มนุษย์ อสูร นาคและคนธรรพ์ อันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสธรรมที่สมควรกับมหาปुरुสลักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษทรงทำและประพฤติทำ (๑) การให้
(๒) การกล่าวถ้อยคำที่ก่อให้เกิดประโยชน์ (๓) ซึ่งความ
เป็นผู้กล่าวคำพูดที่น่ารัก (๔) ซึ่งความเป็นผู้มีฉันทะ
เสมอกัน ให้เป็นการสงเคราะห์อย่างดีแก่ชนเป็นอันมาก
ย่อมไปสู่สวรรค์ด้วยคุณที่ตนมิได้ดูหมิ่น

ครั้นจุติจากสวรรค์แล้วมาเกิดในโลกนี้ เป็นพระ
กุมารยังหนุ่มแน่นงดงาม ทรงได้ฝ่าพระหัตถ์และฝ่า
พระบาทอ่อนนุ่ม รวมทั้งฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาท
มีลายเป็นตาข่าย น่าชบใจอย่างยิ่งและสวยงาม
น่าชม

ถ้าพระองค์ทรงครอบครองแผ่นดินนี้ จะมีบริวาร
ชนที่กระทำตามถ้อยคำอันพระองค์ตรวจตราและ
สงเคราะห์ด้วยดี ตรัสด้วยคำพูดที่น่ารัก แสวงหา
ประโยชน์เกื้อกูลและความสุขให้ ทรงประพาศคุณงาม
ความดีที่พระองค์ชอบยิ่งนัก

ถ้าพระองค์ทรงละการบริโภคมกามทั้งปวง เป็น
พระชินเจ้าตรัสธรรมกถาแก่ประชุมชน ชนทั้งหลายฟัง
ธรรมแล้ว เป็นผู้กระทำตามพระดำรัสของพระองค์ มี
ความเลื่อมใสยิ่งนัก พากันประพาศธรรมและข้อปฏิบัติ
อันสมควรแก่ธรรม

๙. มีกระดูกข้อพระบาทสูง (ลักษณะที่ ๗)

๑๐. มีพระโลมาสีปลายงอนขึ้น (ลักษณะที่ ๑๔)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน เป็นผู้กล่าววาจาประกอบด้วยประโยชน์โลกนี้และโลกหน้า กล่าววาจาประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ แนะนำชี้แจงแก่ชนเป็นอันมาก เป็นผู้นำประโยชน์และความสุขมาให้แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้ให้ธรรมทานเป็นปกติ เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาบุริสลักษณะ ๒ อย่างนี้ คือ (๑) มีกระดูกข้อพระบาทสูง (๒) มีพระโลมาสีปลายงอนขึ้น ๑

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ เป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐที่สุด เป็นประมุขสูงสุด อุดม ประเสริฐกว่าหมู่ชนบริโศคคามทั้งหลาย

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า
จะได้ผลข้อนี้ คือ เป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐที่สุด เป็นประมุขสูงสุด อุดม
ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งปวง

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสธรรมที่สมควรกับมหาปฐักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโอรสภคเณระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

ในชาติก่อน พระมหาบุรุษกล่าวถ้อยคำอัน
ประกอบด้วยประโยชน์และกุศลกรรมบถ ทรงแสดง
ประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เป็นผู้นำประโยชน์
และความสุขมาให้แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้ไม่ตระหนี่ได้
ให้ธรรมทานแล้ว

พระองค์ไปสู่สุคติ บันเทิงอยู่ในสุคตินั้น เพราะ
กรรมที่ทำไว้ดีแล้ว มาเกิดในโลกนี้ ย่อมได้ลักษณะ
๒ ประการ ที่เป็นไปเพื่อความเป็นใหญ่อันอุดม

พระมหาบุรุษนั้นมีพระโลมาสีปลา ยงอนขึ้นข้าง
บน มีข้อพระบาททั้ง ๒ ตั้งอยู่ด้วยดี มีพระมังสะและ
พระโลหิตปิดบังไว้ อันพระตจะหุ้มห่อแล้ว และมี
พระขานุส่วนบนงาม

พระมหาบุรุษเช่นนั้น หากอยู่ครองเรือน จะถึง
ความเป็นผู้เลิศกว่าชนที่บริโศกคามทั้งหลายไม่มีใครยิ่ง
กว่า พระองค์ทรงครอบงำชมพูทวีปทั้งสิ้นอยู่

หากพระองค์ทรงออกบวช ก็จะเป็นผู้ประเสริฐ
ที่สุด ถึงความเป็นผู้เลิศกว่าสัตว์ทั้งปวง ไม่มีใครยิ่งกว่า
พระองค์ ทรงครอบงำโลกทั้งปวงอยู่

๑๑. มีพระชนม์เรียวดุด่างเนื้อทราย (ลักษณะที่ ๘)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน เป็นผู้ตั้งใจสอน ศิลปะ(วิชาชีพ) วิชา (มีวิชาหมอง เป็นต้น) จรณะคือศีล (ศีล ๕ ศีล ๑๐ และ ปาฏิโมกขสังวรศีล) และความรู้ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน โดยความตั้งใจว่า “ทำอย่างไรคนเหล่านี้จะรู้จะสำเร็จได้โดยเร็ว ไม่ต้องลำบากนานนัก” เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิด ในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้ มหาปुरुสลักษณะ คือ มีพระชนม์เรียวดุด่างเนื้อทราย

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็น พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ จะทรงได้พาหนะ มีช้างและม้าเป็นต้น อันคู่ควรแก่พระราชา ซึ่งเป็นองค์เสนาแห่งพระราชา และได้เครื่องราชูปโภคอันสมควรแก่พระราชาโดยพลัน

พระพุทธรเจ้า

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธรเจ้า จะได้ผลข้อนี้ คือ จะทรงได้ปัจจัยมีจีวรเป็นต้นอันควรแก่สมณะ ได้บริษัทอันเป็นองค์ของสมณะ และได้บริหารเครื่องอุปโภคของสมณะอันสมควรโดยพลัน

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสธรรมที่สมควรกับมหาบุรุษลักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว พระโอรานกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษทรงปรารธนาอยู่ว่า “ทำอย่างไรชนทั้งหลายจะรู้แจ่มแจ้งในศิลปะ วิชา จรณะ และในความรู้เรื่องกรรมได้อย่างรวดเร็ว” และบอกศิลปะที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนใคร ๆ ด้วยความตั้งใจว่า “ผู้ศึกษาจะไม่ต้องลำบากนาน”

ครั้นทำกุศลกรรมที่มีความสุขเป็นกำไรนั้นแล้ว จึงได้พระขงษ์ทั้งคู่เป็นที่น่าชอบใจ มีทรวดทรงดี สวยงดงามเรียวไปโดยลำดับ ที่มีพระตจะอันละเอียดหุ้มไว้ มีพระโลมามีปลายงอนขึ้น

บัณฑิตทั้งหลายกล่าวถึงพระมหาบุรุษนั้นว่า “พระองค์มีพระขงษ์ดุจแข็งเนื้อทราย” และกล่าวถึงลักษณะแห่งสมบัติที่จะได้ทันทีว่า “ถ้าพระองค์ไม่ออกบวช ก็จะได้สิ่งที่ทรงปรารถนาอันสมควรแก่การครองเรือนพลัน ถ้าพระมหาบุรุษผู้เช่นนั้น ทรงยินดีพอใจในเนกขัมมะออกบวช จะมีปัญญาเห็นแจ้ง ประจักษ์ มีพระวิริยะอดเยี่ยม จะทรงได้สิ่งที่สมควรโดยพลัน”

๑๒. มีพระนวิละเอียด (ลักษณะที่ ๑๒)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน ได้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วซักถามว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรเมื่อข้าพเจ้าทำ จะเป็นไปเพื่อไม่เป็นประโยชน์เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน กรรมอะไรเมื่อข้าพเจ้าทำ จะเป็นไปเพื่อเป็นประโยชน์เพื่อสุขตลอดกาลนาน” เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาปุริสลักษณะนี้ คือ มีพระนวิละเอียด เพราะพระนวิละเอียด ภูลีละองจึงไม่อาจติดพระกายได้

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ มีปัญญามาก ในบรรดาชนทั้งหลายผู้บริโภคมาม ไม่มีผู้ใดมีปัญญาเสมอหรือมีปัญญาประเสริฐกว่าพระองค์

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า
จะได้ผลข้อนี้ คือ มีปัญญามาก มีปัญญาหนาแน่น มีปัญญามากด้วยความ
บันเทิง มีปัญญาแล่นไปได้เร็ว มีปัญญาตัดกิเลสได้เร็ว มีปัญญาทำลายกิเลส
ในบรรดาสัตว์ทั้งปวง ไม่มีผู้ใดที่มีปัญญาเสมอหรือมีปัญญาประเสริฐกว่า
พระองค์

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกรรมที่สมควรกับมหาปुरुสลักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโอรสเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อนๆ
ประสงค์จะรู้เข้าใจอย่างทั่วถึง จึงเข้าไปสอบถาม
บรรพชิต ตั้งใจฟัง เป็นผู้มุ่งประโยชน์อยู่ภายใน ไตร่ตรอง
คำที่ประกอบด้วยประโยชน์

พระองค์เป็นมนุษย์มีพระฉวีละเอียดย เพราะกรรมคือการไปด้วยอยากจะได้ปัญญา บัณฑิตผู้ฉลาดในลักษณะและนิมิต ทำนายว่า “พระ कुमार เชนนี้ จะทรงหยั่งเห็นอรรถอันละเอียดลุ่มลึก

มหาบุรุษผู้เชนนี้ ถ้าไม่ออกบวชก็จะหม่นจ้กรให้เป็นไปปกครองแผ่นดิน จะมีญาณอันกำหนดแยกแยะในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ได้ ไม่มีใครประเสริฐเสมอพระองค์

พระมหาบุรุษผู้เชนนั่น ถ้าทรงยินดีพอใจในเนกขัมมะออกบวช จะมีปัญญาเห็นแจ้งประจักษ์ ทรงได้ปัญญาอันวิเศษ บรรลุพระโพธิญาณอันยอดเยี่ยม มีปัญญาประเสริฐกว้างขวางดังแผ่นดิน”

๑๓. มีพระนิวีสีดุจทอง (ลักษณะที่ ๑๑)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน เป็นผู้ไม่ตกอยู่ในอำนาจของความโกรธ ไม่มากไปด้วยความคับข้องใจ แม้คนหมู่มากว่ากล่าวอย่างรุนแรงก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่จองล้างจองผลาญ ไม่แสดงความโกรธ ความเคืองและความไม่พอใจให้ปรากฏออกมาทางกายวาจา และเป็นผู้ให้เครื่องลาดที่มีเนื้อดีอ่อนนุ่ม ให้ผ้าสำหรับนุ่งห่ม คือ ผ้าทำด้วยเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม และผ้าขนสัตว์ที่มีเนื้อดี เบื้องหน้าแต่แตกกายตายไปตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมที่ได้ทำการสังสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาปฐกสัณฺนะนี้ คือ มีพระนิวีสีดุจทอง คือมีหนังประดุจหุ้มด้วยทอง

พระพุทธเจ้า

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ จะทรงได้เครื่องลาดที่มีเนื้อดีอ่อนนุ่ม ทั้งได้ผ้าสำหรับนุ่งห่ม คือ ผ้าทำด้วยเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม และผ้าขนสัตว์ที่มีเนื้อดี

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า จะได้ผลข้อนี้ คือ ทรงได้เครื่องลาดที่มีเนื้อดีอ่อนนุ่ม ทั้งได้ผ้าสำหรับนุ่งห่ม คือ ผ้าทำด้วยเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม และผ้าขนสัตว์ที่มีเนื้อดี

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสธรรมที่สมควรกับมหาบุรุษลักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษทรงอธิษฐานความไม่โกรธ และได้ให้ผ้าเป็นอันมากล้วนแต่มีเนื้อละเอียดมีสิ่งดงาม มีชีวิตอยู่ในภพก่อนๆ ทรงเสียสละเหมือนฝนตกทั่วแผ่นดิน

ครั้นทรงทำกุศลกรรมนั้นแล้ว จุตีจากโลกมนุษย์เข้าถึงเทวโลก เสวยวิบากอันเป็นผลกรรมที่ทำไว้ดีแล้ว มีพระฉวีดังทอง ดุจพระอินทร์ผู้ประเสริฐกว่าเทวดาทั้งหลาย ครองจำในเทวโลก

ถ้าพระองค์ไม่ปรารถนาที่จะทรงออกบวช อยู่ครองเรือน ทรงปกครองแผ่นดินใหญ่และประชาชนในแผ่นดินนี้ จะทรงได้รัตนะ ๗ ประการ และความเป็นผู้มีพระฉวีสะอาดละเอียดดงามยิ่งกว่าชนในโลกนี้

ถ้าทรงผนวชก็ได้ผ่าน่งและผ้าห่มอันดีเลิศ และเสวยผลกรรมที่เป็นประโยชน์ที่ทรงทำไว้ดีแล้วในภพก่อน ความหมดสิ้นแห่งผลกรรมที่พระองค์ทำไว้แล้วไม่มีเลย

๑๔. มีพระคุษะเร้นอยู่ในฝัก (ลักษณะที่ ๑๐)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน เป็นผู้นำพวก ญาติมิตร สหายผู้มีใจดีที่สูญหายพลัดพรากไปนานให้กลับมาพบกัน นำมารดา ให้พบกับบุตร นำบุตรให้พบกับมารดา นำบุตรให้พบกับบิดา นำบิดาให้พบกับ บุตร นำพี่ชายน้องชายกับพี่ชายน้องชายให้พบกัน นำพี่ชายน้องชายกับพี่สาว น้องสาวให้พบกัน นำพี่สาวน้องสาวกับพี่ชายน้องชายให้พบกัน ครั้นทำให้เขา พบพร้อมเพรียงกันแล้วก็ชื่นชม เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์ นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาปุริสลักษณะนี้ คือ มีคุษะเร้นอยู่ในฝัก

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ มีพระโอรสมาก
พระโอรสของพระองค์นั้นมีเกินกว่า ๑,๐๐๐ คน ล้วนอาจหาญแกล้วกล้า
สามารถย้ายีเหล่าข้าศึกได้

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทเจ้า
จะได้ผลข้อนี้ คือ มีพระโอรสคืออริยสาวกมาก พระโอรสของพระองค์นั้น
มีจำนวนหลายพัน ล้วนอาจหาญแกล้วกล้า สามารถย้ายีเหล่าข้าศึกคือกิเลส
ได้

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกรรมที่สมควรกับมหาปฐลักณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษเป็นมนุษย์ในชาติก่อนๆ ได้ทรงนำพวกญาติมิตรสหายใจดีที่สูญหายพลัดพรากไปนานให้มาพบกัน ครั้นทำให้เขาพร้อมเพรียงกันแล้วก็ชื่นชม

เพราะกุศลกรรมนั้นพระองค์จึงไปสู่สวรรค์ เสดยความสุขและสมบัติเป็นที่เพิลิตเพลินยินดี จูติจากเทวโลกแล้วมาเกิดในโลกมนุษย์นี้ ทรงได้พระคฤหะที่ปิดบังตั้งอยู่ในฝัก

พระมหาบุรุษเช่นนั้นก็มีพระโอรสมาก พระโอรสของพระองค์มากกว่า ๑,๐๐๐ ล้วนแก่กล้าเป็นวีรบุรุษสามารถทำให้ศัตรูพ่ายแพ้ไป ทำให้ปีติเกิดและทูลถ้อยคำน่ารักแก่พระมหาบุรุษผู้เป็นคุณุหัตถ์

เมื่อพระมหาบุรุษทรงออกบวช จะมีพระสาวกมากกว่านั้น ล้วนดำเนินตามพระพุทธรพจน์ พระลักษณะนั้นย่อมเป็นนิมิตส่องเนื้อความนั้น สำหรับพระมหาบุรุษไม่ว่าจะเป็นคุณุหัตถ์หรือบรรพชิต

๑๕. มีพระกายเป็นปริมณฑลจุปริมณฑลแห่งต้นไทร
(ลักษณะที่ ๑๙)

๑๖. เมื่อประทับยืน มิได้น้อมพระกายลง สามารถใช้ฝ่า
พระหัตถ์ทั้ง ๒ จับถึงพระขานูทั้ง ๒ ได้ (ลักษณะที่ ๙)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน เมื่อพิจารณาดู
มหาชนที่ควรสงเคราะห์ ย่อมรู้จักชนที่เสมอกัน รู้จักตนเอง รู้จักฐานะของ
บุคคล รู้จักความแตกต่างของบุคคลโดยคุณ รู้ว่าบุคคลนี้ควรแก้สักการะนี้
บุคคลนี้ควรแก้สักการะนี้ แล้วทำให้เหมาะสมในบุคคลนั้นๆ ในกาลก่อนๆ
เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิด
ในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้
มหาปฐสลักษณะ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระกายเป็นปริมณฑลจุปริมณฑล
แห่งต้นไทร (๒) เมื่อประทับยืน มิได้น้อมพระกายลง สามารถใช้ฝ่าพระหัตถ์
ทั้ง ๒ จับถึงพระขานูทั้ง ๒ ได้

พระพุทธเจ้า

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ เป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์
มาก มีโภคะมาก มีทองและเงินมาก มีอุปกรณ์น่าปลื้มใจมาก มีทรัพย์และ
ข้าวเปลือกมาก มีเรือนคลังเต็มบริบูรณ์

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า
จะได้ผลข้อนี้ คือ เป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีโภคะมาก ทรัพย์ของพระองค์นั้น
คือ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ สุตะ จาคะ และปัญญา

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกรรมที่สมควรกับมหาบุรุษลักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษคิดพิจารณาไตร่ตรองการสงเคราะห์
มหาชน รู้ว่าบุคคลนี้ควรแก้สัการะนี้ แล้วทำการ
สงเคราะห์ตามที่เหมาะสมในบุคคลนั้นๆ ในกาลก่อน

ด้วยเศษกรรมที่ทรงทำไว้ดีแล้ว พระมหาบุรุษทรง
ยืนตรงไม่ต้องน้อมพระกายลง ก็ทรงจับถึงพระขานูทั้ง
๒ ด้วยพระหัตถ์ทั้ง ๒ ได้ และมีพระกายเป็นปริมณฑล
ดุจต้นไทรกิ่งอกงามบนแผ่นดิน

มนุษย์ทั้งหลายที่มีปัญญาอันละเอียด รู้จักนิमित
และลักษณะหลายอย่างทำนายว่า “พระกุมารนี้ยังทรง
พระเยาว์ มีรูปโฉมงดงาม ทรงได้พระลักษณะอันคู่ควร
แก่คฤหัสถ์หลายอย่าง

กามโภคะอันควรแก่คฤหัสถ์เป็นอันมาก ย่อมมี
แก่พระราชกุมารผู้เป็นพระราชาในแผ่นดินนี้ ถ้าพระราช
กุมารนี้ทรงละกามโภคะทั้งปวงออกบวช จะทรงได้พระ
อนุตตรธรรมอันเป็นทรัพย์สูงสุด”

๑๗. มีพระกายทุกส่วนบริบูรณ์ท่อนคุดกายท่อนหน้าของราชสีห์ (ลักษณะที่ ๑๗)

๑๘. มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน (ลักษณะที่ ๑๘)

๑๙. มีลำพระศอกกลมเสมอกันตลอด (ลักษณะที่ ๒๐)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน เป็นผู้หวังประโยชน์ หวังความเกื้อกูล หวังความผาสุก หวังความเกษมจากโยคะแก่ชนเป็นอันมาก ด้วยมนสิการว่า “ทำอย่างไร ชนเหล่านี้จะพึงเจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตระ พุทธิ จาคะ โลภียธรรม และปัญญา พึงเจริญด้วยทรัพย์และข้าวเปลือก นาและสวน สัตว์สองเท้าและสัตว์สี่เท้า บุตรและภรรยา ทาสกรรมกรและคนรับใช้ ญาติ มิตรและพวกพ้อง” เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาบุริสลักษณะะ ๓ ประการนี้ คือ (๑) มีพระกายทุกส่วนบริบูรณ์ท่อนคุดกายท่อนหน้าของราชสีห์ (๒) มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน (๓) มีลำพระศอกกลมเสมอกันตลอด

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ ไม่เสื่อมจากทรัพย์
และข้าวเปลือก ไม่เสื่อมจากนาและสวน ไม่เสื่อมจากสัตว์สองเท้าและสัตว์
สี่เท้า ไม่เสื่อมจากบุตรและภรรยา ไม่เสื่อมจากทาสกรรมกรและคนรับใช้
ไม่เสื่อมจากญาติ ไม่เสื่อมจากมิตร ไม่เสื่อมจากพวกพ้อง ไม่เสื่อมจากสมบัติ
ทั้งปวง

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า
จะได้ผลข้อนี้ คือ มีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา คือ ไม่เสื่อมจากศรัทธา ไม่เสื่อม
จากศีล ไม่เสื่อมจากสุตะ ไม่เสื่อมจากจาคะ ไม่เสื่อมจากปัญญา ไม่เสื่อมจาก
สมบัติทั้งปวง

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสธรรมที่สมควรกับมหาปुरुสลักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโอรสณฤๅณจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษทรงปรารถนา และหวังความสำเร็จ
ประโยชน์ว่า “ทำไฉน ชนเหล่าอื่นไม่พึงเสื่อมจากศรัทธา
จากศีล จากสุตะ จากพุทธิ จากจาคะ จากธรรม จาก
คุณอันเป็นประโยชน์มากอย่าง ไม่พึงเสื่อมจากทรัพย์
และข้าวเปลือก จากนาและสวน จากบุตรและภรรยา
จากสัตว์ทั้งสองเท้าและสัตว์ทั้งสี่เท้า จากญาติ จากมิตร
จากพวกพ้อง จากพละ จากวรรณะ และจากความสุข
ทั้ง ๒ อย่าง”

พระมหาบุรุษนั้นมีพระกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจ
กายท่อนหน้าแห่งราชสีห์ มีพระศอกกลมเสมอกันตลอด
และมีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน ลักษณะทั้ง ๓ นี้
เป็นบุพนิมิตอันไม่เสื่อม เพราะกรรมที่พระมหาบุรุษทำ
สั่งสมไว้ดีแล้วในกาลก่อน

แม้หากพระมหาบุรุษทรงเป็นคฤหัสถ์ ก็จะมีทรง
เจริญด้วย ข้าวเปลือก ทรัพย์ บุตร ภรรยา สัตว์สองเท้า
และสัตว์สี่เท้า ถ้าทรงตัดกังวลเสีย ออกบวชจะทรงบรรลุ
พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ มีความไม่เสื่อมเป็น
ธรรมดา

๒๐. มีเส้นประสาทสำหรับรับรสอาหารอันดีเลิศ (ลักษณะที่ ๒๑)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนหิน ด้วยท่อนไม้หรือด้วยศาสตรา เบื้องหน้าแต่แตกกายตายไปตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาปุริสลักษณะนี้ คือ มีเส้นประสาทสำหรับรับรสอาหารอันดีเลิศ กล่าวคือ พระมหาบุรุษนั้นมีเส้นประสาทที่มีปลายชั้นขึ้นเกิดอยู่ที่พระคอ สำหรับนำรสอาหารแผ่ซ่านไปอย่างสม่ำเสมอทั่วพระกาย

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ มีพระโรคพาธน้อย มีโรคเบาบาง สมบูรณ์ด้วยพระเตโชธาตุสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก

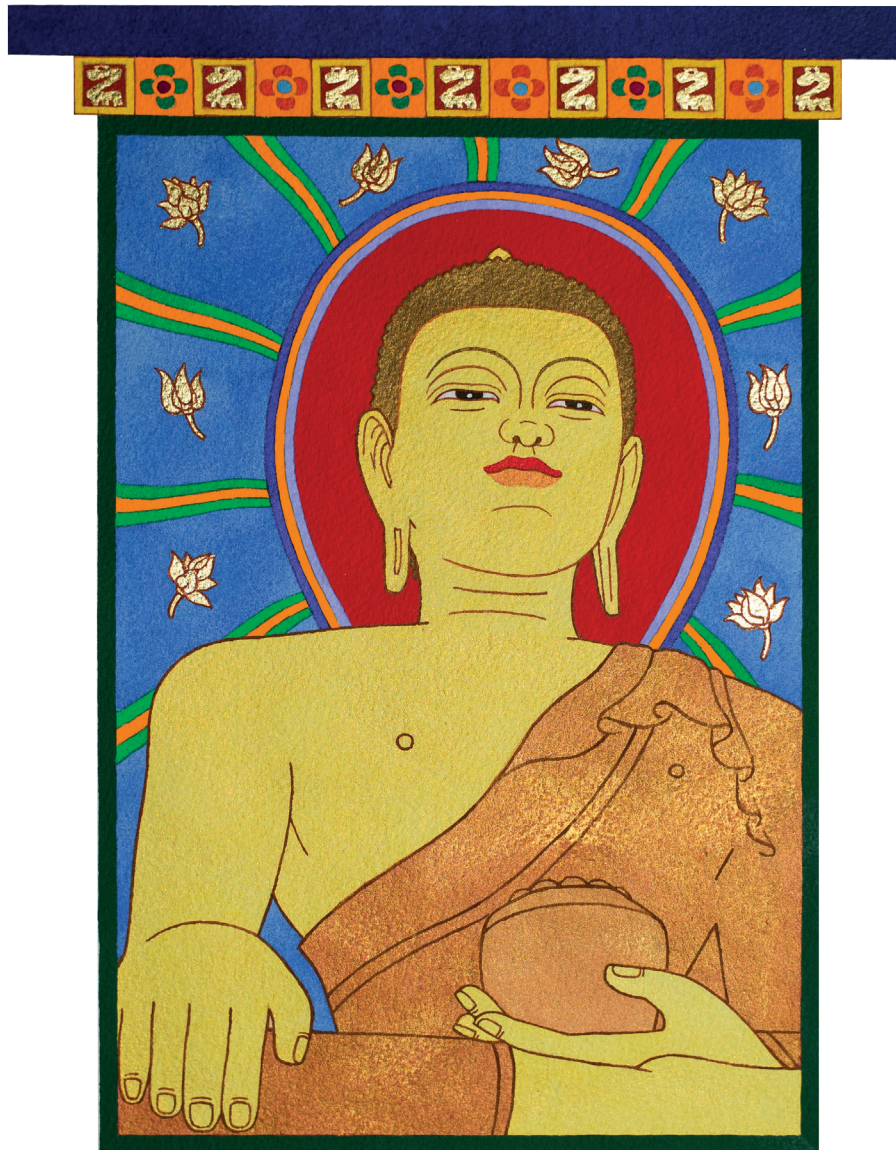
ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า
จะได้ผลข้อนี้ คือ มีพระโรคพาธน้อย มีโรคเบาบาง สมบูรณ์ด้วยพระเตโชธาตุ
สำหรับย่อยอาหารส่ำเสมอ ไม่เย็นนักไม่ร้อนนัก ปานกลาง เหมาะแก่การ
ทำความเพียร

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสธรรมที่สมควรกับมหาปฐักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษเป็นผู้ไม่ทรงเปียดเบียน ไม่ย่ำยีเหล่า
สัตว์ด้วยฝ่ามือ ด้วยท่อนไม้ ด้วยก้อนดิน ด้วยคัสตรา
ด้วยพม่าเอง ด้วยบังคับให้ผู้อื่นพม่า ด้วยการจำจอง หรือ
ด้วยให้หวาดกลัว

เพราะกรรมนั้นนั่นแหละ พระมหาบุรุษเข้าถึงสุคติ
จึงบันเทิงใจ และเพราะทำกรรมที่มีผลเป็นสุขจึงได้
ความสุขมาก เสด็จมาในโลกนี้แล้ว ทรงได้เส้นประสาท
สำหรับรับนํารสอาหารได้ดี ตั้งอยู่ในที่เหมาะสม ทำให้
รสอาหารแผ่ไปสμάเสมอ

เพราะฉะนั้น พวกพราหมณ์ผู้ฉลาดมีปัญญาเห็น
แจ่มแจ้งจึงทำนายว่า “พระราชากุมารนี้จะมีสุขมาก
พระลักษณะนั้นย่อมส่องถึงความนั้น สำหรับพระกุมาร
ไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต”

MONCHAI
2015

๒๑. มีพระเนตรดำสนิท (ลักษณะที่ ๒๙)

๒๒. มีดวงพระเนตรทั้ง ๒ ฝังใสดุจหยันน้ำตาลูกโค (ลักษณะที่ ๓๐)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน ไม่เพ่งตาด้วยอำนาจความโกรธ ไม่ช้ายตา ดูไม่ชำเลื่องตา เป็นผู้มองตรง มองอย่างเต็มตา เพ่งดูตรงๆ และแลดูชนเป็นอันมากด้วยดวงตาที่น่ารัก เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาปุริสลักษณะ ๒ อย่างเหล่านี้ คือ มีพระเนตรดำสนิท ๑ มีดวงพระเนตรทั้ง ๒ ฝังใสดุจหยันน้ำตาลูกโค ๑

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ เป็นผู้ที่ชนทั้งหลาย
เห็นแล้วรักใคร่ เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของเหล่าพราหมณ์ คหบดี ชวานิคม
ชาวชนบท โหราจารย์ มหาอำมาตย์ แม่ทัพเหล่าทหาร นายประตุ อำมาตย์
พระราชผู้อภิเษกแล้ว นายบ้านและพระราชกุมาร

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า
จะได้ผลข้อนี้ คือ เป็นผู้ที่ชนทั้งหลายเห็นแล้วรักใคร่ เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของ
ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาคและคนธรรพ์

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกรรมที่สมควรกับมหาปฐลักขณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโอรสเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษไม่ถลึงตา ดูไม่ช้ายตา ดูไม่ขำเลี้ง
ดูเป็นผู้มองตรง มองเต็มตา แลดูชนหมู่มากด้วยดวง
พระเนตรที่เต็มเปี่ยมด้วยความรัก พระองค์เสวยผล
วิบากบั้นเทิงอยู่ในสุคติทั้งหลาย มาเกิดในโลกนี้มีดวง
พระเนตรพ่องใสดูจณันน์ตาถูกโค และมีพระเนตรดำ
สนิท มองเห็นได้ชัดเจน

พวกมนุษย์ผู้รู้ลักษณะศาสตร์ มีความละเอียด
รอบคอบ จลาคในนิมิต จลาคในการทำนายอย่าง
ละเอียดถี่ถ้วน จะชมเชยพระกুমารนั้นว่า “พระองค์เป็น
ผู้แลดูน่ารัก”

พระมหาบุรุษเป็นคฤหัสถ์ก็ทรงแลดูน่ารัก เป็น
ที่รักของชนมาก ถ้าพระองค์ทรงละเพศคฤหัสถ์เป็น
สมณะแล้ว จะทรงเป็นที่รักของชนเป็นอันมาก และดับ
ความเศร้าโศกให้แก่ชนหมู่มาก

๒๓. มีพระเศียรงามดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ (ลักษณะที่ ๓๒)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน เป็นผู้นำของชนเป็นอันมากในกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นประธานของชนเป็นอันมากในกายสุจริต ด้วยวจีสุจริต ด้วยมโนสุจริต ในการบำเพ็ญทาน ในการสมาทานศีล ในการรักษาอุโบสถ ในการปฏิบัติดีต่อมารดา ในการปฏิบัติดีต่อบิดา ในการปฏิบัติดีต่อสมณะ ในการปฏิบัติดีต่อพราหมณ์ในความประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และในกุศลธรรมอันเป็นปัจจัยแก่พระสัมพัญญุตญาณ เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาปุริสลักษณะนี้ คือ มีพระเศียรงามดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์

พระพุทธรเจ้า

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ เป็นที่ดำเนิน
คล้ายตามของมหาชนที่เป็นพราหมณ์ คหบดี ชวานิคม ชวชนบท โหราจารย์
มหาอำมาตย์ แม่ทัพเหล่าทหาร นายประตุ อำมาตย์ พระราชาผู้อภิเษกแล้ว
นายบ้านและพระราชกุมาร

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า
จะได้ผลข้อนี้ คือ เป็นที่ดำเนินคล้ายตามแห่งมหาชนที่เป็นภิกษุ ภิกษุณี
อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาคและคนธรรพ์

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกรรมที่สมควรกับมหาบุรุษลักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษเป็นหัวหน้าในธรรมทั้งหลายที่เป็น
สุจริต ทรงยินดีในธรรมจริยา เป็นผู้ที่ชนเป็นอันมาก
ดำเนินคล้อยตาม เสวยผลบุญในสวรรค์

ครั้นเสวยผลแห่งสุจริตแล้วมาในโลก ทรงได้ความ
เป็นผู้มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ พวก
ที่ทรงความรู้ด้านพยัญชนะและนิมิตทำนายว่า “พระ
กุมารนี้จักเป็นหัวหน้าหมู่ชนมาก ในหมู่มนุษย์ในโลกนี้
ผู้ที่ช่วยเหลือพระองค์จะมีมากในเบื้องต้น”

ในกาลนั้น พวกพราหมณ์พยากรณ์พระองค์ว่า
“พระกุมารนี้ถ้าเป็นกษัตริย์จะทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน
จะได้รับความช่วยเหลือจากชนมากโดยแท้

ถ้าพระองค์ทรงออกบวช จะปราศเบรื่อง เชี่ยวชาญ
ในธรรมทั้งหลาย ชนเป็นอันมากจะเป็นผู้ยินดียิ่งในคุณ
คือคำสั่งสอนของพระองค์ และจะเป็นผู้ดำเนิน
คล้อยตาม”

๒๔. มีพระโลมาขุมละเส้นเสมอไปทุกขุมชน (ลักษณะที่ ๑๓)

๒๕. มีพระอุณาโลมเกิดขึ้นที่ระหว่างพระโขนง (ลักษณะที่ ๓๑)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงคำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน เชื่อถือได้ ไม่พูดลวงโลก เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้น แล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาบุรุษลักษณะ ๒ ประการ คือ (๑) มีพระโลมาขุมละเส้นเสมอไปทุกขุมชน (๒) มีพระอุณาโลมเกิดขึ้นที่ระหว่างพระโขนง

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ เป็นที่ประพฤติ
ตามของชนหมู่มากที่เป็นพราหมณ์ คหบดี ชวานิคม ชาวชนบท โหราจารย์
มหาอำมาตย์ แม่ทัพเหล่าทหาร นายประตุ อำมาตย์ พระราชาผู้อภิเษกแล้ว
นายบ้านและพระราชากุมาร

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า
จะได้ผลข้อนี้ คือ เป็นที่ประพฤติตามของชนที่เป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก
อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาคและคนธรรพ์

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกรรมที่สมควรกับมหาปฐลักขณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโอรสเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

ในชาติก่อนๆ พระมหาบุรุษมีปัญญาสัจจะ มีพระวาจาไม่เป็นสอง เว้นคำเหลวไหล ไม่พูดให้คนคลาดเคลื่อนแก่ใคร ๆ ตรัสคำจริงแท้แน่นอน ทรงมีพระอุณาโลมสีขาวสะอาดอ่อนนุ่ม เกิดในระหว่างพระโขนง และไม่มีพระโลมาเกิด ๒ เส้นในขุมเดียวกัน ทัวพระสรระสะพรั่งไปด้วยพระโลมาขุมละเส้นเท่านั้น

พวกผู้รู้พระลักษณะฉลาดในนิมิตเป็นจำนวนมาก มาประชุมกันแล้วทำนายพระมหาบุรุษนั้นว่า “พระอุณาโลมตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ดีโดยนิมิตบ่งชี้ว่า ชนเป็นอันมากจะประพฤติตามพระองค์ผู้มีลักษณะเช่นนี้

พระมหาบุรุษแม้ทรงเป็นคฤหัสถ์ มหาชนก็ประพฤติตาม เพราะกรรมที่ทรงทำไว้มากในชาติก่อน แม้พระมหาบุรุษผู้ไม่มีความกังวลนอกบวช เป็นพระพุทธรเจ้าผู้ประเสริฐยอดเยี่ยม หมู่ชนก็จะประพฤติตาม”

๒๖. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ (ลักษณะที่ ๒๓)

๒๗. มีพระทนต์ไม่ห่างกัน (ลักษณะที่ ๒๕)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด คือ ฟังจากข้างนี้แล้วไม่ไปบอกข้างโน้นเพื่อทำลายคนฝ่ายนี้ หรือฟังจากข้างโน้นแล้วไม่ไปบอกข้างนี้เพื่อทำลายคนฝ่ายโน้น สมนานคนที่แตกร้างกัน ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกัน ชื่นชมยินดีเพิลิตเพลิน ต่อผู้สามัคคีพร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำสร้างสรรคให้สามัคคีกัน เพราะกรรม ที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลก สวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาปुरुส ลักษณะ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ (๒) มีพระทนต์ไม่ห่างกัน

พระพุทธรเจ้า

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ มีบริษัทไม่แตกต่างกัน
บริษัทของพระองค์ที่ไม่แตกต่างกัน คือ เหล่าพราหมณ์ คหบดี ชวานิคม ชาวชนบท
โหราจารย์ มหาอำมาตย์ แม่ทัพเหล่าทหาร นายประตุ อำมาตย์ พระราชา
ผู้อภิเษกแล้ว นายบ้านและพระราชากุมาร

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า
จะได้ผลข้อนี้ คือ บริษัทไม่แตกต่างกัน บริษัทของพระองค์ที่ไม่แตกต่างกัน คือ เหล่า
ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาคและคนธรรพ์

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกรรมที่สมควรกับมหาบุรุษลักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษไม่ตรัสวาจาเสื่อมเสียด ที่ทำให้พวก
ที่ปรองดองกันเกิดความแตกแยก ทำความวิวาทให้ขยาย
ไปสู่แตกกัน ทำการที่ไม่สมควรเป็นเหตุให้เกิดการ
ทะเลาะกัน ทำความแตกแยกกันให้เกิดแก่พวกที่ดีกัน

ตรัสแต่วาจาอ่อนหวาน ที่ส่งเสริมการไม่วิวาทกัน
ที่ก่อให้เกิดความสมานฉันท์แก่พวกที่แตกกัน ขจัดความ
ทะเลาะกันของหมู่ชน ทำให้มีความสามัคคีกัน ทรงยินดี
เพิลิตเพลินอยู่กับผู้ที่ปรองดองกัน

มหาบุรุษนั้นแสวงผลวิบากเบิกบานอยู่ในสุคติ
มาเกิดในโลกนี้ ทรงมีพระทนต์ไม่ห่างเรียบสนิทและมี
พระทนต์ ๔๐ ซี่ ได้สัดส่วนเกิดขึ้นในพระโอษฐ์

ถ้าพระองค์เป็นกษัตริย์ ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน
จะมีบริษัทไม่แตกแยกกัน หากพระองค์เป็นสมณะทรง
เป็นผู้ปราศจากกิเลส ปราศจากมลทิน บริษัทของ
พระองค์จะดำเนินตามไม่หวั่นไหว

๒๘. มีพระชีวหาใหญ่และยาว (ลักษณะที่ ๒๘)

๒๙. มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม (ลักษณะที่ ๒๙)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ ไผเราะ นารัก จับใจ เป็นคำของ ชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ชอบใจ เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอา ไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลก สวรรค์นั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาบุริสลักษณะ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระชีวหาใหญ่และยาว (๒) มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม และตรัสดุจเสียง นกการเวก

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ มีพระวาจอันชน
เป็นอันมากเชื่อถือ ชนเป็นอันมากที่เชื่อถือถ้อยคำของพระองค์ คือ เหล่า
พราหมณ์ คหบดี ชวานิคม ชาวชนบท โหราจารย์ มหาอำมาตย์ แม่ทัพเหล่า
ทหาร นายประตุ อำมาตย์ พระราชาผู้อภิเษกแล้ว นายบ้านและพระราชากุมาร

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะ
ได้ผลข้อนี้ คือ มีพระวาจอันมหาชนเชื่อถือ มหาชนที่เชื่อถือพระวาจของ
พระองค์ คือเหล่าภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค
และคนธรรพ์

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกรรมที่สมควรกับมหาปฐลักขณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษไม่ตรัสคำหยาบ ที่ก่อให้เกิดการด่า
การบาดหมาง และความเบียดเบียนกัน ที่ก่อให้เกิด
ความเจ็บใจ ทำลายชนเป็นอันมาก ตรัสแต่คำอ่อนหวาน
ไพเราะ มีประโยชน์

พระมหาบุรุษนั้นตรัสแต่คำเป็นที่ถูกใจ จับใจ
เสนาะหู ทรงได้รับผลที่เกิดจากความประพฤติดี เสวย
ผลบุญในสวรรค์

ครั้นเสวยผลแห่งกรรมที่ประพฤติดีแล้ว มาเกิดใน
โลกนี้ ได้ความเป็นผู้มีเสียงดุจเสียงพรหม และมีพระ
ชีวหาใหญ่กว้าง เป็นผู้มีพระดำรัสอันมหาชนเชื่อถือ

ผลนั้นย่อมสำเร็จแก่พระองค์ผู้ตรัสอยู่ แม้เมื่อทรง
เป็นคฤหัสถ์ จันใด ถ้าพระมหาบุรุษทรงออกบวช หมู่ชน
ก็จะเชื่อถือพระดำรัสของพระองค์ ผู้ตรัสสุภาสิต
หลากหลาย จันนั้น

๓๐. มีพระหนุดุจคางราชสีห์ (ลักษณะที่ ๒๒)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน ละคำเพื่อเจ้า เว้นขาดจากคำเพื่อเจ้า พุดถูกกาล พุดแต่คำจริง พุดอิงอรรถ พุดอิงธรรม พุดอิงวินัย พุดแต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้าง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่กาลเวลา เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอาไว้ หลังจากตาย ไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมา เกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาปฐสลักษณะนี้ คือ มีพระหนุดุจคางราชสีห์

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็น พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ จะไม่มีมนุษย์ ที่เป็นข้าศึกศัตรูคนใด สามารถกำจัดพระองค์ได้

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า จะได้ผลข้อนี้ คือ ไม่มีข้าศึกศัตรูภายใน คือ ราคะ โทสะ โมหะ หรือข้าศึกศัตรู ภายนอก คือ สมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลกจะกำจัด พระองค์ได้

พระพุทธรเจ้า

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกรรมที่สมควรกับมหาปุริสลักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว
พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษไม่ตรัสคำเพ้อเจ้อ ไม่ตรัสคำ
ปราศจากหลักฐาน มีครรลองแห่งพระดำรัสไม่เหลวไหล
ทรงละคำไม่เป็นประโยชน์ ตรัสแต่คำที่เป็นประโยชน์
และคำที่เป็นสุขแก่มหาชน

ครั้นทำกรรมนั้นแล้วจตุตถจากมนุษย์โลกเข้าสู่
เทวโลก เสวยผลวิบากแห่งกรรมที่ทรงทำดีแล้ว จุตีแล้ว
เกิดมาในโลกนี้ ได้ความเป็นผู้มีพระหนุคจางราชสีห์
ที่ประเสริฐกว่าสัตว์สี่เท้า

ถ้าเป็นพระราชาจะทรงเป็นจอมมนุษย์ เป็นผู้
ยิ่งใหญ่ของมวลมนุษย์ มีอำนาจมาก ไม่มีใครจะกำจัด
พระองค์ได้ เป็นผู้เสมอด้วยเทวดาผู้ประเสริฐในสวรรค์
ดุจพระอินทร์ผู้ประเสริฐกว่าเทวดา

พระมหาบุรุษเป็นผู้มั่นคง อันคนธรรพ์ อสุร
ท้าวสักกะและยักษ์ผู้กล้าหาญ ไม่สามารถกำจัดได้โดย
ง่าย พระมหาบุรุษเช่นนั้นย่อมทรงเป็นใหญ่ทุกทิศใน
โลกนี้

๓๑. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน (ลักษณะที่ ๒๔)

๓๒. มีพระเขี้ยวแก้วทั้ง ๔ อันขาวบริสุทธิ์ (ลักษณะที่ ๒๖)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นมนุษย์ในภพชาติก่อน ละมิจนอาชีวะ
แล้ว ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง การโกง
ด้วยของปลอม การโกงด้วยเครื่องตวงวัด เว้นขาดจากการรับสินบน การ
หลอกลวง การตลบตะแลง เว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง
วิ่งราว การปล้นและการชู้กรรโชก เพราะกรรมที่ได้ทำการสั่งสมพอกพูนเอา
ไว้ หลังจากตายไปตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ตถาคตย่อมเหนือกว่า
เทวดาเหล่าอื่นในสวรรค์โดยเหตุ ๑๐ อย่าง คือ (๑) อายุทิพย์ (๒) วรรณะทิพย์
(๓) ความสุขทิพย์ (๔) ยศทิพย์ (๕) ความเป็นใหญ่ทิพย์ (๖) รูปทิพย์

(๗) เสี่ยงทิพย์ (๘) กลิ่นทิพย์ (๙) รสทิพย์ (๑๐) โผฏฐัพพะทิพย์ ครั้นจุติจากโลกสววรรคนั้นแล้วมาเกิดเป็นมนุษย์ จึงได้มหาบุรุษลักษณะ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระทนต์เรียบเสมอกัน (๒) มีพระเขี้ยวแก้วทั้ง ๔ อันขาวบริสุทธิ์

มหาบุรุษถึงพร้อมด้วยลักษณะเช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ได้ครองราชโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะสงครามแล้ว มีอาณาจักรมั่นคง มีรัตนะ ๗ ประการ คือ จักกรัตนะ ช้างรัตนะ ม้ารัตนะ มณีรัตนะ หงูรัตนะ คหบดีรัตนะและปริณายกรัตนะ พระราชบุตรของพระองค์นั้นมีเกินกว่า ๑,๐๐๐ คน ล้วนอาจหาญแกล้วกล้า สามารถย้ายเหล่าข้าศึกได้ พระองค์ชนะโดยธรรม ถูกต้องสมควร ไม่ต้องใช้การปรับและการออกคำสั่งประหารหรือการทำร้าย ทรงครองแผ่นดินมีมหาสมุทรเป็นขอบเขต ไม่มีหมู่โจรผู้ทำอันตราย มีความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ไม่มีภัยอันตรายใดๆ เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลชื่อนี้ คือ มีบริวารที่สะอาด บริวารที่สะอาดของพระองค์ คือเหล่าพราหมณ์ คหบดี ชวานิคม ชวชนบท โหราจารย์ มหาอำมาตย์ แม่ทัพเหล่าทหาร นายประตูลำบาก อำมาตย์ พระราชาผู้อภิเษกแล้ว นายบ้านและพระราชากุมาร

ถ้าหากว่า มหาบุรุษทรงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้กำจัดกิเลสได้แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้ผลข้อนี้ คือ มีบริวารสะอาด บริวารที่สะอาดของพระองค์นั้น คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาคและคนธรรพ์

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกรรมที่สมควรกับมหาปฐสัลักษณะเช่นนี้ไว้แล้ว พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์ในลักษณะนั้นว่า

พระมหาบุรุษละมิจนาอาชีวะ ดำรงพระชนม์อยู่
ด้วยสัมมาอาชีวะอันสะอาดเป็นไปโดยธรรม ทรงละ
กรรมอันไม่เป็นประโยชน์ ประพฤติแต่กรรมที่เป็น
ประโยชน์และเป็นสุขแก่มหาชน

เสวยสิ่งที่มีผลดี ที่หมู่สัตบุรุษผู้มีปัญญาละเอียดย
ผู้ฉลาดสรรเสริญแล้ว เสวยสุขอยู่ในสวรรค์ เป็นผู้
พร้อมด้วยสมบัติ เป็นที่ยินดีเพลิดเพลินอภิมย
อยู่ เสมอด้วยท้าวสักกะผู้ประเสริฐในสวรรค์ชั้นไตรทิพย์

ครั้นจุติจากสวรรค์แล้ว ได้ภพที่เป็นมนุษย์ ทรงได้
ผลวิบากแห่งกรรมที่ทรงทำไว้ดีแล้ว คือ พระทนต์เรียบ
เสมอ ขาวสะอาดหมดจด

พวกมนุษย์ผู้ทำนายลักษณะ ที่มหาชนยกย่องว่า
เป็นผู้ละเอียดรอบคอบเป็นจำนวนมากประชุมกันแล้ว
พยากรณ์ว่า “พระกุมารนี้จะมีหมู่ชนที่สะอาดเป็นบริวาร
มีพระทนต์ที่เกิดทั้ง ๒ ครั้งสม่ำเสมอ มีสีขาวยุติ
งดงาม

ถ้าพระองค์ทรงเป็นพระราชาผู้ปกครองแผ่นดิน
ใหญ่นี้ จะมีชนเป็นอันมากที่สะอาดเป็นบริวาร พระองค์
ไม่ทรงกตขี้อีียดเบียนประชาชนทั่วราชอาณาจักร ชน
ทั้งหลายต่างประพฤตสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นสุข
แก่กันและกัน

ถ้าพระองค์ทรงออกบวชเป็นสมณะ จะทรง
ปราศจากบาปกรรม มีกิเลสตั้งธุลีระงับไป เป็นผู้ไม่มี
กิเลส ปราศจากความกระวนกระวายและความลำบาก
กาย จะทรงเห็นโลกนี้และโลกอื่น

คฤหัสถ์เป็นจำนวนมากและพวกบรรพชิต
ผู้ปฏิบัติตามโอวาทของพระองค์ จะกำจัดบาปกรรมที่ไม่
สะอาดอันบัณฑิตติเตียนได้ เป็นผู้กำจัดได้แล้ว ซึ่งกิเลส
ทั้งปวงอันเป็นมลทิน อันเป็นดังตอตริงจิตไว้และเป็น
สิ่งที่มีโทษ เป็นบริวารที่สะอาด แวดล้อมพระองค์

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสพระสูตรนี้จบลงแล้ว ภิกษุทั้งหลายต่างชื่นชม
ยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล

จบลักษณสูตรที่ ๗

๗. พระธาตุและบริวาร^๑

พระมหาโคตมชินเจ้าผู้ประเสริฐ เสด็จปรินิพพาน
แล้ว ณ เมืองกุสินารา พระธาตุก็แผ่ไปกว้างขวางใน
สถานที่ต่าง ๆ

ส่วนหนึ่งเป็นของพระเจ้าอชาตศัตรู ส่วนหนึ่งอยู่
ที่เมืองเวสาลี ส่วนหนึ่งอยู่ที่เมืองกบิลพัสดุ์ ส่วนหนึ่งอยู่
ที่เมืองอัลลกะปปกะ

ส่วนหนึ่งอยู่ที่เมืองรามคาม ส่วนหนึ่งอยู่ที่เมือง
เวณฐทีปกะ ส่วนหนึ่งอยู่ที่เมืองปาวาของเจ้ามัลละ
ส่วนหนึ่งอยู่ที่เมืองกุสินารา

โทณพราหมณ์ให้สร้างตุ่มพสฎูป กษัตริย์โมริยะผู้มี
พระทัยยินดีให้สร้างอังคารสฎูป

๑ แปลและเรียบเรียงจาก ขุททกนิกาย อปทาน

สถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุมี ๘ แห่ง ตุ่มพเจดีย
เป็นแห่งที่ ๙ อังคารสถูปเป็นแห่งที่ ๑๐ ประดิษฐาน
อยู่แล้วในกาลนั้น

(พระธาตุ ๗ อย่าง คือ พระอุณห์สิ ๑ พระทาสฐาธาตุ
ทั้ง ๔ และพระรากขวัญทั้ง ๒ ข้างไม่แตกออกจากกัน
พระธาตุทั้งหลายที่เหลือแตกออกจากกัน

พระธาตุขนาดใหญ่เท่ากับเมล็ดถั่วเขียว ขนาดกลาง
เท่ากับเมล็ดข้าวสารหัก ขนาดเล็กเท่ากับเมล็ดพันธุ์
ผักกาด พระธาตุทั้งหลายมีสีต่างๆ กัน

พระธาตุขนาดใหญ่มีสีเหมือนทองคำ ขนาดกลาง
มีสีเหมือนแก้วมุกดา ขนาดเล็กมีสีเหมือนดอกมะลิ รวม
ทั้งหมดประมาณ ๑๖ โทณะ

พระธาตุเหล่านี้ทุกขนาด คือ ขนาดใหญ่มี ๕
ทะนาน (นาฬี) ขนาดกลางมี ๕ ทะนาน ขนาดเล็กมี ๖
ทะนานเท่านั้น

พระธาตุเหล่านี้แม้ทั้งหมด ประดิษฐานอยู่ในที่
ต่าง ๆ กัน คือ พระอุณหิสอยู่ที่เกาะสีหพิ พระรากขวัญ
เบื้องซ้ายอยู่ที่พรหมโลก และพระรากขวัญเบื้องขวาอยู่
ที่เกาะสีหพิ) – (ฉบับบาลีสยามรัฐไม่มีข้อความในวงเล็บ
ข้อความนี้ตามฉบับ มจร. ๓๓/๖-๑๐/๕๗๙-๕๘๐)

พระทาสุธาตุ (พระเขี้ยวแก้ว) องค์หนึ่งอยู่ในสวรรค์
ชั้นดาวดึงส์ องค์หนึ่งอยู่ที่นาคปุระ องค์หนึ่งอยู่ที่แคว้น
คันธาระ องค์หนึ่งเป็นของพระราชาแคว้นกาลิงคะ

พระทันตธาตุ ๔๐ ถ้วน พระเกสาและพระโลมา
ทั้งหมด เทวดาทั้งหลายนำไปไว้จักรวาลละหนึ่งอย่าง
ติดต่อกัน

บาตร ไม้เท้า จีวรของพระผู้มีพระภาคอยู่ที่วชิรา
นคร ผ้าอังตราวาสกอยู่ที่กุลพรนคร ผ้าปัจจัยตถระณอยู่ที่
กปิละนคร

ธมกรกและประคตเอาจูอยู่ที่นครปาฏลีบุตร ผ้า
อาบน้ำอยู่ที่นครจัมปา พระอุณาโลมอยู่ที่แคว้นโกศล

ผ้ากาสาวพัสตร์อยู่ที่พรหมโลก ผ้าโพกพระเศียรอยู่
ที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ [รอยพระบาทอันประเสริฐอยู่ที่
แผ่นดิน เหมือนที่มีอยู่ในกัจจตปุระ] ผ่านีสีทนะอยู่ที่แคว้น
อวันตี ผ้าปูลาดอยู่ที่เทวโลก ในกาลนั้น

ไม้สีไฟอยู่ที่เมืองมิถิลา ผ้ากรองน้ำอยู่ที่แคว้น
วิเทหะ มีดและกล่องเข็มอยู่ที่เมืองอินทปัตถ์ ในกาลนั้น

บริวารที่เหลืออยู่ที่อปรันตกชนบท มนุษย์ทั้งหลาย
จะพากันบูชาบริวารที่พระมุนีทรงใช้สอยแล้ว ในกาลนั้น

พระธาตุของพระโคตมพุทธเจ้า ผู้แสงคุณยิ่งใหญ่
แผ่ไปกว้างขวาง เพื่ออนุเคราะห์สัตว์ทั้งหลาย เป็นของเก่า
ในกาลนั้น ฉะนี้แล

จบเรื่องการแบ่งพระธาตุ

การอันตรธานแห่งพระธาตุ^๒

ปรีณิพพานมี ๓ คือ

- (๑) กิเลสปรีณิพพาน การปรีณิพพานแห่งกิเลส
- (๒) ชันธปรีณิพพาน การปรีณิพพานแห่งชันธ
- (๓) ธาตูปรีณิพพาน การปรีณิพพานแห่งพระธาตุ

บรรดาปรีณิพพาน ๓ อย่างนั้น กิเลสปรีณิพพานได้มีแล้วที่โพธิบัลลังก์
ชันธปรีณิพพานได้มีแล้วที่กรุงกุสินารา ธาตูปรีณิพพานจะมีในอนาคต

๒ แปลและเรียบเรียงจาก มโนรณปุรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต

ถามว่า จะได้อย่างไร

ตอบว่า จะเป็นอย่างนี้ คือ ในเวลานั้น พระธาตุทั้งหลายที่ไม่ได้รับการสักการะและการนอบน้อมบูชาในสถานที่ต่าง ๆ ก็จะต้องไปสู่สถานที่ที่ได้รับการสักการะและการนอบน้อมบูชา ด้วยกำลังอธิษฐานของพระพุทธรูปทั้งหลาย เมื่อเวลาล่วงไปอีก การสักการะและการนอบน้อมบูชาก็ไม่มีในที่ทั้งปวง ในเวลาที่พระศาสนาเสื่อมลง พระธาตุทั้งหลายในตามพัตถนิทวิป (เกาะลังกา) นี้ จะประชุมกันแล้วจะต้องไปสู่มหาเจดีย์ จากมหาเจดีย์จะต้องไปสู่ นาคทีปเจดีย์ จากนั้นจะเสด็จไปสู่โพธิบัลลังก์ พระธาตุทั้งหลายจากนาคพิภพก็ดี จากเทวโลกก็ดี จากพรหมโลกก็ดี จะเสด็จไปสู่โพธิบัลลังก์แห่งเดียว พระธาตุแม้ประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดจะไม่สูญหายไปไหนระหว่าง

พระพุทธรเจ้า

พระธาตุทั้งหมดประชุมกันที่ควงมหาโพธิ์แล้ว รวมเป็นพระรูปแห่ง
พระพุทธรเจ้า แสดงพุทธสรีระประทับนั่งขัดสมาธิ ณ ควงไม้โพธิ์ มหาปฐิส
ลักษณะ ๓๒ อนุพยัญชนะ ๘๐ พระรัศมี ๑ วา ทั้งหมดครบบริบูรณ์ทีเดียว
จากนั้นจะแสดงปาฏิหาริย์เหมือนในวันแสดงยมกปาฏิหาริย์ ในเวลานั้น ชื่อว่า
ลัทธิผู้เป็นมนุษย์ซึ่งไปในสถานทีนั้นไม่มีเลย เทวดาในหมื่นจักรวาฬประชุมกัน
ทั้งหมด พวกกันครวญคร่ำรำพันว่า “วันนี้พระทศพลจะปรินิพพาน จำเดิม
แต่บัดนี้ไปจักมีแต่ความมืด”

ต่อจากนั้น ไฟลุกโพล่งขึ้นจากพระสรีรธาตุ ทำให้พระสรีระนั้นถึงความ
หาบัญญัติมิได้ เปลวไฟที่โพล่งขึ้นจากพระสรีรธาตุ พลุ่ขึ้นจนถึงพรหมโลก
เมื่อพระธาตุแม่ขนาดเท่าเมล็ดพื้ผักกาดยังมีอยู่ เปลวเพลิงเปลวหนึ่งก็จะ
ยังมีอยู่เพียงนั้น เมื่อพระธาตุหมดสิ้นไป เปลวเพลิงก็จะขาดหายไป พระธาตุ
ทั้งหลายแสดงอานุภาพใหญ่อย่างนี้แล้วก็อันตรธานไป ในเวลานั้น หมู่เทวดา
กระทำสักการะด้วยของหอม ดอกไม้และดนตรีอันเป็นทิพย์ เป็นต้น เหมือน
ในวันที่พระพุทธรเจ้าทั้งหลายปรินิพพาน กระทำปทักษิณ ๓ ครั้ง ถวายบังคม
แล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหลาย จะได้เห็น
พระพุทธรเจ้าผู้เสด็จอุบัติขึ้นในอนาคต” แล้วก็กลับไปที่อยู่ของตน นี่ชื่อว่า การ
อันตรธานแห่งพระธาตุ

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี
ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๐๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาบาลี.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, พ.ศ. ๒๕๓๔.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. สยามรจusst เตปิฎก.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๗.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. สยามรจusst เตปิฎกจกถา.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๕.

ผู้ที่สนใจหนังสือและคำบรรยายของอาจารย์สุภีร์ ทุมทอง
สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน www.ajsupee.com
และสามารถติดต่อได้ ดังนี้

(๑) ขอรับได้ฟรี ผ่านระบบขอรับหนังสือออนไลน์ จากเว็บไซต์ ajsupee.com ขอรับหนังสือได้ครั้งละ ๕ เล่ม และ mp3 ครั้งละ ๘ แผ่น โดยการเลือกหนังสือหรือซีดีที่ต้องการ ผ่านระบบขอรับหนังสือออนไลน์ ยืนยัน และกรอกชื่อที่อยู่ผู้รับในระบบสามารถตรวจสอบสถานะการส่งได้

(๒) ขอรับได้ฟรีทางไปรษณีย์ ขอรับหนังสือได้ครั้งละ ๕ เล่ม และ mp3 ครั้งละ ๘ แผ่น ส่งชื่อ ที่อยู่ของผู้รับ ชื่อหนังสือ mp3 DVD ที่ต้องการไปที่ suriyan2t@gmail.com หรือทาง Line ID : ajsupee.com ติดต่อสอบถามรายละเอียด คุณสุรียัน โทร. ๐๘-๐๕๕๓-๕๕๕๓

(๓) ติดต่อขอรับที่ชมรมจริยธรรม ตึกประสาทวิทยาชั้น ๒ โรงพยาบาลศรีธัญญา อ.เมือง จ.นนทบุรี โทร. ๐-๒๙๖๘-๙๙๕๔ ติดต่อคุณสุคนธ์

(๔) ติดต่อขอรายละเอียดได้จาก ชมรมกัลยาณธรรม
<http://www.kanlayanatam.com>

ประวัติ

อาจารย์สุกฤษฎ์ ทุมทอง

วันเดือนปีเกิด ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๑๕
บ้านหนองฮะ ต.หนองฮะ อ.ลำโรงท่าบ จ.สุรินทร์

การศึกษา

- เปรียญธรรม ๔ ประโยค
- ประกาศนียบัตรบาลีใหญ่ วัดท่ามะโอ จ.ลำปาง
- ปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

งานปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๑)

- กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิวิทยาลัยสงฆ์ มจร. วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส จ.นครปฐม
- วิปัสสนาจารย์ยุวพุทธภิกษุมัคคมแห่งประเทศไทยฯ
- อาจารย์สอนวิชาพระอภิธรรมปิฎก และวิชาปรมัตถธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส จ.นครปฐม
- บรรยายธรรมะตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด
- เผยแผ่ธรรมะทางเว็บไซต์ www.ajsupee.com

